magazin istoric

ANUL IX Nr. 10 (103) OCTOMBRIE 1975

Daheim gütig
Im Streite muthig

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 10 (103)
octombrie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

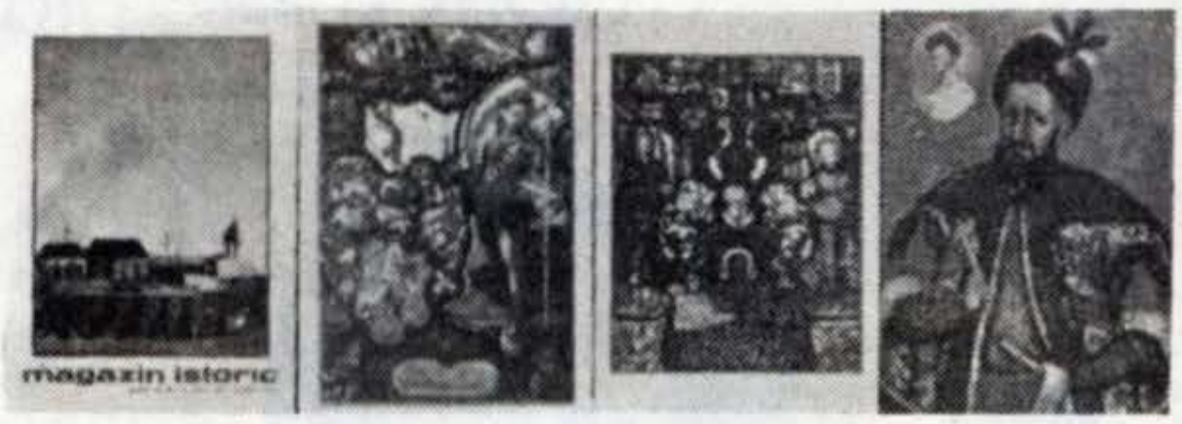

① ② ③ ④

① Zorii zilei de 22 decembrie 1812: palatul domnesc din Dealul Spirii s-a transformat într-un uriaş rug. În imagine — Curtea Arsă; încercare de reconstituire într-o machetă, de Mircea Toia

② Valoroase mărturii ale artei medievale
③ germane la Bucureşti: blazoanele a doi nobili, primul din secolul XVIII şi al doilea din sec. XVI (**Muzeul de artă feudală,** p. 61)

④ La 15 iunie 1786, domnul Ţării Româneşti Nicolae Mavrogheni a primit la noua sa reşedinţă pe Lady Craven — în medalion — aflată într-o vizită la Bucureşti (**Curtea Arsă,** p. 34)

SUMAR

Miron Costin — o primă treaptă a conştiinţei naţionale: DUMITRU ALMAŞ.... 2
Procurorul de Covurlui refuză: M. C. STĂNESCU 5
Unirea românilor — o dorinţă unanim recunoscută: NICOLAE COPOIU, IOANA URSU 8
O carte cehoslovacă despre eroismul ostaşilor români: MARIA COVACI 12
Cele două idei ale însemnării Viteazului: CONSTANTIN REZACHEVICI 13
Londra — martie 1939. „Cazul" Tilea: CRISTIAN POPIŞTEANU..... 16
Blocul Muncitoresc-Ţărănesc: NICOLAE POPESCU, ANDREI CARDAŞ..... 21
Un sculptor pictează o capodoperă: MARCEL BRION 24
Martori ai multimilenarei civilizaţii chineze: NICOLAE MINEI 28
Octombrie 1716. Invincibilul Løvendal la Timişoara: LYDIA LØVENDAL-PAPAE 30
Curtea Arsă: PANAIT I. PANAIT 34
Un strămoş al Bucureştilor?: CARMEN BOGDAN 37
Octombrie 1910. Portugalia se proclamă Republică: ION BABICI..... 38
Tot despre capitularea de la Gherghiţa: ERMIL VASILIU..... 41
La Ţebea: I. POPESCU-MUSCEL 42
Octombrie-noiembrie 1918. Armistiţiul: FERDINAND FOCH 44
Agathocle la asediul asediatorilor: HORIA C. MATEI..... 50
Sfîrşitul ţarismului. Disperata tentativă a unui trădător: M. KASVINOV..... 55

● **Zîmbete din cronici...** 33 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 54 ● **Roşta** Magazin istoric... 62

300 ani de la scrierea Letopisețului Țării Moldovei

„Să încep osteneala aceasta, după atîtea veacuri
de la descălecatul țărilor cel dintîi
de Traian împăratul Rîmului,
cu cîteva sute de ani peste mie trecute,
să sparie gîndul.
A lăsa iarăși nescris,
cu mare ocară înfundat neamul acesta
de o seamă de scriitori,
este inimii durere.
Biruit-au gîndul să mă apuc de această trudă,
să scoț lumii la vedere
felul neamului,
din ce izvor și seminție sînt lăcuitorii
țării noastre,
Moldovei și Țării Muntenești
și românii din țările ungurești,
că toți un neam
și odată descălecați sînt...“

MIRON COSTIN,
Predoslovia la
De neamul moldovenilor

MIRON COSTIN –

o primă treaptă a conștiinței naționale

DUMITRU ALMAȘ

La ce slujesc letopisețele

Ideea unității poporului român — sintetizată în aceste cîteva rînduri din **Predoslovie** — este o idee majoră în opera, în gîndirea istorică și în practica politică a cronicarului Miron Costin[1]. În sprijinul acestei idei, pentru lămurirea și convingerea contemporanilor — oameni de cultură, ori șefi politici — el a adus argumente geografice, etnogenetice, istorice, arheologice, lingvistice, etnografice, politice, spirituale. Și chiar dacă interesele și concepțiile caracteristice orînduirii feudale nu i-au permis să înțeleagă perfect necesitatea unirii poporului român într-un singur stat, Miron Costin a militat cu ardoare, a luptat cu condeiul și spada, jertfindu-se, în fond, pentru îndepărtarea dominației otomane și eliberarea tuturor românilor. A dovedit-o atunci cînd îi recomanda lui Duca vodă „să nu dea locul", căci „pămîntul acesta e frămîntat cu sîngele moșilor și strămoșilor"; atunci cînd — prieten cu nobili poloni și cu regele Ioan Sobieski — îi informa asupra istoriei și aspirațiilor poporului nostru: originea comună daco-romană și marea dorință de libertate a românilor; atunci cînd călătorea prin țară să afle documente istorice și arheologice, etnografice sau lingvistice — argumente în favoarea unității românești de origine și grai — pentru studiul său **De neamul moldovenilor** de fapt al românilor, căci se ocupă și de munteni și de transilvăneni ori pentru **Cronica polonă** și **Poema polonă**. N-a abdicat de la aceste principii nici în acele „cumplite vremi și cumpănă mare pămîntului nostru și nouă", știind că „letopisețele nu sînt numai să le citească omul, să știe ce au fost în vremi trecute, ce mai mult să fie de învățătură ce este bine și ce este rău și de ce să se ferească...".

Bărbat înzestrat cu talent politic și scriitoricesc, deținător al unei strălucite culturi umaniste, Miron Costin a fost pe rînd pîrcălab la Hotin, vornic în Țara de Sus și apoi, în Țara de Jos, mare logofăt. A participat la expedițiile militare din Transilvania (1659-1660), din Țara Românească, ajungînd pînă în Oltenia (1663) — cînd a văzut și a cercetat „pragurile" [picioarele — **n.a.**] podului lui Traian de la Drobeta Turnu-Severin. A revenit în Tîrgoviște și București în timpul răscoalei seimenilor (1665). În 1683 a străbătut iarăși Transilvania și a mers cu oastea lui Duca vodă la Viena, unde a trăit bucuria nemărturisită a înfrîngerii și decapitării lui Cara Mustafa. În timpul acestui asediu și a acțiunii energice a lui Ioan Sobieski pentru despresurare, oastea moldoveană, ca de altfel și cea munteană a lui Șerban Cantacuzino, aduse pentru a sprijini pe otomani, i-a ajutat în fapt pe asediați[2].

Înrudit cu o seamă de familii din Țara Românească (sora lui, Velica, era căsătorită cu boierul muntean Mihail Spătarul Dedulescu), Miron Costin a străbătut deseori drumurile pămîntului românesc, cu treburi personale ori în diferite solii, cunoscîndu-i munții și rîurile pe care le-a și descris — primul dintre români — cu un remarcabil talent literar. A cercetat și a înțeles rolul istoric al obiceiurilor, datinelor, graiului, portului, caracteristice poporului român de pretutindeni. Și dacă îl putem numi primul istoric român, căci **De neamul moldovenilor** nu este cronică propriu-zisă, ci un adevărat studiu istoric complex privind geneza poporului român, îl putem socoti, în aceeași măsură, primul geograf al teritoriului nostru, cel dintîi filolog și etnograf, oricît de modeste ar fi elementele pe care le relevă și le pune în circulație în lucrarea amintită.

Opera capitală a lui Miron Costin rămîne, însă, fără tăgadă, **Letopisețul** său, scris în 1675. În această lucrare, cronicarul a acordat un spațiu larg descrierii evenimentelor istorice din toate țările române. Astfel, lui Mihai Viteazul i-a consacrat trei capitole (2,3 și 4), aproape cît și **Cronica munteană** contemporană. Deși, înrudit cu Movileștii — adversari ai lui Mihai — voievodul din Tîrgoviște reprezenta, și pentru Miron Costin, „acel vestit între domni", care, „fără zăbavă", știa să strîngă oastea, „ca 30 000" și să unească Transilvania cu Țara Românească: „de pe acele vremi are nume de-i dzic Mihai Crai". I-a consemnat, de asemenea, cu satisfacție, faptele de arme în războiul antiotoman: „multe pagube au făcut Mihai vodă turcilor peste Dunăre...". Înfățișînd cu lux de amănunte tactice și strategice bătălia de la Bucov (20 octombrie 1600), el îl portretizează excepțional pe voievodul din Țara Românească: „Singur Mihai vodă ca un leu în fruntea războiului". Iar descrierea bătăliei de la Verbia (mai, 1600) o încheie cu următoarea frază: „Și era Mihai vodă vestit în războaie în toate aceste părți, cît îndată ce au sosit la Suceava, i s-au închinat și cetatea Sucevei și a Neamțului, la cetăți puind oșteni de-ai săi pedestrași...".

Ca un adevărat cronicar al vremii, acordă mare importanță și contemporanilor lui Vasile Lupu: Matei Basarab și Gheorghe Rákóczy. Pe Matei vodă Basarab îl portretizează măiestrit: „om fericit peste toate domniile aceii țări, nemîndrŭ, blîndŭ, direptŭ, om de țară, harnic de războaie, așa nefrîntŭ și nespăimat, cît poți să-l asameni cu mari oșteni a lumii". Cu aceeași pană iscusită, muiată în călimara moralei, surprinde și portretul lui Gh. Rákóczy, ucis în bătălia cu otomanii: „Și așea au fostŭ fîrșitul și lui Racoții, domnŭ în mare fericire născut între cei fericiți cnedzi, mare fericit. Dară la ce nu aduce, nesățioasă firea omenească la măriri".

De altfel, **Letopisețul** ar merita un studiu larg, aprofundat, tocmai din acest punct de vedere: al tratării istoriei comune românești, în prima jumătate a veacului XVII în cele mai de seamă cronici scrise la Iași, ori la București.

Împotriva „băsnuitorilor"

Este sigur că, în 1675, cînd termina **Letopisețul Țării Moldovei,** Miron Costin începuse

---

[1] Despre viața și activitatea lui vezi și **Magazin istoric,** nr. 9/1968 și nr. 10 /1969. Imaginea din p. 2: în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România, un tablou dăruit de Emanoil Bucuța figurează ca reprezentîndu-l pe Miron Costin într-un portret executat de un contemporan al său.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1972.

studiul despre originea neamului românesc. O afirmă el însuși: „Fost-au gîndul mieu, iubite cititoriule, să fac letopisețul țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintîi, carele au fost de Traian împăratul și urdzirăm și începătura letopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acum...". Pornise, deci, să dea o bază științifică istoriei contemporane lui, să-l completeze pe Grigore Ureche, să combată „băsnuitorii" și să continue epopeea neamului cu o cronică în care nara fapte și înfățișa oameni cunoscuți lui însuși, întîlniți în frămîntata lui viață. Dar și în **Letopiseț,** Miron Costin lucrează ca un istoric. Posedă, pe lîngă cele aflate din tradiția orală, sau din propriile-i amintiri („în care mai la toate ne-am prilejit singuri") și un aparat bibliografic. Și, aidoma unui istoric modern, nu reproduce izvoarele, ci le prelucrează, le împletește într-o unitate bine închegată, le topește în magma planului și a stilului propriu, urmărind, în același timp, cu asiduitate, să scrie o cronică obiectivă, nepărtinitoare, întemeiată pe adevăr: „că nemică nu strică credința așè celor ce scriu letopisețele ca fățăria, cînd veghe voia unuia și coboară lucrul cu hula altuia".

Originar din Moldova, Miron Costin scrie, în primul rînd, istoria acestei provincii românești. Dar nu ezită niciodată de a îngloba în lucrările lui istoria întregului spațiu românesc. **De neamul moldovenilor** este o dovadă peremptorie, în ciuda titlului care îi restrînge conținutul sau, mai bine spus, nu-l cuprinde întru-totul. În **Predoslovie** afirmă de altfel clar că dorea să scrie „din ce izvor și seminție sînt lăcuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești și românii din țările ungurești [adică cele aflate sub stăpînirea maghiară — **n.a.**] că toți de un neam și odată descălecați sînt". Conștiința originii latine, comună tuturor românilor, și-o întemeiază pe diverse și solide argumente istorice, filologice, etnografice, arheologice. „Și limba ieste dovada că în graiul nostru pînă astăzi sînt cuvintele, unile latinești, iar altele italienești. Să miră un historic, anume Cavație[1], dzicînd: «De mirat lucru ieste că limba moldovenilor și a muntenilor mai multe cuvinte are în sine rîmlenești, decît a italienilor".

Istorisind, apoi „de Traian împăratul", „de Dachia" și de eroismul lui „Decheval, craiul dachilor", Miron Costin pune stîlpi de temelie istoriei antice a poporului român, introducînd în istoria românească și universală geneza poporului și a statului român, „prin descălicarea lui Traian cu romanii de la Italia". Tratează adică, nașterea poporului român și întemeierea statului nostru, combătîndu-i pe toți acei care denigrează originea poporului și îndeosebi pe Simion Dascălul[2], ori acel „amăgeu", Misail Călugărul[3]; în schimb îl laudă pe „iscusitul istoric Lavrenție Topeltin[4] din Mediiași" care descrie portul românilor din Transilvania și-l aseamănă cu cel al dacilor și romanilor.

După ce argumentează cu bogăție de dovezi originea latină, arătînd că numele român, cu toate variantele folosite de slavi sau de maghiari, vine de la roman și „că ieste tot unul, la toate țările", adică Moldova, Țara Românească și Transilvania, Costin trage o concluzie plină de mîndrie și demnitate: „Caută-te dară acum, cetitorule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădîndŭ de la tine toate celelalte basne, cîte unii au însemnatŭ de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitŭ niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte".

Hora zeului Marte

Peste doi ani, în 1677, cînd a trecut prin Iași spre Istanbul, solul polon Ian Gninski i-a cerut o istorie a românilor pentru Mareck Matczinski, comisul Poloniei și prietenul lui Miron Costin. Așa a rezultat **Chronika ziem Moldawskich i Multanskich** („Cronica Țării Moldovei și a Munteniei"), o lucrare de referință pentru istoria română în Polonia din acea vreme și, totodată, o pledoarie pentru originea romană a poporului romîn. Dă și aici știri amănunțite despre Dacia, despre războaiele daco-romane, despre șanțul Troian „săpat de împăratul Trăian după așezarea romanilor în aceste părți" despre cetățile Moldovei, între care menționează Cetatea Albă, unde, credea el, „bietul Ovidius, poetul a stat surghiunit pentru niște versuri necuviincioase ale lui" sau Hotinul, cetate pe care o consideră „clădită de daci".

După ce relatează „pustiirea coloniei lui Traian de către tătari", se preocupă de „al doilea descălecat al Țării Moldovei și al Țării Muntenești", explicînd de ce și de unde au dobîndit ele aceste denumiri diferite, deși e vorba de un singur și același popor. „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian — scrie el în această cronică — este român sau **romanus,** care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dînșii [...] același nume este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în țara Transilvaniei. Rumân este nume schimbat în curgerea anilor din roman; și astăzi cînd întreb pe cineva dacă știe moldovenește, spun: știi rumânește, aproape ca: **scis romanice**"[5].

Idei asemănătoare asupra originii, unității și dreptului la libertate al poporului român le relevă Miron Costin și în **Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească,** scrisă „la Dașov, în casa de vînătoare", a regelui Ioan Sobieski, în iulie 1684. În cele peste 750 versuri înfățișează tabloul istoric și legendar al formării poporului român, precum și țara în care locuitorii săi au fericirea de a trăi. De pildă, podul de la Drobeta Turnu-Severin este socotit „ca o minune, acolo în Țara Muntenească, unde și astăzi stau pragurile lui".

(Continuare în p. 43)

[1] Cavatius, numele latinizat al istoricului ungur Wolfgang Kowaczöcy, din sec. XVI.

[2 3] Autorii unor interpolări la cronica lui Grigore Ureche.

[4] Laurențiu Toppeltin — istoric sas, pe a cărui operă **Origines et occasus Transylvanorum,** tipărită la Lyon în 1667, Costin a prelucrat-o cu titlul **Istoria de Crăiia ungurească.**

[5] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10 și 12/1969.

PROCURORUL DE COVURLUI REFUZĂ

M. C. STĂNESCU

Adoptînd Legea pentru persoanele juridice, **din 5 februarie 1924, clasele dominante din România şi-au creat cadrul „legal" pentru a îngrădi activitatea organizaţiilor politice şi profesionale proletare şi chiar de a le dizolva. De fapt, ţelul urmărit era „distrugerea comunismului în România", ţel care, cu toate eforturile depuse, nu-l putuseră realiza în anii 1921-1922. Curînd după adoptarea legii amintite, guvernul a trecut la aplicarea planului său anticomunist. Astfel, prin ordonanţele militare din aprilie şi iulie 1924, activitatea legală a Partidului Comunist Român a fost interzisă. La 19 decembrie 1924, Parlamentul a adoptat** Legea pentru reprimarea unor infracţiuni contra liniştei publice, **care statua în acest mod noua situaţie creată după aplicarea ordonanţelor din iulie.**

Trecerea organizaţiilor P.C.R în ilegalitate nu s-a produs la aceeaşi dată şi mai ales în acelaşi mod în toate regiunile şi centrele din ţară. O situaţie deosebită a existat, de pildă, la Galaţi. În acest oraş, fiinţa o secţiune a P.C.R. încă din anul 1921. Continuînd îndelungata tradiţie de luptă a muncitorimii din localitate, organizaţia de la Galaţi a folosit cu maximum de eficienţă condiţiile concrete în care îşi desfăşura activitatea, în primul rînd existenţa unui puternic detaşament muncitoresc, cu o bogată şi glorioasă experienţă în lupta politică. Bucurîndu-se de mult prestigiu, comuniştii din Galaţi au fost în tot acest timp avangarda luptei asupriţilor pentru o viaţă mai bună, iar organizaţia comunistă de aici una dintre cele mai puternice din ţară.

Goana după „acte compromiţătoare"

Un prim val al represiunii anticomuniste s-a abătut împotriva Galaţilor în zilele de 7 şi 8 aprilie 1924. Fără a se institui starea de asediu prin vreo ordonanţă militară, cum se întîmplase, de exemplu, la Bucureşti cu două zile mai înainte, Poliţia şi Siguranţa din Galaţi au operat o serie de percheziţii la sedii ale organizaţiilor revoluţionare şi la domiciliile unora dintre comuniştii cunoscuţi. Printre cei la care s-au efectuat percheziţii s-a aflat şi I. E. Vasiliu, în locuinţa căruia se afla şi sediul Secţiunii P.C.R. Galaţi. Cu acest prilej, autorităţile au confiscat numeroase broşuri şi materiale propagandistice, privitoare la rolul şi activitatea sindicatelor, a organizaţiei comuniste de tineret. Dar, cu tot zelul depus de autorităţi, acestea n-au găsit „acte compromiţătoare pentru siguranţa statului" şi, ca atare, n-au avut nici un temei pentru a efectua arestări. Rezultatul a nemulţumit Direcţia Generală a Poliţiei şi Siguranţei, care a ordonat repetarea cercetărilor. Astfel că, la 12 aprilie, şeful Serviciului local de siguranţă, D.C. Popescu, a cerut, în scris, prim-procurorului Tribunalului Covurlui aprobarea de a face noi percheziţii. În dimineaţa zilei de 13 aprilie s-au făcut noi descinderi care au avut, însă, acelaşi rezultat: „acte compromiţătoare" nu s-au găsit.

Aceste măsuri au indignat opinia publică gălăţeană. Astfel, abonaţii din localitate ai ziarului **Socialismul** — organ central de presă al P.C.R. — au înaintat un protest pe adresa Ministerului de Interne, condamnînd dispoziţia din 8 aprilie 1924, prin care se interzicea apariţia acestei publicaţii. Între altele, semnatarii documentului arătau: „Vă rugăm să luaţi măsuri ca aceste ilegalităţi să înceteze. Noi, muncitorii din Galaţi, nu înţelegem să fim lipsiţi de singurul ziar care apără interesele noastre, prin astfel de metode samavolnice şi în contrazicere cu legile ţării".

Chiar şi presa burgheză democratică din localitate a dezavuat măsurile autorităţilor. La 9 aprilie, ziarul **Vocea Galaţiului,** sub titlul sugestiv **Stare de asediu sau farsă?,** scria: „Ne ridicăm hotărît împotriva proclamării stării de asediu şi a curţilor marţiale. E ridicol, atît pentru România, cît şi pentru guvernul ei".

Dezaprobînd valul de represiuni ce se abătuse asupra centrelor muncitoreşti din ţară, ca şi regimul aspru aplicat militanţilor comunişti din Bucureşti arestaţi de autorităţi, acelaşi ziar, în numărul din 17 aprilie, arăta: „N-am putut şi nu putem aplauda instituirea stării de asediu, către oricine sancţiunile ei riguroase ar fi îndreptate. Dimpotrivă, nu avem cuvinte pentru a înfiera noua stare de lucruri creată în ţara noastră".

Dat fiind faptul că îşi continua activitatea (în condiţii deosebit de grele, se înţelege), Secţiunea P.C.R. Galaţi a publicat, la 25 aprilie, în amintitul ziar, un viguros protest adresat Ministerului de Interne. După ce evidenţia netemeinicia arestării unor militanţi comunişti din Bucureşti (Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Lucreţiu Pătrăşcanu,

Gh. M. Vasilescu, Elena Filipovici, Imre Aladar ş.a.), în protest se sublinia: „Comitetul Secţiunii comuniste din Galaţi, în numele muncitorilor organizaţi, cerem punerea imediată în libertate a tovarăşilor noştri care nu au altă vină decît aceea de a fi comunişti şi de a fi susţinut interesele muncitorilor şi lăsarea liberă pentru apariţia ziarelor lor".

În ziua de 1 Mai, prin intermediul Comisiei locale a Sindicatelor Unitare, comuniştii gălăţeni au organizat o întrunire publică, condusă de Dumitru Chicuş, unul dintre conducătorii Secţiunii P.C.R. Vorbitorii au evocat trecutul glorios de luptă al clasei noastre muncitoare şi situaţia deosebit de grea în care se afla în acel moment, manifestîndu-şi hotărîrea neabătută de a lupta mai departe împotriva exploatării.

În lunile următoare, deşi serios stînjenită, activitatea secţiunilor P.C.R. şi U.T.C., a Comisiei Sindicatelor Unitare locale şi a altor organizaţii revoluţionare din Galaţi a continuat legal. De altfel, ca urmare a faptului că nu putuseră fi găsite dovezi de vinovăţie împotriva comuniştilor, ca şi a ecoului defavorabil produs în ţară şi peste hotare, de măsurile represive luate de autorităţi, în iunie şi în prima jumătate a lunii iulie prigoana anticomunistă s-a atenuat întrucîtva. Multe secţiuni activau încă legal sau semilegal, iar altele au intrat treptat în ilegalitate. În acest timp, conducerea P.C.R. şi-a concentrat atenţia în două direcţii: intrarea în ilegalitate şi ţinerea Congresului III al partidului. De aceea, ordonanţele militare date, începînd din 23 iulie 1924, de comandamentele tuturor corpurilor de armată, prin care, de fapt, se preconiza dizolvarea organizaţiilor comuniste, dar mai ales, noul val de percheziţii ce le-au urmat n-au avut, în toate cazurile, rezultatele scontate de autorităţi.

Între ordinul şefului şi refuzul tribunalului

La 23 iulie, generalul Rudeanu, comandantul Corpului 3 armată, a emis şi el ordonanţele 4 şi 5, cu un conţinut similar celor date de Corpul 2 armată din Bucureşti, privind instituirea şi aplicarea regimului stării de asediu şi dizolvarea organizaţiilor comuniste. Dar, lucru curios, ordonanţele 4 şi 5 nu au fost afişate în oraşul Galaţi, ci numai în restul razei de acţiune a Corpului 3 armată. O explicaţie oficială asupra acestui fapt nu s-a dat cu acel prilej. Cert este faptul că, la 12 noiembrie 1924, răspunzînd unor ziarişti ai cotidienelor locale, însuşi generalul Rudeanu preciza că „nu există stare de asediu la Galaţi". Este posibil ca, în adoptarea acestei hotărîri, un rol important să-l fi avut şi iscusinţa şi flexibilitatea cu care comuniştii gălăţeni au ştiut să acţioneze în contextul vieţii politice româneşti şi chiar în rîndurile proletariatului din oraşul de pe Dunăre. În această situaţie, Procuratura judeţului Covurlui a interpretat acest fapt ca o neintroducere a stării de asediu la Galaţi, în timp ce Siguranţa locală şi Inspectoratul General de Siguranţă au considerat că există o asemenea situaţie şi, în consecinţă, s-au străduit din răsputeri să aplice ordinele primite de la Ministerul de Interne şi Direcţia Generală a Poliţiei şi Siguranţei.

Întrucît într-o serie de centre, printre care şi Galaţi, organizaţiile comuniste îşi continuau activitatea, la sfîrşitul lunii iulie şi în prima decadă a lui august, R. Franasovici, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, a emis o serie de ordine prin care cerea aplicarea urgentă a ordonanţelor militare.

Ca urmare, la 5 august, şeful Serviciului de Siguranţă Galaţi a cerut din nou primului procuror al Tribunalului Covurlui aprobarea de a efectua percheziţii la domiciliile a 10 comunişti din localitate. Dar prim-procurorul a refuzat să dea o acoperire legală acţiunilor represive ale Siguranţei din Galaţi.

Presat de inspectorul general de Siguranţă să treacă la acţiune, la 16 august, D.C. Popescu — şeful Siguranţei din Galaţi — îi răspundea acestuia: „Ordinului dumneavoastră telegrafic cifrat nr. 11 863 din 11 august a.c., raportăm că în localitate există o filială a partidului comunist, organizaţie comunistă locală şi diverse sindicate industriale care sînt afiliate Consiliului General Unitar, precum şi Cercul Tineretului Socialist, pe lîngă care există şi un cerc sportiv «Natura». Întrucît ordinul prevede dizolvarea acestor organizaţii şi cum Galaţii nu cad în zona stării de asediu, vă rugăm a dispune să ni se comunice dacă putem executa ordinul dumneavoastră sus-menţionat".

La 19 august, el a repetat întrebarea. Z. Husărescu, şeful Inspectoratului General al Siguranţei din Chişinău, în subordinea căruia intra şi oraşul Galaţi, a cerut cu insistenţă executarea urgentă a ordinului. De aceea, subalternul său de la Galaţi s-a văzut nevoit ca, la 24 august, să se adreseze încă o dată primului-procuror cu rugămintea „să binevoiţi a ne da cuvenita autorizaţiune pentru desfiinţarea partidului comunist local, a comisiei [sindicale] locale, filiala Consiliului General Unitar, a Cercului Tineretului Socialist şi a asociaţiei sportive comuniste «Natura» din localitate". Neprimind răspuns, la 27 august a revenit cu o nouă adresă, cerînd aprobarea pentru dizolvarea imediată a organizaţiilor comuniste.

Faţă de aceste cereri repetate, la 1 septembrie 1924, primul procuror al Tribunalului Covurlui, Ovidiu Perjescu, a răspuns următoarele: „La rapoartele dv. nr. 4 866 şi 4 972/1924, am onoarea a vă răspunde că dizolvarea organizaţiilor de care vorbiţi nu se poate face în principiu decît pe calea justiţiei, dat fiind faptul că oraşul Galaţi nu este cuprins în zona stării de asediu. Cu toate acestea, însă, dacă socotiţi că aveţi dovezi suficiente cum că aceste organizaţiuni îşi desfăşoară activitatea împotriva ordinei publice şi siguranţei statului, vă rog să

binevoiți a interveni la Ministerul Justiției pentru obținerea dizolvării lor pe cale executivă, conform art. 26 din **Legea pentru persoanele juridice,** publicată în **Monitorul oficial** din 6 februarie anul curent".

Prins între ordinul superiorilor și refuzul tribunalului și neputînd, deci, să-și îndeplinească misiunea primită, șeful Serviciului de Siguranță din Galați s-a adresat din nou, la 4 septembrie, superiorului său direct, înfățișîndu-i situația. Totodată, el arăta: „Întrucît dizolvarea pe cale judiciară pare aproape exclusă din cauza faptului că numeroasele noastre intervențiuni cu acte, pentru dizolvarea organizației comuniste, Comisiei locale și a Tineretului Socialist au fost respinse de Tribunalul Covurlui, deși erau susținute și însușite de Parchet, vă rugăm să binevoiți a se dispune să se intervie de către acel Inspectorat la Ministerul Justiției în vederea acordării autorizațiunii de dizolvare".

Starea de nervozitate a celor două organe de Siguranță sporea cu fiecare zi. Refuzul argumentat al prim-procurorului le punea într-o situație din care nu vedeau ieșirea. De aceea, la 19 septembrie, Inspectoratul General de Siguranță Chișinău s-a adresat directorului general al Poliției și Siguranței Statului cu rugămintea să intervină „pe lîngă Ministerul de Justiție ca, în conformitate cu articolul 26 din **Legea persoanelor juridice** (publicată în **Monitorul oficial** din 6 februarie curent) să acorde cuvenita autorizație de dizolvare a organizațiilor comuniste din orașul Galați".

Ce anume a întreprins Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului timp de aproape o lună de zile nu reiese din documentele cercetate. Însă la 16 octombrie, ea comunica Inspectoratului General de Siguranță că „pentru organizațiile muncitorești constituite în virtutea **Legii asupra asociațiilor profesionale** și recunoscute persoane juridice și care, prin activitatea ce desfășoară contravin menționatei legi, veți încheia cu acte constatatoare, potrivit articolului 44 și următorii din **Legea asociațiilor profesionale** și 26-53 și 81 din **Legea pentru persoanele juridice** pe care le veți înainta Comisiei superioare a persoanelor juridice care funcționează pe lîngă Ministerul Justiției. Pentru celelalte organizații muncitorești, ca Cercul Tineretul Socialist, «Prietenii naturii», «Natura» etc., care nu sînt constituite pe baza formelor legale[1] și în care se face politică comunistă, veți proceda conform ordinelor Ministerului de Interne nr. 881 și 891/1922". Un ordin cu conținut identic a emis, la 22 octombrie 1924 și Z. Husărescu.

1 Mai 1924 la Galați

După aproape trei luni de intervenții și tergiversări, Siguranța din Galați nu obținuse încă aprobarea dizolvării principalelor organizații comuniste din oraș. De aceea, la 23 noiembrie 1924, Inspectoratul General de Siguranță din Chișinău a cerut Direcției Generale copii după ordinele 881 și 891/1922, pentru a putea executa ordinul 64 914 din 16 octombrie 1924.

În acest context, este semnificativ faptul că la sfîrșitul anului 1924 prim-procurorul Ovidiu Perjescu a fost transferat de la Galați la Sibiu, această măsură a autorităților fiind aproape sigur o urmare directă a atitudinii acestui funcționar de tărăgănare a acțiunii de interzicere a Secțiunii comuniste din Galați.

Eforturile repetate ale organelor de stat burgheze de a lichida mișcarea comunistă din România s-au dovedit a fi zadarnice. Între timp, în toamna anului 1924, în conformitate cu hotărîrile Congresului III, Partidul Comunist Român trecuse în întregime în ilegalitate și se afla în plin proces de reorganizare potrivit acestor noi condiții. Pentru comuniștii din Galați, ca și pentru cei din întreaga țară, începea eroica epopee a ilegalității care a dăinuit timp de două decenii și la capătul căreia P.C.R. a ieșit victorios în lupta sa grea cu un dușman de clasă abil și puternic.

---

[1] În realitate, toate organizațiile muncitorești din Galați menționate erau constituite pe cale legală și aveau personalitate juridică — **n.r.**

UNIREA ROMÂNILOR — O DORINȚĂ UNANIM RECUNOSCUTĂ

Continuînd publicarea seriei de documente referitoare la lupta poporului român pentru unitate și independență națională, din perioada premergătoare Unirii din 1859, reproducem după lucrarea lui D.A. Sturdza, Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterei României **(pp. 601-609), traducerea în limba română a Convenției din 19 august 1858, semnată la Paris de reprezentanții celor șapte puteri[1].**

După cum se știe, prin Tratatul de la Paris din 1856, problema Principatelor Române a devenit o chestiune de interes european. Lupta poporului român pentru realizarea unității sale statale și naționale căpătase o asemenea amploare, încît marile puteri europene au fost nevoite să țină seama de ea. Cele șapte puteri se angajaseră, prin Tratatul de la Paris, să reia lucrările pentru a dezbate special problema Principatelor Române. În prealabil, urma ca poporul român să fie consultat în privința viitorului patriei sale, prin convocarea unor Divanuri ad-hoc. O comisie europeană trebuia, la rîndu-i, să întocmească un raport privind situația din principate[2], material care să fie discutat la noua reuniune a reprezentanților celor șapte puteri.

Reprezentanții acestora s-au întrunit la Paris, în ziua de 10/22 mai 1858, în cadrul unei conferințe spre a lua în dezbatere raportul Comisiei europene. Dezbaterile (ale căror protocoale au fost publicate în Magazin istoric, **nr. 1/1975), caracterizate adesea prin luări de poziții divergente, au ilustrat poziția și interesele fiecărei puteri față de principate. În timpul discuțiilor, spre a ușura sarcina Conferinței, reprezentantul Franței, ministrul de Externe contele Walewski, a prezentat un proiect de convenție, însoțit și de un proiect de lege electorală. Documentele prezentate au fost dezbătute apoi în cadrul mai multor ședințe, textele lor suferind modificări, uneori nu numai ca redactare, ci și în esența prevederilor lor. La 19 august s-a semnat Convenția privind organizarea definitivă a principatelor Moldova și Țara Românească, document care reflecta compromisul intervenit între cele șapte puteri de-a lungul negocierilor.**

Convenția a fost socotită o veritabilă constituție pentru țările române. Deși a facilitat doar unirea parțială a celor două principate, acest document a constituit un pas înainte, afirmînd o recunoaștere internațională a originii comune a muntenilor și moldovenilor, a necesității unirii lor. Recunoscînd, prin art. 2, tradițiile de viață statală de sute de ani, exprimate, între altele, și prin tratatele încheiate de domnitorii români cu sultanii turci, Convenția înlătura pretențiile Rusiei țariste și ale Austriei de a-și impune stăpînirea lor asupra țărilor române. Convenția a prevăzut unirea Moldovei cu Țara Românească sub numele de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești", stipulînd însă, ca puterea publică să fie încredințată unui domn și unei Adunări elective, în fiecare principat, iar pentru problemele de interes comun să fie înființată o Comisie centrală cu misiunea de a elabora legile cu putere în ambele principate. S-a prevăzut inamovibilitatea magistraturii și înființarea unei Curți de Casație comune, cu sediul la Focșani. Tot în același spirit, s-a hotărît ca cele două armate să aibă cîte un drapel, purtînd ca semn al unității o banderolă albastră; cele două oștiri erau puse sub comanda unui singur șef, numit alternativ de cei doi domnitori. Convenția a stabilit egalitatea în fața legilor și a impozitelor și dreptul tuturor cetățenilor de a fi aleși în funcțiile publice. Unele articole ale Convenției s-au referit la abolirea tuturor privilegiilor și monopolurilor și s-a recomandat revizuirea legii privind relațiile dintre proprietari și țărani. Convenția a fost însoțită de stipulații electorale bazate pe un sistem cenzitar restrictiv.

Cererea de Unire a românilor a fost doar parțial rezolvată. În legătură cu conținutul Convenției, ministrul de Externe al Franței, Walewski, scria într-o circulară trimisă agenților diplomatici: „Guvernul împăratului [Napoleon III], o știți, se pronunțase pentru unirea desăvîrșită a celor două principate sub guvernul unui principe străin, rămînînd sub suzeranitatea sultanului. Convingerea împăratului, în această privință, nu s-a modificat; ea s-a întărit chiar, dacă se mai putea, în fața manifestațiilor unanime ale populațiilor moldo-valahe, chemate a-și exprima dorințele lor. Obligați însă a ține socoteala de opiniunea diferită a altor puteri, și mai ales a curții suzerane, a trebuit

---

[1] Textul Convenției a fost publicat mai recent (în traducere proprie) în lucrarea întocmită de prof. univ. dr. doc. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe și intitulată, **Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900),** Editura Politică, București, 1971, pp. 332-346.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 8/1975.

să căutăm mijloacele de a împăca, pe cît e cu putinţă, aceste divergenţe cu interesele principatelor" **[subl. aut.]**[1].

Profunde nemulţumiri a stîrnit în rîndul fruntaşilor politici, a opiniei publice române prevederea ca ţările române să rămînă în continuare sub suzeranitatea Porţii, căreia îi plăteau tribut, cele şapte puteri semnatare acordîndu-le garanţia lor colectivă. Referitor la aceasta, C. Hurmuzaki, unul dintre cei mai activi luptători pentru Unire din Adunarea ad-hoc, din Moldova, scria: „De mă ascultau colegii mei [din divanul ad-hoc — n.a.], cînd am propus să lămurim relaţiunile noastre cu Poarta, să arătăm că capitulaţiile nu vorbesc de suzeranitate, că suzeranitatea este o minciună etc. poate scăpam măcar de învestitură". „Dar — spunea Hurmuzaki în continuare — cînd îmi aduc aminte luptele ce au urmat, tendinţele infernale ale nemţilor [austriecilor — n.a.], englezilor şi turcilor, ostilitatea lor şi a jurnalelor inspirate de ei, cînd îmi aduc aminte nerușinarea şi obrăznicia actelor oficiale turceşti, care numeau pe sultanul suveran, zău că mă mir cum ne-au dat şi atîta!"[2]

Oamenii politici români clarvăzători au apreciat acest document internaţional şi l-au folosit cu maximum de eficienţă în lupta pentru realizarea Unirii.

Nicolae COPOIU,
Ioana URSU

TEXTUL CONVENŢIEI DIN 19 AUGUST 1858

Principatele unite ale Moldovei şi Valahiei

„Plenipotenţiarii Franţei, Austriei, Marii Britanii, Prusiei, Rusiei, Sardiniei şi Turciei s-au reunit ieri la Ministerul Afacerilor Străine şi au procedat la schimbarea actelor de ratificare asupra Convenţiei încheiate la Paris, la 19 august curent.

Maiestăţile lor Împăratul francezilor, Împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, Regele Prusiei, Împăratul întregii Rusii, Regele Sardiniei şi Împăratul turcilor, voind, conform stipulaţiilor Tratatului încheiat la Paris la 30 martie 1856, să consacre printr-o Convenţie înţelegerea lor finală asupra organizării definitive a principatelor Moldovei şi Valahiei, i-au desemnat ca plenipotenţiari ai lor, pentru a negocia şi a semna numita Convenţie, pe următorii:

Maiestatea Sa Împăratul francezilor pe d-l Alexandre conte Colonna Walewski, Senator al Imperiului, marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare etc., etc., Ministrul său şi Secretar de Stat la Ministerul Afacerilor Externe;

Maiestatea Sa Împăratul Austriei pe d-l Joseph-Alexander baron von Hübner, marea cruce a ordinelor imperiale Leopold şi Coroanei de fier etc., etc., actualul său consilier intim şi ambasador extraordinar şi plenipotenţiar pe lîngă Maiestatea Sa Împăratul francezilor;

Maiestatea Sa Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei pe preaonorabilul Henri-Richard Charles, conte Cowley, viconte Daugan, baron Cowley, pair al Regatului Unit, membru al consiliului privat al Maiestăţii Sale britanice, cavaler, marea cruce a preaonorabilului ordin al Băii, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al numitei Sale Maiestăţi pe lîngă Împăratul francezilor;

Maiestatea sa Regele Prusiei pe d-l Maximilian-Friedrich-Karl-Franz, conte von Hatzfeldt-Wildenburg-Schoenstein, cavaler al ordinului regal al Vulturului roşu, clasa I, cu frunze de stejar etc., etc., actualul său consilier privat şi trimisul său extraordinar şi ministru plenipotenţiar pe lîngă Maiestatea Sa Împăratul francezilor;

Maiestatea Sa Împăratul întregii Rusii pe d-l conte Pavel Kisselef, cavaler al ordinelor Rusiei, decorat cu dublul portret în briliante al Împăraţilor Nicolaie şi Alexandru al II-lea etc., etc., aghiotantul său general, general de infanterie, membru al consiliului imperiului, ambasadorul său extraordinar şi plenipotenţiar pe lîngă Maiestatea Sa Împăratul francezilor;

Maiestatea Sa Regele Sardiniei pe d-l Salvator, marchiz de Villamarina, marea cruce o ordinului regal al Sfîntului Mauriciu şi Lazăr etc., etc., trimisul său extraordinar şi ministru plenipotenţiar pe lîngă Maiestatea Sa Împăratul francezilor;

Maiestatea Sa Împăratul turcilor pe Mahomed Fuad-paşa, muchir şi vizir al Împăratului, decorat cu ordinele imperiale Medjidie şi al Meritului personal clasa întîi, cu ordinul militar etc., etc., actualul său ministru al Afacerilor Externe.

Care, avînd depline puteri, recunoscute a fi în forma cuvenită, s-au întrunit în conferinţă la Paris şi au hotărît următoarele[3]*:*

Art. 1. Principatele Moldova şi Valahia, constituite de acum înainte sub denumirea de Principatele-Unite ale Moldovei şi al Valahiei, rămîn aşezate sub suzeranitatea M.S. sultanului.

Art. 2. În puterea Capitulaţiilor încheiate cu sultanii Baiazid I, Mahomed II, Selim I şi Soliman II, care constituie autonomia lor, reglementîndu-le relaţiile cu Înalta Poartă şi pe care mai multe hatişerife, anume acela din 1834, le-au consfinţit; asemenea în conformitate cu art. 22 şi 23 din Tractatul încheiat la Paris în 30 martie 1856, principatele vor urma a se bucura sub garanţia colectivă a puterilor contractante, de privilegiile şi imunităţile în a căror stăpînire se află. Prin urmare, principatele se vor administra liber şi fără nici un amestec din partea Înaltei Porţi, în marginile stipulate prin învoirea puterilor garante cu curtea suzerană.

Art. 3. Puterile publice vor fi încredinţate în fiecare principat unui domn şi unei adunări elective, care vor lucra în cazurile prevăzute prin Convenţia de faţă, cu concursul unei comisiuni centrale comună ambelor principate.

Art. 4. Puterea executivă se va exercita de către domn.

Art. 5. Puterea legislativă se va exercita colectiv de către domn, de către adunare şi de către comisiunea centrală.

Art. 6. Legile de un interes special pentru fiecare principat se vor prepara de către domn şi se vor vota de către adunare. Legile de un interes comun pentru ambele principate se vor prepara de către comisiunea centrală şi se vor vota de către adunări, cărora ele se vor supune de către domni.

Art. 7. Puterea judiciară, exercitată în numele domnului, se va încredinţa magistraţilor numiţi de dînsul, fără ca cineva să poată fi detras [sustras] de la judecătorii cei fireşti. O lege va determina condiţiile de primire şi de înaintare în magistratură, luînd de bază aplicarea progresivă a principiului inamovibilităţii.

Art. 8. Principatele vor da curţii suzerane un tribut anual, a căruia cîtime [cotă] rămîne statornicită la suma de 1 500 000 de lei pentru Moldova şi la suma de 2 500 000 de lei pentru Valahia. Învestitura, ca şi în trecut, va fi dată domnilor de către M.S. sultanul. Curtea suzerană va combina cu principatele măsurile de apărare a teritoriului lor în caz de năvălire din afară; şi ea va avea o procură, prin o înţelegere cu curţile garante, măsurile neapărate pentru restatornicirea ordinei în caz cînd s-ar întîmpla a fi compromisă. Ca

---

[1] D. A. Sturdza, **Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterei României,** Bucureşti, 1912, p. 704.

[2] **Documente privind Unirea Principatelor,** vol. III, **Corespondenţă politică (1853-1859),** Bucureşti, 1963, p. 416.

[3] Introducerea la Convenţie este reprodusă după Felix Colson, **Nationalité et régénération des paysans moldo-valaque.** Paris, 1862, pp. 252-254, în traducerea publicată în **Relaţiile internaţionale ale României în documente,** pp. 332-334.

în trecut, tratatele internaţionale care se vor încheia de către curtea suzerană cu puterile străine vor fi aplicabile în principate, încît nu ar vătăma imunităţilor lor.

Art. 9. La caz cînd imunităţile principatelor s-ar viola, domnii vor adresa un recurs la curtea suzerană; şi dacă nu se va face dreptate reclamaţiilor lor, ei îl vor putea transmite prin agenţii lor la reprezentanţii puterilor garante în Constantinopol. Domnii se vor reprezenta lîngă curtea suzerană prin agenţi (capuchehaie), născuţi moldoveni sau munteni, neatîrnaţi de vreo jurisdicţie străină şi primiţi de Poartă.

Art. 10. Domnul se va alege pe viaţă de către adunare.

Art. 11. La caz de vacanţă şi pînă la instalarea noului domn, administraţia va fi încredinţată Consiliului de Miniştri, care de drept va intra în exerciţiu. Atribuţiile sale, curat administrative, se vor mărgini în expedierea [rezolvarea] trebilor, fără a putea schimba pe funcţionari, decît numai pentru delicte constatate judecătoreşte. În asemenea caz el nu-i va înlocui decît provizoriu.

Art. 12. La caz de vacanţă, întîmplîndu-se ca adunarea să fie întrunită, ea va proceda pînă în opt zile la alegerea domnului. Iară nefiind întrunită, adunarea va fi convocată îndată şi întrunită în termen de zece zile. În caz cînd ea ar fi dizolvată, se va păşi către noi alegeri în termen de cincisprezece zile, şi noua adunare de asemenea se va întruni în termen de zece zile. În cele opt zile de la întrunire ea va fi datoare să procedeze la alegerea domnului. Prezenţa a trei pătrimi din numărul membrilor înscrişi va fi cerută spre a proceda la alegere. În caz cînd în opt zile nu s-ar face alegerea, în a noua zi la amiază, adunarea va păşi la alegere, ori care ar fi numărul membrilor de faţă. Învestitura se va cere ca în trecut; ea se va da în termen cel mult de o lună.

Art. 13. Va fi eligibil la domnie oricine va avea 35 ani, va fi fiu al unui părinte născut moldovean sau muntean şi va putea dovedi că are un venit funciar de 3 000 galbeni, cu această [condiţie] însă ca să fi îndeplinit funcţii publice în curs de 10 ani sau să fi făcut parte din adunări.

Art. 14. Domnul guvernează cu concursul miniştrilor numiţi de dînsul. El sancţionează şi promulgă legile; el poate refuza sancţiunea sa. El are dreptul de a ierta şi a comuta pedepsele în materii criminale, fără a putea interveni altfel în administraţia justiţiei. El prepară legile de un interes special pentru principat şi anume bugetele şi le supune deliberărilor adunării.

El numeşte în toate funcţiile administraţiei publice şi face trebuincioasele Regulamente pentru executarea legilor. Lista civilă a fiecărui domn se va vota de către adunare, odată pentru totdeauna, la întronarea sa.

Art. 15. Orice act al domnului trebuie să fie contrasemnat de miniştrii competenţi. Miniştrii vor fi răspunzători de călcarea legilor şi mai în particular de orice risipire a banilor publici. Ei vor putea fi traşi la judecată de către Înalta Curte de Justiţie şi de Casaţie şi se vor putea trage la judecată de către domn sau de către adunare. Punerea sub judecată a miniştrilor nu se va putea rosti decît prin majoritatea de două treimi a membrilor de faţă.

Art. 16. Adunarea electivă a fiecărui principat se va alege pe şapte ani, conform cu dispoziţiile electorale anexate la Convenţia de faţă.

Art. 17. Adunarea se va convoca de către domn şi se va întruni în fiecare an în întîia duminecă a lunii lui decembrie. Cursul fiecărei sesiuni ordinare va fi de trei luni; domnul va putea să prelungească sesiunea, de va cere trebuinţa. El poate să convoace în caz extraordinar adunarea sau să o dizolve.

În acest de pe urmă caz el este dator de a convoca o nouă adunare, care va trebui să fie întrunită pînă în trei luni.

Art. 18. Mitropolitul şi episcopii eparhioţi vor fi de drept membri ai adunării. Preşedinţia adunării se cuvine mitropolitului; vicepreşedinţii şi secretarii se vor alege de către adunare.

Art. 19. Preşedintele va determina condiţiile sub care publicul va fi admis la şedinţe, afară de cazurile excepţionale, care vor fi prevăzute de regulamentul dinlăuntru. Prin îngrijirea preşedintelui se va face un proces-verbal sumar al fiecărei şedinţe, care se va publica în gazeta oficială.

Art. 20. Adunarea va discuta şi va vota proiectele de lege ce i se vor înfăţişa de către domn. Ea le va putea amenda sub rezerva prescrisă prin art. 36, cît pentru legile de interes comun.

Art. 21. Dacă miniştrii nu vor fi membri ai adunărilor, totuşi ei vor avea drept de intrare şi vor putea lua parte la discutarea legilor, fără a se împărtăşi la votare.

Art. 22. Bugetele de venituri şi acela de cheltuieli, preparate în tot anul pentru fiecare principat, prin îngrijirea domnului respectiv şi supuse adunării, care le va putea amenda, nu vor fi definitive, decît după ce vor fi votate de adunare. Dacă bugetul nu s-ar vota în timpul cuvenit, puterea executivă va întîmpina serviciile publice conform bugetului din anul trecut.

Art. 23. Diferitele fonduri ce proveneau pînă acum din case speciale şi despre care guvernul dispune sub diverse titluri, vor fi cuprinse în bugetul general de venituri.

Art. 24. Regulamentul definitiv al socotelilor va trebui să se înfăţişeze adunării cel mult pînă în doi ani, socotiţi de la încheierea fiecărui buget.

Art. 25. Nici o dare nu se va putea pune sau lua, de nu va fi încuviinţată de adunare.

Art. 26. Precum toate legile de interes comun sau special şi regulamentele de administraţie publică, aşa şi legile financiare se vor publica în gazeta oficială.

Art. 27. Comisiunea centrală va rezida la Focşani. Ea va fi compusă din 16 membri: opt moldoveni şi opt munteni. Patru vor fi aleşi de către fiecare domn, dintre mădularele [membrii] adunării, sau dintre persoanele care vor fi ocupat funcţii înalte în ţară şi patru de către fiecare adunare din sînul ei.

Art. 28. Membrii Comisiunii centrale conservă dreptul de a lua parte la alegerea domnilor în adunarea din care vor face parte.

Art. 29. Comisiunea centrală este permanentă. Cu toate acestea cînd o vor ierta lucrările, ea se va putea amîna pentru un timp, care nici într-un chip nu va putea trece peste patru luni.

Cursul funcţiilor acestor membri, pentru fiecare principat, atît al acelor numiţi de către domni, cît şi al celor aleşi de către adunări, va fi mărginit cît va ţine legislatura. Cu toate acestea, funcţiile membrilor ce ies nu vor înceta decît cu instalarea noilor membri.

În caz cînd mandatul amînduror adunărilor va expira deodată, Comisiunea centrală se va reînnoi în totalitate pentru amîndouă principatele la deschiderea noilor adunări. În caz de disoluţie a uneia din adunări, reînnoirea se va face numai pentru acei din membrii Comisiunii centrale a principatului a cărui adunare se va alege din nou. Membrii ce ies vor putea fi aleşi din nou.

Art. 30. Funcţiile de membru al Comisiunii centrale vor fi răsplătite.

Art. 31. Comisiunea centrală va numi ea pe preşedintele ei. În caz cînd voturile ar fi împărţite între doi candidaţi, atunci se va hotărî prin sorţi. Funcţiile preşedintelui încetează cu mandatul său de membru al Comisiunii centrale. Ele se pot reînnoi.

În caz de împărţire egală a voturilor în deliberaţiile sale, votul preşedintelui va fi precumpănitor. Comisiunea centrală face ea regulamentul ei dinlăuntru. Cheltuielile de orice fel se vor pune pe jumătate în sarcina ambelor principate.

Art. 32. Dispoziţiile constitutive ale noii organizaţii a principatelor sînt puse sub apărarea Comisiunii centrale. Ea va putea arăta domnilor abuzurile ce i se vor părea de neapărată trebuinţă a se reforma şi le va propune îmbunătăţirile ce vor fi de introdus în diversele ramuri ale administraţiei.

Art. 33. Domnii vor putea supune Comisiunii centrale toate propunerile care li s-ar părea de folos a se preface în proiecte de legi comune ambelor principate. Comisiunea centrală va prepara legile de interes general comune ambelor principate şi va supune aceste legi, prin mijlocirea domnilor, adunărilor spre deliberare.

Art. 34. Sînt considerate ca legi de interes general toate acele cîte au de obiect unitatea legislaţiilor, stabilirea, păstrarea sau îmbunătăţirea unirei de vămi, de poşte, de telegraf, fixarea cursului monetar şi diversele materii de folos public, comune ambelor principate.

Art. 35. Comisiunea centrală, îndată ce va fi constituită, se va ocupa în special cu codificarea legilor existente, punîndu-le în armonie cu actul constitutiv al noii organizaţii. Ea va revedea Regulamentele organice, precum şi codul civil, acel

criminal, acel de comerţ şi de procedură, astfel ca afară de legile de un interes curat local, să nu existe decît un singur şi acelaşi corp de legislaţie, care se va pune în lucrare în amîndouă principatele, după ce va fi votat de adunările respective, sancţionat şi promulgat de fiecare domn.

Art. 36. Cînd adunările vor introduce amendamente în proiectele de legi de interes comun proiectul amendat se va întoarce la Comisiunea centrală, care va aprecia şi va întocmi un proiect definitiv, pe care adunările nu vor avea decît ori a-l adopta ori a-l respinge în total. Comisiunea centrală va trebui să adopteze amendamentele ce se vor fi votat deodată de către adunările amîndouă.

Art. 37. Legile de un interes special pentru fiecare principat nu se vor sancţiona de către domn, decît numai după ce el le va fi comunicat Comisiunii centrale, care va avea a le apreţui, de sînt compatibile cu dispoziţiile constitutive ale noii organizări.

Art. 38. Se va institui o Înaltă Curte de Justiţie şi de Casaţie comună ambelor principate. Ea va rezida la Focşani. Compunerea ei se va reglementa. Membrii ei sînt inamovibili.

Art. 39. Sentinţele date de către Curţile de apel şi hotărîrile pronunţate de către tribunale, atît într-unul cît şi într-altul din principate, se vor supune exclusiv înaintea acestei Curţi de casaţie.

Art. 40. Ea va exercita un drept de cenzură şi de disciplină peste Curţile de apel şi peste tribunale. Ea va avea drept de jurisdicţie exclusivă peste membrii săi proprii în materie penală.

Art. 41. Ca o Înaltă Curte de Justiţie, ea va cerceta pîrile ce vor fi provocate în contra miniştrilor de către domn sau de către adunare, şi-i va judeca fără apel.

Art. 42. Miliţiile regulate ce există astăzi în ambele principate vor primi o organizare identică, spre a putea la trebuinţă a se întruni şi a forma o singură armată. Pentru acest scop se va face o lege comună. Afară de aceasta, în fiecare an se va face o inspectare a miliţiilor ambelor principate prin inspectori generali, numiţi în toţi anii alternativ de către fiecare domn. Inspectorii vor fi însărcinaţi a priveghia ca să se execute pe deplin dispoziţiile destinate a conserva miliţiilor tot caracterul de două corpuri ale uneia şi aceleiaşi armate.

Fără coînţelegere de mai înainte cu curtea suzerană, numărul miliţiilor regulate, fixat prin Regulamentul organic, nu se va putea spori cu mai mult decît cu o a treia parte.

Art. 43. Miliţiile se vor întruni, de cîte ori siguranţa dinlăuntru sau aceea a marginilor ar fi ameninţată. Întrunirea va putea fi provocată de către unul sau de către celălalt domn; ea însă nu va putea avea loc decît în urma unei comune înţelegeri şi despre aceasta se va da ştire curţii suzerane. După propunerea inspectorilor, domnii de asemenea vor putea întruni miliţiile, în totul sau în parte, în cîmp de manevră sau spre a le trece în revistă.

Art. 44. Comandantul şef se va numi pe rînd de fiecare domn, cînd vor avea a se întruni miliţiile. El va trebui să fie moldovean sau muntean de naştere. El va putea fi revocat de către domnul ce l-a numit. Noul comandant şef se va numi în asemenea caz de către celălalt domn.

Art. 45. Amîndouă miliţiile vor conserva stindardele lor actuale; dar aceste stindarde vor purta în viitor o banderolă de culoare albastră, conform modelului anexat la Convenţia de faţă.

Art. 46. Moldovenii şi muntenii vor fi toţi egali înaintea legii, înaintea dărilor şi deopotrivă admişi la funcţiile publice, atît în unul, cît şi în celălalt principat. Libertatea lor individuală va fi garantată. Nimeni nu va putea fi reţinut, arestat sau prigonit decît conform legii. Nimeni nu va putea fi expropriat decît legiuit [legal] pentru o cauză de interes public şi prin mijlocirea unei dezdăunări [despăgubiri]. Moldovenii şi muntenii de toate riturile creştine se vor bucura deopotrivă de drepturile politice. Întrebuinţarea acestor drepturi se va putea întinde şi asupra altor culturi prin dispoziţii legislative. Toate privilegiile, scutirile sau monopolurile, de care se bucură încă cîteva clase, vor fi desfiinţate şi se va proceda fără întîrziere la revizia legii, care reglementează raporturile între proprietarii de pămînt cu lucrătorii, spre a îmbunătăţi starea ţăranilor. Instituţiile municipale, atît cele urbane, cît şi rurale, vor primi toate dezvoltările iertate de stipulaţiile Convenţiei de faţă.

Art. 47. Pînă cînd se va proceda la revizia prevăzută în art. 37, legislaţia astăzi în vigoare în principate se va menţine în dispoziţiile care nu sînt contrarii cu stipulaţiile Convenţiei de faţă.

Art. 48. Spre a se îndeplini art. 25 al Tractatului din 30 martie 1856 un hatişerif, conform cu textul stipulaţiilor Convenţiei de faţă, va publica dispoziţiile mai sus însemnate, în termen cel mult de 15 zile, numărate din ziua schimbării ratificaţiilor.

Art. 49. În momentul publicării zisului hatişerif, caimacamii actuali ai fiecărui principat vor încredinţa administraţia unei comisii interimare (căimăcămie), constituită conform cu dispoziţiile Regulamentului organic. Prin urmare aceste comisii vor fi compuse din preşedintele Divanului Domnesc din marele logofăt şi din ministrul Dinlăuntru care se aflau în funcţii sub cei de pe urmă domni, înainte de instalarea administraţiilor provizorii în anul 1856.

Zisele comisii se vor ocupa îndată cu formarea listelor electorale, care vor trebui să fie întocmite şi afişate în termen de 5 săptămîni. Alegerile se vor face trei săptămîni, după publicarea listelor. În a zecea zi ce va urma, deputaţii vor trebui să se întrunească în fiecare principat, spre a proceda în termenele sus însemnate la alegerea domnilor.

Art. 50. Convenţia de faţă se va ratifica şi ratificaţiile se vor schimba la Paris în termen de 5 săptămîni sau mai înainte, de se va putea.

În virtutea căreia plenipotenţiarii respectivi au subscris şi pus sigiliile lor.

Făcut la Paris, la 19 august 1858.

(L.S.) A. WALEWSKI
(L.S.) HÜBNER
(L.S.) COWLEY
(L.S.) HATZFELDT
(L.S.) KISSELEFF
(L.S.) VILLAMARINA
(L.S.) FUAD

ANEXĂ

Stipulaţiile electorale anexate Convenţiei încheiată la Paris, la 19 august 1858, între Maiestăţile Lor Împăratul francezilor şi Împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei, Regele Prusiei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei şi Împăratul otomanilor:

Art. 1. Adunarea electivă se compune în fiecare principat din membrii aleşi de către districte şi de către oraşe. Mitropolitul şi episcopii eparhioţi fac din drept parte din adunare.

Art. 2. Alegătorii sînt sau primari sau direcţi.

Art. 3. Este alegător primar în districte oricine va dovedi că are un venit funciar cel puţin de 100 galbeni.

Art. 4. Este alegător direct în districte oricine va dovedi că are un venit funciar cel puţin de 1 000 galbeni, în oraşe oricine va dovedi că are un capital funciar, industrial sau comercial cel puţin de 6 000 galbeni, proprietatea sa sau de zestre.

Art. 5. Nimeni nu va putea fi alegător, de nu va fi împlinit 25 ani şi nu va fi născut sau naturalizat moldovean sau muntean.

Art. 6. Nu vor putea fi alegători:

a. Cei ce sînt supuşi unei jurisdicţii străine:

b. Interzişii;

c. Faliţii nereabilitaţi;

d. Acei condamnaţi la pedepse degradatoare sau numai curat defăimătoare.

Art. 7. Listele electorale se vor întocmi în fiecare an, în fiecare district prin îngrijirea administraţiei.

Ele se vor publica şi afişa în cea dintîi duminecă a lunii lui ianuarie, pretutindeni unde va cere trebuinţa. Reclamaţiile se vor da la administraţie în cele trei săptămîni care vor urma după publicarea listelor. Reclamanţii vor putea apela la tribunalul districtului, care va hotărî în grabă şi fără apel.

Art. 8. Fiecare alegător va putea reclama înscrierea sau ştergerea fiecărui individ, netrecut sau fără dreptate înscris în lista din care el însuşi face parte.

Art. 9. Este eligibil, fără deosebire, în toate colegiile oricine care este născut sau împămîntenit moldovean ori muntean, care va fi împlinit vîrsta de 30 ani și va dovedi că are un venit cel puțin de 400 galbeni.

Art. 10. Alegătorii primari în districte numesc în fiecare ocol respectiv trei alegători care, întruniți în capitala districtelor, vor alege cîte un deputat de district.

Art. 11. Alegătorii direcți în districte vor alege doi deputați de district.

Art. 12. În orașe, alegătorii direcți vor alege la București și la Iași trei deputați; la Craiova, Ploiești, Brăila, Galați și Ismail doi deputați; în celelalte capitale de districte cîte un deputat.

Art. 13. Alegătorii fiecărei categorii se vor aduna deosebit în colegii speciale spre a proceda la operațiile lor respective.

Art. 14. Colegiile electorale vor fi convocate de către puterea executivă cel puțin cu 3 săptămîni înaintea zilei fixate pentru alegere.

Art. 15. Scrutinul pentru alegerea deputaților este secret.

Art. 16. Alegerea se face după majoritatea voturilor rostite.

Dacă nici unul din candidați nu a putut dobîndi majoritatea, atunci se va proceda la al doilea rînd de scrutin și candidatul care va fi întrunit cel mai mare număr de voturi, va fi ales.

Art. 17. Operațiile electorale se vor verifica de către adunare, care singură are dreptul a judeca despre validitatea lor.

Art. 18. Deputatul ales în mai multe cercuri electorale trebuie să facă cunoscut președintelui adunării voința sa, în cele zece zile ce vor urma declarația validității acestei alegeri. Căci de nu-și va arăta dorința în acel termen, atuncea se va hotărî prin sorți.

Art. 19. În caz de vacanță în urmarea arătării voinței, a morții, a demisiei sau altele, colegiul electoral care trebuie să îndeplinească vacanța se va întruni în termen de 3 luni.

Art. 20. Nici un membru al adunării nu poate, în cursul sesiunii, să fie arestat sau prigonit pentru materii penale, afară de cazurile prinderii în delict flagrant, decît după ce adunarea a autorizat prigonirea lui.

Art. 21. Oricine care se va înscrie în listele electorale prin mijloc de declarații false sau ascunzînd vreuna din incapacitățile prevăzute, sau care va fi luat parte la vot, deși era neînscris, ori lipsit de dreptul electoral, va fi pedepsit cu o globire [amendă] de 100 galbeni cel puțin și de 1 000 galbeni cel mult, sau cu închisoare de opt zile cel puțin și de trei luni cel mult.

Art. 22. În lipsa inițiativei ministerului public, zece alegători întruniți vor avea drept de a intenta proces criminal: a) în contra oricărei persoane, care în cursul operațiilor electorale va fi îndosit [sustras] adăugat sau prefăcut biletele; b) în contra acelora care ar fi turburat operațiile electorale și ar fi jignit libertatea votului prin mijloace înșelătoare, prin silnicii sau amenințări.

Art. 23. Stipulațiile electorale care compun cele 22 articole de mai sus, trebuind să fie anexate la Convențiunea care are data zilei de 19 august, conform art. 16 a citatei convențiuni, plenipotențiarii respectivi au semnat-o și ei și-au pus sigiliile lor.

(L.S.) A. WALEWSKI
(L.S.) HÜBNER
(L.S.) COWLEY
(L.S.) HATZFELDT
(L.S.) KISSELEFF
(L.S.) VILLAMARINA
(L.S.) FUAD

ÎN NUMELE PRIETENIEI

O carte cehoslovacă despre eroismul ostașilor români

În mai 1975, Editura Vydalo Nakladatelstvi Blok *din Brno, a tipărit lucrarea* În numele prieteniei. Armata română în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei, *întocmită de cunoscuții istorici militari cehoslovaci* František Mainuš *și* Pavel Beneš.

Folosind un bogat material de arhivă — rezultat al cercetărilor efectuate de autori atît în Cehoslovacia cît și în țara noastră — volumul se constituie ca un semnificativ omagiu adus eroicei armate române, vitejilor ostași căzuți în luptele pentru eliberarea țării prietene.

Cele 189 pagini ale cărții reconstituie drumul eroic parcurs de ostașii noștri, pentru alungarea hitleriștilor de pe teritoriul Cehoslovaciei, marile bătălii purtate pentru nimicirea definitivă a inamicului, în cursul cărora s-a cimentat frăția de arme româno-cehoslovacă. În numeroase pagini, autorii dau cuvîntul participanților la luptele de acum peste trei decenii de pe pămîntul cehoslovac, volumul reproducînd emoționante fragmente din amintirile unui mare număr de ostași români, care au luat parte la operațiunile militare desfășurate împreună cu glorioasele oști sovietice pînă în primăvara victoriei.

Un grupaj de documente, în partea finală a lucrării, evidențiază efortul economic și uman, importanta contribuție adusă de armata română la eliberarea unui mare număr de localități din țara prietenă.

O bogată ilustrație de epocă întregește volumul, aducînd și pe această cale mărturii referitoare la eroismul ostașilor noștri, la sentimentele de bucurie și recunoștință cu care localnicii au întîmpinat trupele române pretutindeni pe pămîntul cehoslovac.

Apărută în anul celei de-a XXX-a aniversări a victoriei popoarelor asupra fascismului, lucrarea se înscrie ca o nouă mărturie a eroismului dovedit de armata română în războiul antihitlerist. Ea e o nouă mărturie, a importantei contribuții adusă de poporul nostru, alături de celelalte popoare din coaliția antihitleristă, și în primul rînd alături de marele popor sovietic, la lupta pentru zdrobirea definitivă a agresorilor.

Dr. Maria COVACI

CELE DOUĂ IDEI ALE ÎNSEMNĂRII VITEAZULUI

CONSTANTIN REZACHEVICI

În 1902, N. Iorga a publicat, în volumul IV al colecției sale de Studii și documente cu privire la istoria românilor, **o însemnare autografă, cu caractere chirilice, a lui Mihai Viteazul, care a avut, ulterior, o frumoasă „carieră": „Și hotaru Ardealului// Pohta ce-am puhtit// Moldova// Țara Românească". Deși a împărțit acest text în patru rînduri, Iorga a avut grijă să atragă atenția, într-o notă, că „în original rîndul 1 e departe de rîndul 2 și cele două din urmă formează unul singur". El a indicat, însă, alt document pe care s-ar afla însemnarea aceasta, document publicat într-o lucrare în limba maghiară și în colecția** Hurmuzaki **(volumele IV, partea I și XII). Cei care, după N. Iorga, au reprodus această însemnare, trăgînd anumite concluzii din interpretarea ei, n-au mai ținut seama nici de nota explicativă a marelui istoric privind forma originală a însemnării și nici nu au căutat să vadă pe ce document a fost scrisă[1].**

Trecînd din publicație în publicație, ea a fost adesea modificată, îndepărtîndu-se de forma originală și, implicit, de gîndul marelui voievod care a zămislit-o. S-a spus, între altele, că prin ea, Mihai Viteazul și-a exprimat „dorința de a uni cele trei țări române"[2], deși, cum vom vedea, la data cînd a făcut însemnarea respectivă, Mihai unise deja, sub autoritatea sa, cele trei țări române.

Trei variante

Ceea ce a determinat această interpretare a fost faptul că însemnarea respectivă a fost publicată și comentată întotdeauna **separat de actul pe care a fost scrisă,** act al cărui conținut nici nu a fost cunoscut în acest context, rîndurile lui Mihai căpătînd astfel o existență de sine stătătoare, fiind, uneori, însoțite și de o semnătură a voievodului.

Care este, însă, semnificația reală a celebrei însemnări a lui Mihai Viteazul? Se știe că marele domn avea obiceiul să scrie pe spatele documentelor redactate în limbi pe care nu le cunoștea, cîteva cuvinte românești, menite să-i amintească fie persoana la care se referea, fie conținutul actului respectiv.

Asemenea însemnări au, deci, un caracter personal și, pentru a le înțelege, trebuie să apelăm la însuși textul actului pe care se află și la care se referă, iar pe de altă parte, trebuie stabilite împrejurările în care au fost scrise.

În cazul de față, este vorba de un important document, pe care l-am identificat de curînd, produs al gîndirii politice a marelui domn, consemnînd acea variantă a cererilor pe care le-a adresat împăratului Rudolf II la începutul verii lui 1600, care a fost acceptată ca bază de discuții de reprezentantul acestuia, într-un moment de mare tensiune între domnul român și aliații săi imperiali. Abia întors din Moldova, aflat în culmea gloriei sale politice și militare, stăpînitor al Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, Mihai Viteazul trebuia să discute cu un trimis special al împăratului, consilierul imperial dr. Bartolomeu Pezzen, forma sub care Rudolf II urma să-i **recunoască** stăpînirea asupra celor trei țări române, practic înfăptuită.

Cele trei rînduri de cereri privind această problemă, documente de o deosebită importanță, adresate de Mihai comisarilor imperiali[3], și, prin ei, împăratului, se află azi în Arhiva de război din Viena. Microfilme ale acestor documente au fost aduse în 1968 de dr. Cornelia Bodea pentru Arhivele Statului din București. Cererile lui Mihai nu sînt datate în original, dar e limpede că au fost redactate după dobîndirea Moldovei, amintită în text, fiind probabil transmise prin dr. Pezzen comisarilor imperiali aflați la Satu Mare. Astfel, una din ele — pe verso-ul căreia a afirmat din eroare N. Iorga că a fost făcută însemnarea de care ne

[1] Un studiu amplu, consacrat documentului și însemnării de pe el, este publicat de autorul articolului de față în revista **Apulum,** Alba Iulia, 1975 — **n.r.**

[2] Vezi și **Magazin istoric,** nr. 4/1973.

[3] Împăratul numise doi comisari pentru Transilvania: David Ungnad și Mihail Székely.

Mihai Viteazul, gravură publicată la Nürnberg în 1601

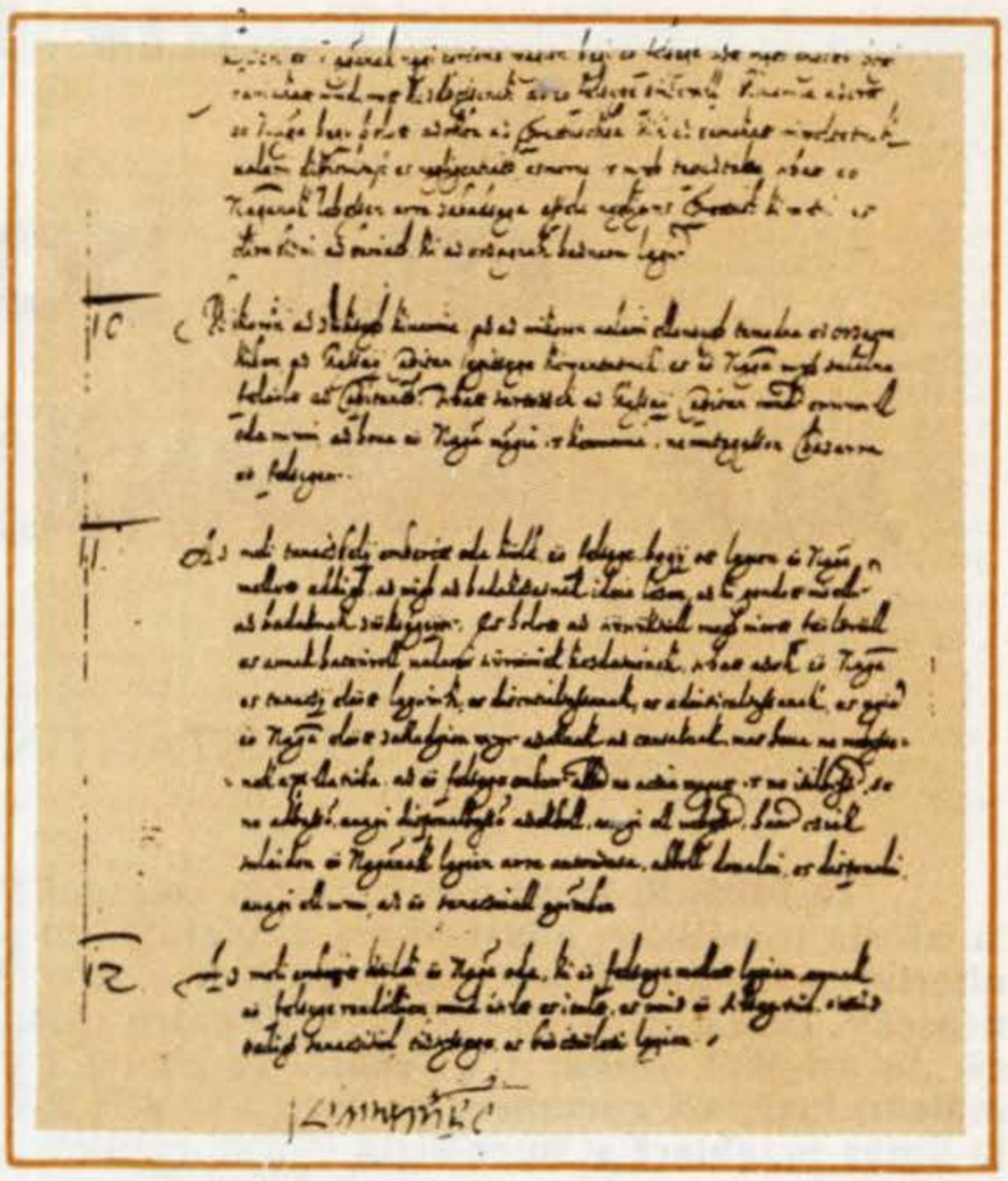

Pagina a treia a cererilor adresate de Mihai Viteazul lui Rudolf II, cu semnătura domnitorului

ocupăm — semnată de Mihai, a ajuns sigur în mîna comisarilor, și sînt cunoscute și răspunsurile acestora. O altă variantă a cererilor lui Mihai privind recunoașterea stăpînirii țărilor române — **tocmai cea care ne interesează** — și aceasta semnată de domn, s-a aflat în mîna lui Pezzen. Cunoaștem aceasta din însemnarea pe care Mihai Viteazul însuși a făcut-o pe verso-ul exemplarului românesc al aceluiași document: „Duhtor Peți cu ce-au venit" (la tratativele de la Alba Iulia). Forma românească, dictată de Mihai, a fost tradusă în limba maghiară, pentru a fi înțeleasă și de comisarii imperiali. Această traducere, și ea semnată de voievod, a fost acceptată ca bază a discuțiilor care au avut loc la Alba Iulia, în perioada 12-22 iulie 1600, între Mihai Viteazul și Pezzen. Pe ea, domnul muntean a făcut însemnarea de care ne ocupăm. Faptul că aceasta se află pe pagina a patra — ultima — a unui act oficial, **semnat și destinat altcuiva,** dovedește că, după terminarea discuțiilor de la Alba Iulia, Pezzen a lăsat documentul lui Mihai, care l-a păstrat pînă în ziua mișelescului asasinat de pe Cîmpia Turzii, după care, prin generalul Basta a ajuns în arhiva imperială.

De fapt, însă, avem de-a face, cu două însemnări, căci primul rînd — „Și hotaru Ardealului" — este plasat spre capătul de sus al paginii, iar al doilea și al treilea rînd se află în partea de jos a paginii. În nici un caz aceste două însemnări, despărțite de aproape înălțimea unei pagini, nu pot fi redate într-o singură frază, cum s-a făcut pînă acum.

O Transilvanie întregită

Trebuie spus că însemnările respective cu caracter strict personal nu rezumă în general actul — pe care spațiul nu ne îngăduie să-l publicăm în paginile de față — ci au o țintă precisă. **Mențiunea „Și hotaru Ardealului" se referă la punctul al cincilea al cererilor lui Mihai cuprinse în actul menționat:** „Dorința Măriei Sale este ca acele cinci comitate, Bihorul, Solnocul-de-Mijloc, Maramureșul, Zarandul și Crasna, să le dea Domnia Sa [împăratul Rudolf II — **n.n.**], Ardealului, precum au fost înainte, cu toate cetățile și ținuturile dimpreună".

Așadar, Mihai Viteazul cerea împăratului recunoașterea stăpînirii sale și a urmașilor săi asupra întregii Transilvanii, inclusiv cele cinci comitate din Partium[1], locuite în cea mai mare parte de români. Cererea era cu atît mai îndrăzneață cu cît se zvonea că Pezzen venise, în realitate, la Alba Iulia pentru a primi renunțarea lui Mihai și a prelua Transilvania pentru Rudolf II. Ea era, însă, justificată de faptul că Basta ocupase de fapt o parte din comitatele revendicate de Mihai, în vremea intrării acestuia în Transilvania, astfel manifestîndu-se „ajutorul" imperialilor în lupta împotriva lui Andrei Báthory.

O Transilvanie întregită cu străvechile ținuturi românești ale Bihorului, Maramureșului, Zarandului etc. cuprinse pe

[1] Denumire folosită în evul mediu pentru teritoriile din vestul și nordul Transilvaniei (vezi **Magazin istoric, nr. 3/1973**).

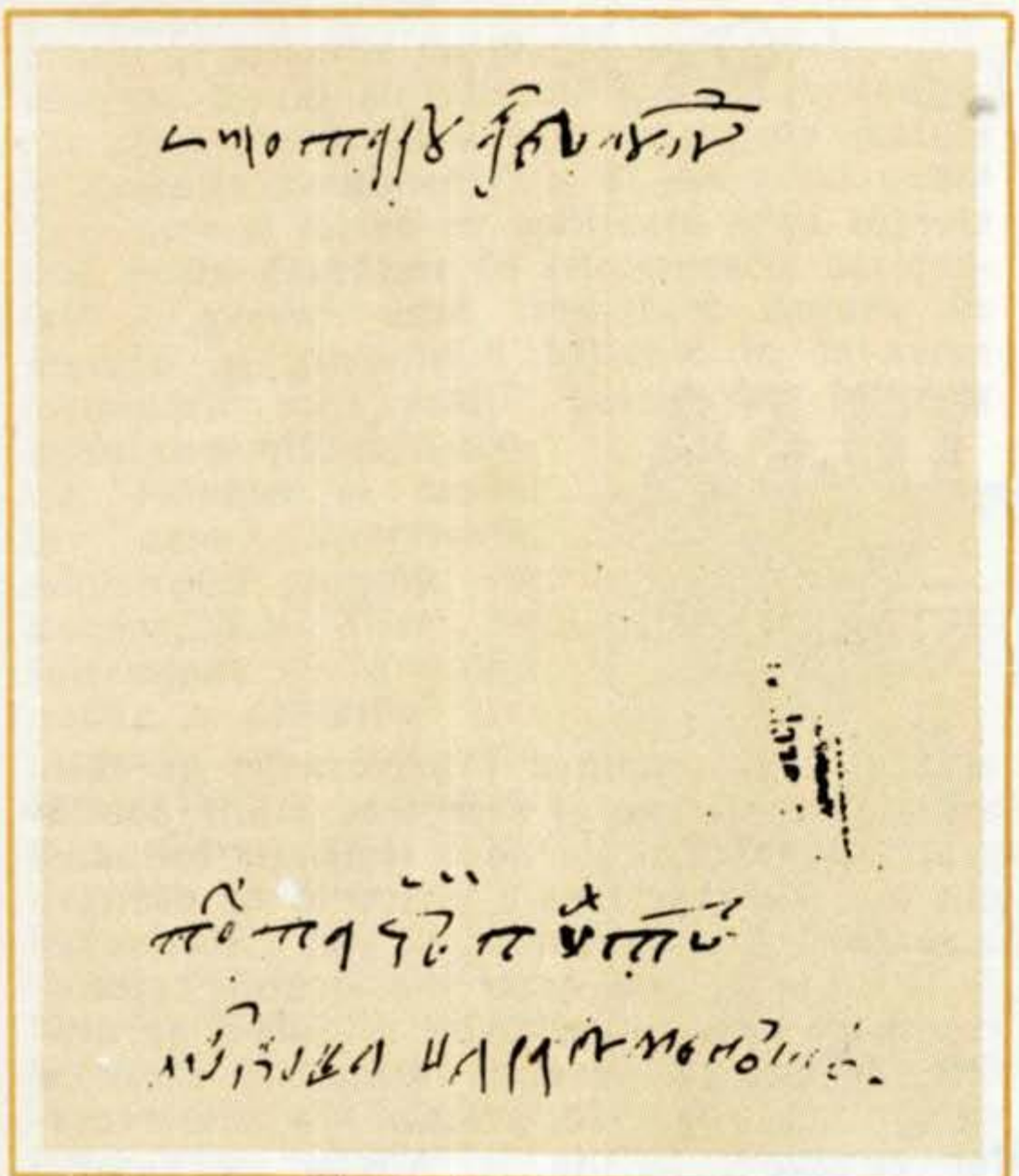

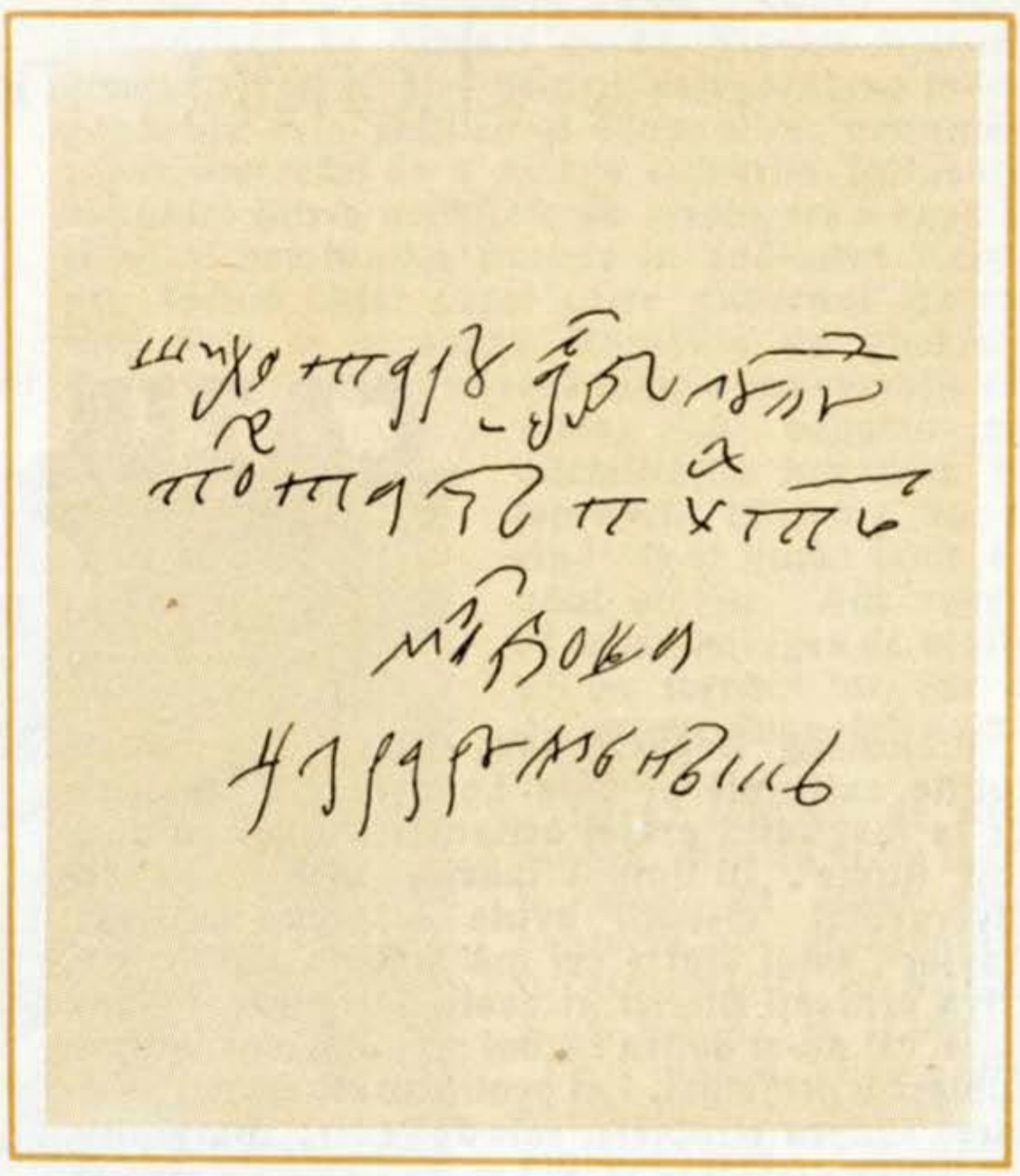

Însemnările lui Mihai pe spatele aceleiași pagini:
Și hotaru Ardealului
Pohta ce-am puhtit
Moldova Țara Rumănească

Versiunea desenată de N. Iorga

atunci în Partium — iată la ce se referea, după părerea noastră, Mihai Viteazul în lapidara însemnare: „Și hotaru Ardealului". Ea continua, fixînd astfel, pe hîrtie, prin cuvîntul de legătură „și", gîndul voievodului privitor la stăpînirea sa și a urmașilor săi într-o Transilvanie „cum au fost mai dentăiu". De altfel, Mihai ceruse hotărît imperialilor, în mai multe rînduri, încă de la începutul anului 1600, respectarea „vechilor hotare" ale Transilvaniei, făcînd apel chiar la Tratatul de la Speyer din 1570, prin care împăratul Maximilian II recunoscuse principelui Ioan Sigismund Zapolya stăpînirea Transilvaniei asupra comitatelor amintite.

Cît despre însemnarea privitoare la Moldova și Țara Românească, ea se referă la punctul doi al cererilor lui Mihai, menționate în documentul amintit: „Dorește Măria Sa, ca și Moldova să i-o dea Domnia Sa [Rudolf II — **n.n.**] pe veci, de la fiu la fiu, [...] și Țara Românească încă Măriei Sale...". Cele două țări românești sînt înșirate în aceeași ordine în care apar în punctul menționat al documentului, și care reprezenta ordinea de dificultate în obținerea recunoașterii imperiale.

Mihai nu se îndoia însă, că Rudolf II îi va recunoaște stăpînirea asupra Moldovei, căci în această țară intrase fără voia și ajutorul împăratului, care, de altfel, nu putea avea nici o pretenție asupra ei. Chiar în vremea tratativelor cu Pezzen, din iulie 1600, Mihai se intitula într-un act public (proclamația pentru convocarea Dietei transilvane) „Voievod al Valahiei transalpine și al Moldovei". Și cronica contemporană, zisă a Buzeștilor, știa că împăratul îi îngăduise „să-și ție Mihai vodă Țara Moldovei și Țara Românească". De aceea Mihai a însemnat și „Pohta ce-am puhtit// Moldova, Țara Românească", în care „pohta", nu are sensul actual de dorință sau plăcere, ci acela de **cerere** (hotărîtă). Acest ultim sens al cuvîntului se întîlnește, de altfel, și în alte însemnări făcute de Mihai pe verso-ul exemplarelor conținînd instrucțiunile trimise la începutul lui 1600 solilor săi la Praga, prin logofătul Pantazi, care arătau ce „să pohtească [ceară] de la părratul" sau „pohta [cererile] ce-am trimes pe Pantazi la părratul".

Așadar, interpretînd a doua însemnare a lui Mihai de pe actul menționat, considerăm că prin aceasta domnul urmărea să-și amintească faptul că documentul, scris în limba maghiară, pe care nu o știa, se referea și la cererea privind recunoașterea stăpînirii sale în Moldova și Țara Românească. Este semnificativ pentru gîndirea politică a lui Mihai Viteazul că din cuprinsul actului, pentru a-și aminti conținutul, el **a ales două idei majore:** întregirea hotarelor Transilvaniei încălcate de imperiali, și cererea de a i se recunoaște stăpînirea în Moldova și Țara Românească. Aceasta este, după părerea noastră, **semnificația reală,** a însemnării, care, redactată acum 375 ani, constituie o reprezentativă și esențială mărturie a gîndirii politice a Viteazului.

Londra — martie 1939

„CAZUL" TILEA

CRISTIAN POPIȘTEANU

Biblioteca Beaverbrook. Una dintre instituțiile culturale pe care Londra le-a moștenit de la magnatul presei britanice, lordul cu același nume[1]. În timpul îndelungatei și deseori divergentei discuții avute aici cu A. J. P. Taylor[2], unul dintre cei mai străluciți și deopotrivă criticați istorici ai școlii burgheze londoneze, cel de-al doilea război mondial a constituit subiectul principal. Las pentru un alt articol relatarea asupra punctelor sale de vedere, mărginindu-mă să amintesc că A. J.P. Taylor mi-a indicat atunci una dintre cărțile noi, interesante, despre preludiul ultimei conflagrații mondiale. Interesantă — spunea Taylor — deoarece autorul a înțeles să acorde atenția cuvenită încercărilor României de a trage un semnal de alarmă în primăvara anului 1939.

Prin intermediul editorului englez Andre Deutsch (căruia îi adresez mulțumirile mele) am putut lua cunoștință de lucrarea recomandată de A. J.P. Taylor, carte scrisă de un tînăr istoric canadian, Sidney Aster, autor al unei antologii a poeziei engleze la Quebec și al unui volum consacrat diplomatului sovietic Ivan Maiski[3] și parlamentarismului anticonciliatorist în anii 1938-1939.

În noua sa carte, 1939: Making of the Second World War, **ceea ce în românește ar echivala cu „1939: Preludiu la cel de-al doilea război mondial", Aster schițează încă una din variantele istoriografice privind agitata și dramatica perioadă de nici șase luni dintre invadarea și ocuparea Cehoslovaciei de către armatele hitleriste și începerea marii conflagrații. Beneficiind de noua legislație britanică din mai 1967 prin care termenul de păstrare a secretului documentelor de stat a fost redus de la 50 la 30 ani, Aster și-a alcătuit cercetarea sa pe baza materialelor oficiale și particulare de arhivă devenite accesibile începînd de la 1 ianuarie 1970, precum și a numeroaselor convorbiri avute în Anglia cu oameni aflați pe scena politico-diplomatică acum 35 ani. Rezultatul investigației și evaluării sale asupra evenimentelor atît de controversate din perioada martie-septembrie 1939 ne sugerează un tablou viu și extrem de nuanțat al contactelor, negocierilor și conflictelor politice din preziua noii conflagrații mondiale. Avem în față calendarul politico-diplomatic a 175 zile, un calendar stabilit aproape exclusiv după reacțiile și manifestările cercurilor guvernamentale de la Londra și care tinde să demonstreze cum cel de-al doilea război mondial ar fi devenit inevitabil numai după ocuparea orașului Praga de către diviziile naziste. Desigur, autorul arată că rădăcinile confruntării cu Reichul hitlerist erau cu mult mai vechi, dar el fixează ocuparea Cehoslovaciei drept momentul din care Hitler trezește ireversibile suspiciuni guvernelor democrațiilor occidentale și în mod particular liderilor britanici care-i semnaseră pînă atunci numeroase cecuri în alb, culminînd cu funestul acord de la München din septembrie 1938.**

Efortul de a lansa în circulație numeroase noi documente despre originile războiului este pus de Aster în slujba argumentării sale principale: sfîrșitul conciliatorismului a început odată cu ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler. Ideea sa fundamentală — contrazisă de mulți alți autori—este că după martie 1939 Marea Britanie a început încetul cu încetul să se acomodeze cu inevitabilitatea unei ciocniri cu Germania nazistă, iar cabinetul Chamberlain, care a fost atîta vreme prizonierul concepției conciliatoriste, a fost, de asemenea, acela care a pregătit premisele punerii Angliei pe picior de război, atît sub raport militar-economic cît și politico-diplomatic. Deși nu cuprinde în analiza sa totalitatea sau măcar majoritatea factorilor principali care au acționat pe plan european și mondial în lunile

---

[1] **Sir William Maxwell Aitken, lord Beaverbrook** (1879-1964), financiar britanic, deputat conservator, ministru în div rse guverne și proprietar al unui puternic grup de presă din care cel mai important ziar era **Daily Express** (4-5 000 000 exemplare zilnic); ministru al Producției aeronautice (mai 1940-aprilie 1941), membru al Cabinetului de război britanic (aprilie 1940-februarie 1942), lord al Sigiliului privat (septembrie 1943-iulie 1945).

[2] **A.J. P. Taylor,** profesor universitar, cunoscut istoric britanic (născut la 25 martie 1906). Autor a zeci de lucrări foarte discutate pentru punctele de vedere inconoclaste pe care le promovează. Între acestea citățm: **The Struggle for Mastery in Europe. 1848-1914; Bismarck; The First World War; The Origins of the Second World War; English History, 1914-1965; From Sarajevo to Potsdam; The Course of German History.**

[3] **Ivan Mihailovici Maiski** (1884-1975), diplomat și om de știință sovietic; după ce a ocupat diverse posturi în cadrul unor oficii diplomatice sovietice, a devenit ambasador al U.R.S.S. în Marea Britanie (1932-1943); apoi adjunct al ministrului Afacerilor Externe al U.R.S.S. (1943-1946).

premergătoare războiului, Sidney Aster surprinde și discerne cu diagnostice precise convulsiile, fluxul și refluxul politicii britanice, ale cărei implicații aveau consecințe majore în evoluția evenimentelor. Și din acest punct de vedere el relevă cu insistență două aspecte mai puțin dezbătute în istoriografia occidentală — „greva" unui important număr de membri ai guvernului britanic în favoarea formulării unei poziții neechivoce față de agresiunea hitleristă contra Poloniei și modul în care demersurile ministrului român la Londra, V.V. Tilea[1], au determinat o anumită trezire a cercurilor guvernante la realitatea amenințărilor naziste, care vizau, după Cehoslovacia, România. Sidney Aster acordă un întreg capitol demersurilor diplomatului român apreciind că acestea au fost determinante pentru orientarea ulterioară a Cabinetului Maiestății Sale.

Amintit sub diferite unghiuri de vedere în numeroase lucrări străine și românești, episodul Tilea (cuprinzător evocat în coordonatele contextului său românesc și european de dr. Viorica Moisuc în lucrarea Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 - mai 1940[2], pe care Sidney Aster o citează în mai multe rînduri) devine acum un nou punct de reper al istoriografiei occidentale.

Tilea, ministrul român la Londra, părăsind Foreign Office după vizita din 20 martie 1939

Ocupîndu-se pe larg de activitatea lui Tilea de la preluarea misiunii sale în capitala de pe Tamisa, la 1 februarie 1939, Sidney Aster evidențiază, în consens cu dr. Viorica Moisuc, eforturile României pentru salvgardarea independenței sale politice și economice, nenumăratele încercări de a atrage cercurile influente britanice într-o activitate de respingere a expansiunii și presiunilor naziste în sud-estul Europei, făcînd chiar „apel către guvernul Maiestății Sale de a apăra România de ghearele Germaniei". Aster citează dintr-o conversație cu Tilea: „A negocia cu oficialitățile britanice în februarie 1939 era ca și cînd ai fi jucat tenis de unul singur. Am reușit să trimit mingea de multe ori pe terenul lor, dar ei nu mi-au înapoiat-o niciodată".

Tilea reușise, de asemenea, într-un timp foarte scurt să stabilească contacte cu reprezentanții diplomatici ai S.U.A. și U.R.S.S. la Londra. „La 1 martie, Tilea a discutat situația politică cu ambasadorul sovietic, Ivan Maiski. Acesta l-a asigurat că, în caz de agresiune germană, România putea să se bizuie pe ajutorul U.R.S.S. Fără îndoială, asigurarea era pe placul lui Tilea, dar el știa că un astfel de angajament, luat numai de sovietici, nu i-ar aduce mulți prieteni la Londra și ar provoca acasă opoziția violentă a multora din anturajul regal și al Ministerului Afacerilor Externe" — scria Aster.

Prin întregul capitol consacrat lui Tilea (cu care a purtat numeroase convorbiri pentru reconstituirea evenimentelor din primăvara 1939), istoricul canadian ilustrează ideea istoriografiei românești că „Momentul culminant al presiunilor naziste s-a produs în săptămîna 15-23 martie cînd, în urma invadării Cehoslovaciei, trupe hitleriste și horthyste ocupaseră poziții la frontierele țării[3]".

Cititorii Magazinului istoric pot reconstitui din cele cîteva pagini pe care le reproducem din lucrarea scrisă de Sidney Aster[4] retrospectiva acelei săptămîni cînd la Londra se spulberau speranțele unei înțelegeri cu nazismul care se năpustea, rînd pe rînd, asupra țărilor europene. Și deși nu este deloc sigur că toate firele misteriosului „caz" Tilea vor putea fi vreodată deznodate (despre ele însuși personajul principal mi-a vorbit ore în șir în modesta sa locuință

---

[1] Viorel Virgil Tilea — unul dintre fruntașii vieții politice burgheze și de afaceri românești dintre cele două războaie mondiale. Născut la 6 aprilie 1896 la Sibiu, Tilea și-a făcut studiile universitare la Bratislava, Viena, Cluj și Londra, luîndu-și doctoratul în Drept. În 1918 era secretar al Consiliului Național Român de la Viena, iar între 1919 și 1922 a făcut parte din delegația română la Conferința de pace. V.V. Tilea a fost ales deputat în mai multe legislaturi figurînd pe listele Partidului Național Țărănesc, din a cărui conducere făcea parte și a desfășurat o intensă activitate publicistică de aceeași orientare. Fiind unul dintre industriașii români cu o formație universitară britanică (urmase cursurile celebrei London School of Economics), V.V. Tilea a fost numit în ianuarie 1939 de regele Carol II (între ai cărui intimi se număra) ministrul României la Londra. Datorită atitudinii sale ostile regimului de dictatură militară-fascistă și a alianței cu Germania nazistă, lui V.V. Tilea i s-a retras cetățenia română și i s-a confiscat întreaga avere prin Decretul lege nr. 3991/1940 și prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 81/3 februarie 1941. In timpul și după al doilea război mondial, Tilea a continuat să locuiască la Londra, unde a încetat din viață în urmă cu trei ani. După 23 august 1944, măsurile luate împotriva lui în 1940-1941 au fost anulate.

[2] Editura Academiei R.S.R. — București, 1971.

[3] **Marea Conflagrație a secolului XX**, București, 1974, p. 64.

[4] Subtitlurile aparțin revistei **Magazin istoric**.

din cartierul londonez Kensington), un fapt esențial este cert, iar întreaga carte despre care am relatat aici o confirmă: atunci, în martie 1939, demersul României a fost acela care a mișcat imobilismul de sfinx al lui Chamberlain — cum se exprima Winston Churchill — spre o altă atitudine în fața agresiunilor hitleriste, atitudine care a dus în final după invadarea Poloniei la declarația de război a Angliei și a Franței din 3 septembrie 1939.

Alerta la Foreign Office

În ziua de 17 martie, la orele 6 dimineața, Viorel Virgil Tilea, ministrul României la Londra, a fost trezit din somn la domiciliul său din Belgrave Square[1] de un apel telefonic misterios de la Paris. O voce îi vorbea în românește: „știți cine este la aparat?"

Tilea recunoscu imediat pe cel care-i vorbea, și care-l informa în amănunt despre grelele pretenții economice și politice pe care Hitler le formulase României.

Îndată, Tilea coborî în biroul său, unde îl aștepta o telegramă[2] din partea Ministrului Afacerilor Externe al României, Grigore Gafencu care îl însărcina să avertizeze guvernul britanic despre uriașele consecințe ale ocupării capitalei Cehoslovaciei de către Hitler asupra întregii Europe continentale. Se răspîndea din ce în ce mai mult convingerea că Hitler era unicul arbitru care decidea soarta națiunilor. Și, pînă în momentul de față, puterile occidentale nu acționaseră în nici un fel pentru a risipi această credință.

Tilea reflectă la instrucțiunile primite și la cele auzite de la vocea anonimă. Ce avea de făcut? Își aminti o discuție din ziua precedentă. Îngrijorat de prăbușirea Cehoslovaciei, se dusese în mare grabă la Ministerul de Externe, pentru a vorbi cu Sir Orme Sargent[3]. Discutînd cu acesta, îi spusese că, „prin informații secrete și din alte surse" — serviciile de informații române erau foarte eficace — guvernul său aprecia că Germania se pregătește să reducă Ungaria la statutul unui vasal și, totodată, să distrugă România. Apoi, după ce subliniase clar că el nu vorbea decît „în numele său personal", îl întrebase pe Sargent pînă la ce punct putea să conteze România în caz de nevoie pe ajutor britanic. România solicita în cea mai mare grabă armamentul necesar pentru a dota patru divizii, armament de același tip cu cel pe care pînă atunci îl comandase din Cehoslovacia. Era dispusă Marea Britanie să acorde României un împrumut de 10 milioane de lire pentru a cumpăra material de război? Tilea mai pusese această întrebare precisă de multe ori, dar fără succes.

Sir Orme Sargent îl ascultase cu înțelegere. Dintre toți diplomații Ministerului de Externe, el era cunoscut în acea perioadă drept unul din cei mai sinceri; în plus era profund dezamăgit de politica de conciliere. Dar nici el nu-i dăduse lui Tilea un răspuns precis. Propunerile care-i fuseseră avansate, explicase el, implicau „sferele înalte ale politicii" și urma să-l informeze pe lordul Halifax[4]. Așadar, Tilea părăsise Ministerul de Externe fără nici un rezultat. Și totuși el s-ar fi simțit reconfortat dacă ar fi cunoscut sprijinul pe care i-l dăduse indirect, în acea zi, propriul său guvern, care peste puțin timp avea să-l abandoneze, lăsîndu-l într-o situație umilitoare.

La 16 martie, orele 12.10, la Foreign Office sosise o telegramă din partea ministrului britanic la București, Sir Reginald Hoare. Regele Carol al României, strănepot al reginei Victoria, solicita Marii Britanii și Franței „să facă cunoscut, la momentul apreciat ca potrivit, că interesul lor în problemele Europei de sud-est nu scăzuse". Telegrama se afla a doua zi pe biroul lui Sargent și el hotărî să acționeze imediat. Cere „insistent" ca miniștrii, în viitoarele lor declarații, să sublinieze că guvernul britanic „este la fel de interesat ca întotdeauna de problemele Europei de sud-est".

Sargent luă și o altă decizie importantă. „Am atras atenția secretarilor particulari, notează el, să introducă, dacă mai era posibil, în discursul primului ministru din acea seară, o referire în același sens". Neville Chamberlain a fost contactat telefonic înainte de a-și ține discursul la Birmingham și a menționat ceea ce i s-a cerut.

Tilea nu era la curent cu nimic din toate acestea cînd hotărî să ia o nouă inițiativă. El era împuternicit de guvernul său să ia contact cu guvernul britanic. Informațiile de care dispunea îl împingeau și ele în acest sens. În ultimele săptămîni, urmărise cu o îngrijorare crescîndă, lipsit fiind de informații complete, delicatele negocieri comerciale care se desfășurau la București între guvernul român și o delegație germană cu depline puteri. Felul său de a acționa avea să provoace o serie de evenimente care, după părerea ambasadorului Statelor Unite, Joseph Kennedy[5], „au modificat politica lui Chamberlain"; cinci luni și jumătate mai tîrziu, totul se sfîrșea cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Îndreptîndu-se spre Ministerul de Externe, unde i se fixase o întîlnire la sfîrșitul acelei după-amiezi de 17 martie, Tilea intră și la Ambasada americană. Deși îl cunoștea pe Joseph Kennedy doar de cîteva săptămîni ambasadorul Statelor Unite îi inspira simpatie. Tilea hotărî să-l inițieze în problemele sale. Îl informă deci că pretențiile germane, exprimate în urmă cu o săptămînă sau zece zile „erau de ordin economic și însemnau de fapt ruinarea României". Pretențiile fuseseră în consecință respinse. Kennedy comunică telefonic, la rîndul său, această știre Departamentului de Stat din Washington.

Tilea se duse apoi la Ministerul de Externe, unde Oliver Harvey, secretarul particular al lordului Halifax îl conduse în biroul ministrului de Externe de la etajul întîi. Cu puțin înainte de venirea lui Tilea, Harvey îl înștiințase pe Halifax că primise un mesaj telefonic. Walter Elliot, ministrul Sănătății îl sunase să-i spună ce aflase de la Robert Bernays, deputat și ministru fără portofoliu. Prințesa Marta Bibescu — celebra scriitoare, prietenă cu lady Violet Bonham-Carter — îi spusese lui Bernays că președintele Consiliului de Miniștri din București, Armand Călinescu, o pusese la curent cu ultimatumul economic german.

Cu eleganța și politețea ce-l caracterizau, Halifax îl ascultă pe diplomatul român repetînd ceea ce-i

---

[1] **Belgrave Square,** scuar în centrul cartierului rezidențial londonez Belgravia, situat în vestul capitalei britanice.

[2] Originalul telegramei nr. 17 180 trimisă de Grigore Gafencu la 16 martie și primită de V. V. Tilea a doua zi, este reprodus de dr. Viorica Moisuc în lucrarea citată (p. 157).

[3] **Sir Orme Garton Sargent** (1884-1962) diplomat britanic. Intră la Foreign Office în 1906. A făcut parte din delegația britanică la Conferința de pace de la Paris (1919); asistent al subsecretarului de Stat la Foreign Office (1926-1939); adjunct al subsecretarului de Stat (1939-1946); subsecretar de Stat **permanent** la Foreign Office — respectiv titularul celui mai înalt post de funcționar de carieră care asigură permanența și continuitatea (1946-1949).

[4] **Edward Wood, lord Halifax** (1881-1959), om politic conservator britanic, ministru în diverse guverne, vicerege al Indiei (1926-1931); ca ministru de Externe (1938-1940) a fost unul dintre inițiatorii politicii de conciliatorism față de Hitler; ambasador în S.U.A. (1940-1946).

[5] **Joseph Kennedy,** om de afaceri, politician și diplomat american (născut la 6 septembrie 1888). Sprijinitor activ al campaniilor electorale ale lui Franklin Delano Roosevelt, a deținut diferite funcții în administrația democrată americană, iar între 1937 - 1940 a fost ambasador al Statelor Unite în Marea Britanie, post din care a fost nevoit să demisioneze datorită simpatiilor sale afișate față de unele acțiuni ale Germaniei naziste. Tatăl fostului președinte al S.U.A., John Fitzgerald Kennedy.

spusese cu o zi înainte lui Sargent. Tilea reaminti că în ultimele zile, Misiunea germană din București negocia un nou tratat comercial, prin care cerea guvernului român să acorde Berlinului monopolul exporturilor sale și să reducă producția sa industrială potrivit cu interesele germane. În schimb, Germania ar fi garantat frontierele României.

Cererea era apreciată de guvernul român ca un ultimatum, spuse Tilea, care-și cîntărea cuvintele cu grijă pentru a nu lăsa impresia că Germania prezentase în mod oficial un ultimatum. Și-ar putea guvernul britanic preciza poziția în cazul în care Germania ar ataca România? Situația ar putea fi salvată prin crearea unei alianțe solide între Polonia, România, Grecia, Turcia și Iugoslavia cu sprijinul Marii Britanii și al Franței. Halifax răspunse că va expune această problemă „cu maximum de urgență" primului ministru și Cabinetului.

Tilea își dădu seama că nu putea cere nimic mai mult. Înainte de a pleca, el înmînă ministrului de Externe o copie a telegramei cu instrucțiunile primite de la Grigore Gafencu. Se duse apoi la Sir Alexander Cadogan[1], căruia îi prezentă aceeași expunere. În timp ce aștepta să intre în audiență, Tilea schimbă cîteva cuvinte cu secretarul particular al lui Cadogan, Gladwyn Jebb. Ei făcură un tur de orizont al situației în ansamblul ei. Ar accepta România ajutorul U.R.S.S., singura țară care ar putea să-i furnizeze un sprijin militar efectiv? Spre surprinderea lui Jebb, care se aștepta la un răspuns negativ, Tilea răspunse: „Da, bineînțeles. Nu încape îndoială". Jebb își dădu seama pe dată de gravitatea pericolului care amenința România.

Indiscreții pentru presă

Tilea mai făcu o ultimă vizită importantă în Ministerul de Externe: lui Sir Robert Vansittart[2], al cărui birou era situat chiar sub cel al ministrului. Tilea îl puse, de asemenea, la curent cu informațiile sale. Era ascultat cu atenție și primi cele mai înțelegătoare încurajări. De altfel, serviciile de informații confirmau lui Vansittart întru totul spusele ministrului român. Vansittart căzu de acord că ar fi foarte util ca Tilea să facă declarații indiscrete presei, ceea ce se și întîmplă. În drum spre Legația României, diplomatul român se opri să ia ceaiul — deși era cam tîrziu — cu ambasadorul Turciei, doctorul Tevfik Rüstü Aras[3]. Erau de față ministrul Greciei, Haralambos Simopoulos, și ambasadorul sovietic, Ivan Maiski. Amenințarea ce plutea asupra României constituia un pericol pentru fiecare dintre țările lor. Tilea le împărtăși că-i văzuse pe Halifax, Cadogan și Vansittart, și îi pusese la curent cu ceea ce aflase dimineața la telefon. Conform raportului pe care Maiski îl trimise chiar în aceeași seară la Moscova, Tilea le destăinuise că ultimatumul „dat cu o săptămînă în urmă" și care fusese respins, fusese repetat cu o zi înainte, „sub o formă și mai amenințătoare". În cele din urmă, reîntors la legație, Tilea compară notele sale cu cele ale atașatului militar român și ale colaboratorilor acestuia, care se duseseră la ministrul de Război Leslie Hore-Belisha, pentru a defini din punct de vedere strategic implicațiile informațiilor primite și comunicate de Tilea la Ministerul de Externe.

La Ministerul de Externe, Halifax, Cadogan și Sargent căzură de acord asupra unui fapt evident: Marea Britanie nu era în situația de a da un ajutor direct României. Dar care era situația vecinilor și a aliaților potențiali ai României? În aceeași seară, pe la orele 10, erau expediate telegrame la Moscova, Varșovia, Ankara, Atena și Belgrad. Toate telegramele conțineau aceeași întrebare: care ar fi atitudinea țărilor respective dacă Germania ar ataca România? La Moscova se punea o problemă diferită: ar ajuta U.R.S.S. România, în cazul cînd i s-ar cere să o facă? Așa luă sfîrșit o zi, despre care Cadogan, epuizat, nota în jurnalul său că fusese „îngrozitoare din punct de vedere politic; cu mult mai rea decît septembrie trecut" — aluzie la momentul culminant al crizei cehe înainte de München.

Și astfel o informație incompletă lansată la Ministerul de Externe de un diplomat, relativ necunoscut, al unei țări îndepărtate, declanșa o adevărată revoluție în politica externă britanică.

Dezavuarea

„Cazul" Tilea a avut consecințe cu mult mai profunde și îndepărtate decît controversele care au derutat pe cercetători din 1939 pînă azi. Cum se explică influența intervenției sale la Ministerul de Externe, cum se explică schimbarea atît de radicală provocată în politica externă britanică? Diplomatul român acționase din interes personal sau din patriotism? De unde obținuse el informațiile?

La întrebarea de ce a reușit Tilea să pună în mișcare Ministerul de Externe, găsim un răspuns parțial în influența loviturii de forță dată Cehoslovaciei. Hitler provocase mînia ministrului de Externe britanic, și-l umilise pe Chamberlain. Singurul răspuns posibil era un protest diplomatic, dar nimeni la Londra nu se îndoia că ar fi rămas fără efect. Atunci, la momentul potrivit a apărut Tilea, cu informațiile sale revelatoare. Era o ocazie de a intra în acțiune, cu fermitate. Ocazia a fost folosită de îndată. Dacă Hitler așa cum se credea la Londra, se pregătea de înaintare, trebuia împiedicat. În consecință fuseseră expediate telegrame guvernelor Europei de est și de sud-est. Dar ministrul de Externe englez s-a lăsat cumva amăgit de Tilea? Observatori atît de subtili ca Sargent și Cadogan să fi fost doar victimele unei mistificări? Într-un articol semnat de corespondentul londonez al ziarului **Voelkischer Beobachter**[4] se afirma că „panica" declanșată în legătură cu un ultimatum comercial avea la origine o fabulație a lui Tilea și a lui Sir Robert Vansittart: primul se temea pentru cariera sa, după eșecul încercării de a obține relații comerciale mai strînse între Anglia și România; al doilea ținea să declanșeze o înfruntare armată cu Germania în Europa de sud-est.

În ziua de 18 martie, la amiază, Sir Reginald Hoare expedia din București un mesaj scurt, dar urgent, sfătuind anularea demersurilor făcute de Ministerul de Externe în Europa de est și de sud-est. Trei ore mai tîrziu sosi o telegramă explicativă. Grigore Gafencu, ministrul român al Afacerilor Externe, afirmase că negocierile economice cu Germania urmau cursul lor normal; independența României nu era amenințată, și exprima regretul că Tilea „prin excesul său de zel" interpretase greșit situația, dar cerea guvernului britanic să acorde aceeași încredere diplomatului român.

Tilea, chemat la telefon de la Foreign Office, își reafirmă convingerea că informațiile sale erau exacte. Cadogan nu se lăsă convins, și-i ceru să vină personal pentru a-și explica acțiunea.

După dezmințirea dată de Gafencu, ipoteza Tilea apărea în ochii Londrei „mai degrabă deconcertantă".

Tilea știa că se află într-o poziție precară, dar rămase la fel de hotărît.

---

[1] **Sir Alexander George Montague Cadogan** (1884-1968) diplomat britanic. Absolvent al Colegiilor de la Eton și Oxford. Își începe cariera ca atașat de legație la Constantinopol în 1909; după 1920 a funcționat la Liga Națiunilor; ambasador din 1935 (în China); adjunct al subsecretarului de Stat la Foreign Office între 1936-1938; din ianuarie 1938 pînă în februarie 1946 subsecretar de Stat **permanent** la Foreign Office (în ultimele două posturi a fost succedat de O. G. Sargent); reprezentant permanent al Marii Britanii la Consiliul de Securitate (1946-1950). S-a retras din activitatea diplomatică în 1950.

[2] **Sir Robert Vansittart,** diplomat britanic, (1881-1957), om de litere; a intrat la Foreign Office în 1902; șef de cabinet al ministrului de Externe (1920-1929); subsecretar de Stat la Foreign Office (1930-1938); consilier diplomatic-șef din 1938 (post creat de adepții politicii conciliatoare pentru a-i diminua influența, cunoscută fiind opoziția sa la politica de concesii practicată de Chamberlain față de Hitler). În 1941 a demisionat, consacrîndu-se redactării memoriilor sale.

[3] **Tevfik Rüstü Aras,** om politic și diplomat turc (1883-1971). Ministru de Externe (1925-1938), apoi ambasador al Turciei la Londra. A promovat, alături de Nicolae Titulescu, o politică de largă cooperare între țările din Balcani, sub formula „Balcanii ai Balcanicilor", luînd parte activă la crearea Înțelegerii Balcanice (1934-1940).

[4] **Voelkischer Beobachter,** cotidian berlinez — unul dintre principalele organe de presă ale Partidului Național Socialist, creat și dirijat de Goebbels.

Mai întîi traduse lui Cadogan o telegramă, sosită atunci de la Gafencu, prin care i se cerea să dezmintă povestea ultimatumului. Cadogan notează continuarea discuției astfel „El (Tilea) îmi explică de ce era pe deplin convins de autenticitatea ultimatumului, adăugînd că acesta fusese prezentat de către germani cu 12 zile înainte de recenta criză cehoslovacă, fiind de îndată respins de guvernul român".

Tilea însuși nu era orb să nu vadă că se afla într-o situație foarte dificilă. În seara zilei următoare, la 19 martie, el face o vizită lordului Lloyd, președinte la British Council[1]. Munca desfășurată de acest organism în strîngerea relațiilor culturale anglo-române prilejuise celor doi contacte strînse. Lloyd însuși era un partizan al salvării Europei de sud-est de dominația germană. În urma discuției sale cu Tilea, Lloyd îi scrise a doua zi lui Halifax:

„Am avut ieri seară o lungă întrevedere cu Tilea. El ține ca dumneavoastră să fiți sigur că, ori care ar fi informațiile pe care le-ați putea primi de la Rex[2] Hoare sau de la oricine altcineva, ultimatumul economic german a fost dat României. Tătărescu[3] i-a comunicat telefonic știrea, iar Bonnet a confirmat-o... Tilea ține mult ca dumneavoastră să înțelegeți cît de dificilă este situația internă a României, dar nu v-o poate face cunoscută oficial. După părerea mea, Gafencu nu este un om ferm și a fost tot timpul înclinat să facă concesii Germaniei. Pe de altă parte, regele este încurajat de persoane care au interese economice în Germania și se fac presiuni asupra lui în acest sens. Personal, cred că regele va fi foarte ferm, mai ales dacă i se vor da încurajări din partea noastră, dar știu că Tilea are dreptate în privința influențelor filogermane exercitate asupra regelui de către industriași și de către alte cercuri de afaceri din România"

Tilea lăsă atunci afacerea baltă. El nu acționase datorită unui impuls, ci din grija față de securitatea țării sale. După părerea lui, aceasta depindea de strîngerea legăturilor cu Marea Britanie. Dacă depășise împuternicirea o făcuse în limitele legalității, întrucît odată cu numirea sa la Londra, căpătase împuterniciri foarte largi personal din partea regelui Carol și nu ezitase să le folosească. El sperase în înțelegerea guvernului britanic și, mai ales, în acțiunea sa. De fapt acesta a acționat imediat, dar a înțeles mai tîrziu.

Secretarul Legației germane se sinucide

Într-adevăr nici în 1939 și nici pînă azi nu a fost găsită în vreo arhivă dovada scrisă a ultimatumului german. Poate că această dovadă nu va fi dată niciodată la iveală. Este posibil ca presiunile germane să nu fi fost exprimate decît oral. Pe măsură ce lunile treceau și alte informații cu privire la povestea lui Tilea despre „ultimatum" se răspîndeau de la București, Ministerul de Externe britanic începu să-și reconsidere părerea în privința ministrului României la Londra. În luna iunie, Reginald Hoare lansează o poveste ciudată. Un secretar al Legației germane la București se sinucisese în aprilie, deoarece „flecărise" într-o noapte la bar, unde consumase prea multă șampanie, despre „ultimatumul" dat României. Trimițînd această „piesă" la dosarul Ministerului de Externe, Reginald Hoare a însoțit-o de următorul comentariu: „Pînă la urmă din toate acestea reiese că Tilea nu era poate prea departe de adevăr".

În noiembrie 1939, se află că între 18 și 20 martie regele Carol ordonase intense pregătiri militare capabile să opună rezistență amenințării germane. Hoare, care furniza acest nou argument, trăgea concluzia „că spusele domnului Tilea la Londra erau mai aproape de realitate decît cele ale ministrului Afacerilor Externe sau chiar ale regelui însuși deși este greu de înțeles de ce regele era gata să lanseze o informație la Londra pe care însă acasă o ținea secretă". Un funcționar de la Foreign Office nota: „De fapt, domnul Tilea era poate mai aproape de adevăr decît presupuneam noi". Sargent, Cadogan și Halifax semnară această notă cu inițialele lor.

Un alt argument în favoarea succesului obținut de Tilea privea mai puțin informația lansată la Ministerul de Externe, cît ideea obsesivă care-și făcea din ce în ce mai mult loc la Londra despre o Germanie pornită să domine întreaga Europă continentală. În primele săptămîni ale anului 1939, francezii nu încetaseră să prezică că România va fi foarte curînd subjugată de Germania. În ianuarie, Serviciul secret primise informații avînd ca sursă Ministerul Afacerilor Externe German, potrivit cărora Führerul „se va îndrepta către România, ca următoarea țintă a dominației germane".

Ca o măsură de precauție, România a mobilizat la rîndul ei rezerviștii și a întărit forțele de la granița cu Ungaria în zilele de 15 și 16 martie.

De îndată ce Praga a fost ocupată, Gladwyn Jebb a intrat în legătură cu Serviciul secret britanic. El a solicitat toate informațiile cu privire la intențiile militare germane. Ministerul de Externe britanic considera puțin probabil ca infanteria și blindatele germane să rămînă la Praga pentru a vizita minunile arhitectonice baroce și rococo ale vechiului oraș!

La 18 martie Jebb scoate la iveală un raport de o importanță capitală. Potrivit aprecierilor Serviciului secret britanic nu exista nici un indiciu de concentrări masive în vest. Majoritatea diviziilor blindate și motorizate germane, forța lor ofensivă, înainta spre răsărit și la sud de Praga. Se spunea că Bulgaria mobilizase cîteva contingente și întărise frontiera sa de nord-est cu România. „Pare deci clar, scria în concluzie Jebb, că din punct de vedere militar, Germania pregătea trecerea prin Ungaria spre România, de comun acord cu Bulgaria". În vest era vorba doar de simple măsuri defensive. Această informație, ca și demersul lui Tilea, au pus în mișcare guvernul britanic. Tot astfel se explică de ce, după ce ministrul român fusese practic dezavuat de către guvernul său, Londra continua să pregătească planuri și să-și atragă aliați. Rămînea ca planurile să fie bune și aliații găsiți.

Politica de concilieri murise. Care avea să fie noua politică? Nimeni la Londra nu putea da un răspuns. O alternativă evidentă era un sistem de alianțe; „marea alianță" preconizată de Churchill în martie 1938. Această ipoteză nu era pe placul lui Chamberlain din motive personale: era politica lui Churchill. Din punct de vedere politic ea îi era, de asemenea de neacceptat, deoarece „marea alianță" presupunea și participarea U.R.S.S. Chamberlain mai credea că primul război mondial fusese provocat de formarea celor două blocuri de națiuni opuse. „Marea alianță" ar fi dus cu siguranță la un nou război, lucru pe care Chamberlain era hotărît să-l împiedice.

În ziua de 18 martie, la orele 17, Cabinetul britanic s-a reunit în Downing Street 10 într-o stare de spirit foarte belicoasă. Neville Chamberlain se scuză în fața colegilor săi deoarece le stricase week-end-ul; dar pentru Marea Britanie „începea o nouă perioadă destul de tulbure".

Halifax schiță în fața Cabinetului un tablou dramatic al evenimentelor, discuțiilor și deciziilor survenite de la ultima lor reuniune, cu trei zile în urmă. Semnală dezmințirea dată de Gafencu informațiilor lui Tilea și socoti nimerit să sugereze ca pe viitor să se reconsidere atitudinea Marii Britanii într-o situație similară. Apoi lordul Chatfield rezumă în fața Cabinetului avizul șefilor de stat major. El era de acord să se dea un ajutor politic în sud-estul Europei.

Chamberlain avea totuși o altă părere despre evenimentele din Europa. El se opunea ca discuțiile să pornească de la ipoteza dacă Marea Britanie trebuie sau nu să se lupte pentru România. El reamintește Cabinetului discursul său de la Birmingham. Considera discursul ca „un avertisment adresat Germaniei, indiferent dacă aceasta intenționa sau nu să domine Europa prin forță". Un atac împotriva României, pe care-l considera improbabil, ar fi ilustrat doar intențiile napoleoniene ale lui Hitler. În consecință „dacă Germania persistă pe această cale și după avertisment, nu există altă alternativă decît să primim provocarea". Cabinetul aprobă această schimbare de politică? întreabă el. „Cît privește alegerea momentului cînd trebuia acționat, aceasta era o altă problemă".

Pînă la declararea războiului, în Cabinetul britanic aveau să se facă auzite diferite glasuri ale slăbiciunii. Unii doreau mai mult timp de pregătire, alții se temeau de încercuirea Germaniei și de lupta propriu-zisă.

---

[1] **British Council**, organism creat cu sprijin guvernamental în 1934, însărcinat cu dezvoltarea relațiilor și schimburilor în toate domeniile culturii între Marea Britanie și celelalte țări ale lumii.

[2] Diminutiv de la Reginald.

[3] Pe atunci ambasadorul României la Paris.

Fișe de istorie politică

B. M. Ț.

NICOLAE POPESCU, ANDREI CARDAȘ

Blocul Muncitoresc-Țărănesc, organizație politică legală de masă, inițiată și condusă de Partidul Comunist Român, a luat ființă la 11 octombrie 1925, cînd, la București, s-a constituit Comitetul de acțiune[1] al Blocului Democrației Muncitorești-Țărănești (B.D.M.Ț.), cum s-a numit inițial. Într-un manifest difuzat în vederea alegerilor comunale preconizate pentru anul următor, se arăta că B.D.M.Ț. a fost creat cu scopul de a strînge laolaltă toate forțele sincer democrate, avînd ca sarcini imediate: respectarea drepturilor și libertăților democratice; abrogarea legislației antimuncitorești; amnistie politică; relații de bună vecinătate cu statele vecine, inclusiv cu Uniunea Sovietică; înfăptuirea frontului unic al tuturor celor ce muncesc. Pînă în decembrie 1925, în numeroase localități (București, Iași, Craiova, Timișoara, Tg. Mureș ș.a.) s-au constituit comitete de front unic, în care activau numeroși militanți comuniști și ai Sindicatelor Unitare, publiciști, intelectuali, printre care: Gh. Cristescu, L. Pătrășcanu, Gh. Florescu, C. Mănescu, Ștefan Dan, Eugen Rozvan, N. Popescu-Doreanu, Coloman Müller, Simo Geza, M. Macavei, State Ciuhurezu, M. Cruceanu, I. Diaconescu, N. Boiangiu, P. Constantinescu-Iași, I. Niculi, I. Iliescu, C. Neniță, D. Chicuș și mulți alții.

Spre unitatea de acțiune

Guvernarea liberală stîrnea nu numai nemulțumirea clasei muncitoare și a țărănimii, ci și a altor categorii sociale. Ca urmare, chiar de la fixarea datei alegerilor comunale — februarie 1926 — se contura o puternică confruntare între forțele opoziționiste și P.N.L. În acest sens, Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925 formulase o serie de indicații pe baza cărora coalizarea tuturor forțelor democratice împotriva guvernării liberale urma să se realizeze prin acceptarea unui program în patru puncte: nerecunoașterea Constituției și a legislației liberale; restabilirea și lărgirea libertăților democratice; amnistie generală; reformă agrară în favoarea și sub controlul țărănimii; legislație socială democratică.

Ca atare, comitetele B.D.M.Ț. din mai multe județe au încheiat în cadrul „opoziției unite", înțelegeri cu organizațiile locale ale Federației Partidelor Socialiste, Partidului Țărănesc, Partidului Național și în unele cazuri și cu cele ale Partidului Poporului, păstrîndu-și, însă, fizionomia politică și dreptul de critică la adresa acestora.

Alegerile desfășurate în zilele de 18-19 februarie 1926 au constituit pentru B.D.M.Ț. un prim succes: printre consilierii și supleanții aleși în consiliile comunale, erau 12 membri ai Partidului Comunist Român și 11 simpatizanți, între care se aflau Gh. Cristescu, Eugen Rozvan, Gh. Voștinar, Ion Niculi, C. Neniță etc.

La scurtă vreme după alegeri, în aprilie 1926, a fost convocată la Turnu Severin o consfătuire a reprezentanților organizațiilor B.D.M.Ț. din întreaga țară, în vederea centralizării lor, deoarece pînă atunci ele nu erau coordonate pe scară națională, deși o serie de comitete (Oradea, Tg. Mureș, Brașov, Ploiești, Bîrlad) se afiliaseră încă din 1925 Comitetului de acțiune din Capitală. Consfătuirea și-a desfășurat lucrările sub formă de conferință. Cu acel prilej, a fost adoptat **Programul Blocului Muncitoresc-Țărănesc** (cum se va numi în continuare organizația). Programul preciza că din această organizație legală de masă puteau face parte muncitori, țărani, intelectuali și alte categorii sociale care aveau de suferit de pe urma exploatării burgheze. Problema alianței clasei muncitoare cu țărănimea ocupa un loc important

[1] Din Comitet făceau parte Gh. Cristescu, S. Sein, I. Țiri, P. Crăciun, M. Leonin ș.a.; ulterior au fost cooptați S. Margulies și N.D. Cocea, care a pus la dispoziția organizației ziarul **Facla.**

Cei cinci deputați ai B.M.Ț. aleși în Parlament, în iunie 1931 (de la stînga la dreapta): Eugen Rozvan, V. Caşul, Ştefan Dan, Lucreţiu Pătrăşcanu, Imre Aladar

în program și, în consecință, și în activitatea B.M.Ț.

Conferința a ales Comitetul Central al B.M.Ț., alcătuit din M. Leonin, N. Sternberg, Timotei Marin, Gh. M. Petrescu-Ghempet, Lucreţiu Pătrășcanu — membri; Coloman Müller, Eugen Rozvan, Mihail Cruceanu și Mihail Macavei — supleanți. În iunie 1926 și-a început apariția și organul central de presă al B.M.Ț., intitulat **Înainte.** De-a lungul existenței sale, în activitateaB.M.Ț. un rol important l-au avut și alți militanți revoluționari: C. Trandafirescu, Al Mihăileanu, Costache Ţiulescu, Ilie Dumitru, V. Sîrbu, N. Lambru, P. Mathais, Gh. Tabai, Gh. Iliescu, Benkö Pál, I. Kreps, Costa Stoef, Chiru Ștefanov ș.a.

Alegerile parlamentare din mai 1926 au prilejuit o nouă afirmare a B.M.Ț., care a obținut 39 273 voturi.

Între 12-14 iunie 1927, o Conferință a B.M.Ț. desfășurată la București a adoptat un nou program, care cuprindea o serie de măsuri menite să ducă la consolidarea și îmbunătățirea activității B.M.Ț. De asemenea, a fost inclusă și sarcina de a demasca, în fața maselor, organizațiile de extremă dreaptă (LANC, Liga Arhanghelului Mihail), fiind ales și un nou Comitet Central.

Pe măsura intensificării activității B.M.Ț. au sporit, însă, și măsurile represive ale autorităților. La 10 iulie, ziarul **Înainte** a fost nevoit să-și înceteze apariția, iar peste 10 zile membrii C.C. al B.M.Ț. au fost arestați. În perioada următoare, activitatea a scăzut în intensitate, iar la începutul anului 1928 legăturile Comitetului Central cu organizațiile locale s-au întrerupt, temporar. Neînțelegerea și cunoașterea insuficientă a realităților din țară, amestecul din afară în problemele interne ale mișcării noastre muncitorești s-au resimțit și în activitatea B.M.Ț., îndeosebi prin preluarea unor aprecieri greșite privind problema agrară, chestiunea națională și colaborarea cu alte forțe politice. În acest spirit, Congresul IV al P.C.R. din vara anului 1928 a formulat o serie de critici severe la adresa B.M.Ț.; în același timp, sub influența delegaților care cunoșteau realitatea a dat indicații privind întărirea organizatorică a Blocului și intensificarea activității lui. La jumătatea lui iulie a avut loc o consfătuire restrînsă a C.C. al B.M.Ț., care a adoptat unele modificări pe linia îmbunătățirii muncii organizatorice, fapt ce a permis reluarea activității Blocului, iar de la 23 septembrie și a organului său de presă. Tot în a doua jumătate a anului 1928 au fost reorganizate comitetele B.M.Ț. dintr-o serie de localități, iar munca de propagandă s-a intensificat.

Simptomele crizei economice apărute la sfîrșitul anului 1928, înrăutățirea situației maselor muncitoare, reclamau întărirea activității B.M.Ț., intensificarea luptei pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice. Conferința anuală a B.M.Ț., ținută în zilele de 17-19 noiembrie 1928, a formulat indicații precise privind permanentizarea activității organizației, această hotărîre fiind, totodată și un răspuns acelor păreri care voiau să transforme Blocul într-o formațiune destinată numai campaniilor electorale. Cu toate acestea pe lîngă menținerea unor prevederi mai vechi cum era, de pildă, „socializarea întreprinderilor", Conferința a preluat și introdus în programul B.M.Ț. și lozinca greșită în problema agrară adoptată de Congresul IV al P.C.R. De altfel, unele poziții sectariste, stîngiste, influențate de amestecul din afară s-au resimțit multă vreme în activitatea Blocului.

Din cauza măsurilor represive (aproximativ 500 propagandiști și candidați ai săi pe listele electorale au fost arestați), dar și a unor poziții stîngiste manifestate de unii dintre conducători, în a doua jumătate a anului 1929, B.M.Ț. și-a restrîns simțitor aria de activitate. Spre sfîrșitul acestui

an, prezența Blocului s-a făcut simțită doar prin unele acțiuni organizate în vederea apărării drepturilor maselor muncitoare, apăsate de criză, și în campania electorală pentru alegerile comunale și județene din primăvara anului 1930. Dar cu toate opreliștile exercitate de autorități, fapt ce a determinat ca listele electorale să fie depuse sub denumirea Uniunea Muncitorilor și Țăranilor, Blocul a obținut un număr apreciabil de mandate de consilieri comunali, între care 13 locuri de primari și 13 de ajutor de primar.

Comuniștii în Parlament

O etapă importantă în existența B.M.Ț. — determinată de creșterea influenței și prestigiului comuniștilor în mase — a reprezentat-o participarea la alegerile parlamentare din vara anului 1931[1]. Sub îndrumarea nemijlocită a partidului comunist, de-a lungul întregii campanii electorale, Blocul a desfășurat o intensă activitate, tipărind și difuzînd manifeste în zeci de mii de exemplare, publicînd numeroase articole prin care demasca politica claselor dominante de aruncare a tuturor greutăților crizei asupra muncitorimii. Campania electorală a oferit un bun prilej pentru ca Blocul să-și lărgească legăturile cu lumea satelor. Totodată, ea a dat naștere unei puternice confruntări a B.M.Ț. cu autoritățile burgheze care, în unele județe, l-au împiedicat să depună listele sale de candidați. În timpul alegerilor de la 1 iunie 1931, listele B.M.Ț., din unele localități, au fost anulate, iar în altele alegătorii au fost împiedicați să se prezinte la urne, delegații au fost arestați și eliberați abia după terminarea scrutinului.

Cu toate aceste greutăți, B.M.Ț. a obținut , în alegerile din 1931, 73 716 voturi, reprezentînd 2,52% din totalul votanților, ceea ce însemna obținerea dreptului de a trimite 5 deputați în Parlament. Au fost aleși în județele Timiș și Cernăuți — Lucrețiu Pătrășcanu, în Bihor și Satu Mare — Imre Aladar, în Mureș — Ștefan Dan. În condițiile în care trei candidați se situaseră în fruntea listelor, iar Blocul obținuse cinci mandate în Parlament, s-a dat indicația ca cei care au obținut victoria în cîte două județe să opteze pentru unul din ele, mandatul celuilalt județ urmînd să fie încredințat candidatului B.M.Ț. care se situase pe locul al doilea. Astfel, urmau să fie trimiși ca deputați în Parlament Lucrețiu Pătrășcanu (Timiș), Eugen Rozvan (Bihor), Imre Aladar (Satu Mare), V. Cașul (Cernăuți), Ștefan Dan (Mureș). Presa capitalistă a comentat pe larg această situație, manifestîndu-și îngrijorarea față de posibilitatea pătrunderii comuniștilor în Parlament. Comisia electorală centrală a fost vehement criticată și acuzată de miopie politică pentru faptul că nu a luat măsurile necesare la timp.

Prezența celor cinci deputați în Parlament a declanșat reacția violentă din partea claselor exploatatoare, care au cerut măsuri imediate de invalidare a mandatelor Blocului. Astfel, sub pretextul că Imre Aladar nu își putea exercita drepturile politice, deoarece fusese condamnat de către Consiliul de război, pentru că nu-și satisfăcuse stagiul militar, Parlamentul, în pofida numeroaselor proteste, a invalidat alegerile din județele în care candidase acesta. Astfel, Blocul nu mai putea întruni procentul de minimum 2% din totalul voturilor, ceea ce conform legii electorale de atunci a făcut ca Blocul să piardă dreptul de a trimite deputați în Parlament.

Această măsură arbitrară a determinat un puternic val de indignare și de proteste în rîndurile maselor muncitoare. Alături de protestele viguroase ale celor cinci deputați din ședințele Parlamentului au avut loc adunări, au fost publicate numeroase articole în care era demascată politica antimuncitorească promovată de cercurile guvernante. În cadrul lucrărilor Parlamentului, deputații P.S.D. s-au ridicat cu hotărîre împotriva măsurii luate și au cerut Camerei „să dea dovadă elementară de legalitate și pricepere validînd alegerea". Cu toate acestea, hotărîrea luată de autorități nu a mai putut fi schimbată.

În ciuda deznodămîntului, participarea B.M.Ț. la alegerile parlamentare din iunie 1931 a reprezentat un moment de afirmare a maselor muncitoare în viața politică, a demonstrat, în ultimă instanță, forța de atracție tot mai puternică a politicii partidului comunist în rîndul maselor. Cu prilejul acestor alegeri, partidul comunist a acumulat o experiență valoroasă, mai ales în ce privește necesitatea realizării Frontului Unic Muncitoresc și strîngerea în jurul acestuia a tuturor forțelor sociale interesate în lupta împotriva exploatării capitaliste.

Eforturile de a menține Blocul cu o structură organizatorică permanentă și de lărgire a activității sale, depuse în cursul anului 1932, s-au lovit, însă, de măsurile autorităților, tocmai într-o perioadă cînd experiența acumulată putea fi folosită cu și mai mare eficiență. Prin **Legea stării de asediu** din 3-4 februarie 1933, Blocul Muncitoresc-Țărănesc a fost scos în afara legii. În noile condiții, activitatea sa a fost organizată pe baze conspirative, adoptîndu-se metode de luptă identice cu cele folosite de P.C.R. Aceste metode, însă, nu erau adecvate pentru o organizație cu specificul B.M.Ț., care trebuia să desfășoare o intensă activitate legală în rîndurile maselor largi muncitoare. Drept urmare, acțiunile inițiate au devenit mai puține, iar propaganda a slăbit și ea. Încercarea de ieșire din ilegalitate, cu prilejul campaniei electorale de la sfîrșitul anului 1933, a fost contracarată de organele de stat, care i-au retras semnul electoral, B.M.Ț. fiind șters din listele participanților la alegeri.

În aceste condiții, C.C. al P.C.R. a dat indicația să se treacă la constituirea unei noi organizații legale de masă. Astfel, în noiembrie 1933, a luat ființă Liga Muncii, care a înlocuit și a continuat în anii următori activitatea Blocului Muncitoresc-Țărănesc.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1968.

MICHELANGELO: 500 ani de la naștere

Un sculptor pictează o capodoperă

MARCEL BRION
membru al Academiei franceze

Construită în Vatican în a doua jumătate a secolului XV, Capela Sixtină își trage numele de la cel al papei Sixtus IV, în timpul căruia a luat ființă. Din inițiativa acestui pontif, capela a fost decorată cu imense fresce realizate de artiști celebri: Botticelli, Ghirlandaio, Signorelli, Perugino, Pinturicchio. După aproape trei decenii, strălucitei constelații de decoratori ai Capelei Sixtine avea să i se alăture, umbrindu-i pe predecesorii săi, Michelangelo Buonarroti (1475-1564), de profesie sculptor, cum i-a plăcut întotdeauna să se intituleze acestui titan al Renașterii, care a fost și un nu mai puțin talentat pictor, arhitect și poet.

Despre Michelangelo-pictor ne vorbește, în rîndurile care urmează, scriitorul Marcel Brion, membru al Academiei franceze, care ne înfățișează dramatica geneză a frescei ce ornamentează bolta Capelei Sixtine. A acelei fresce pe care Vasari a denumit-o „univers în mișcare", un univers de titani închinat frumuseții și vitalității omului.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

În anii Renașterii, la Vatican mai rămăseseră destule spații goale, care așteptau să fie acoperite cu picturi. Fuseseră neglijate mai ales sălile amplasate mai puțin avantajos, în care lucrările de artă nu s-ar fi evidențiat în plinătatea valorii lor. Rafael, de pildă, nu s-ar fi încumetat să picteze bolta Capelei Sixtine, care continua să fie neatinsă de mîna vreunui artist; în schimb a decorat cu multă rîvnă pereți ce fuseseră „curățați", special pentru el, de vechile picturi murale.

Firește, e mai ușor să pictezi pe perete decît pe un plafon boltit. De altfel, bolta capelei i-a fost rezervată lui Michel-

angelo, restul fiind considerat nedemn de marele artist. Numai geniul lui era pe măsura acestui spaţiu imens. Cel puţin aşa susţineau arhitectul Bramante şi prietenii lui, iar papa Iuliu II, auzind de nenumărate ori această părere, a sfîrşit prin a fi convins că a încredinţa artistului său preferat pictarea bolţii era cea mai mare favoare ce i-o putea acorda.

Un duşman neaşteptat — umezeala

Cînd Iuliu II îi comandă lui Michelangelo grandioasa lucrare, sculptorul nu se sfii să-şi exprime nemulţumirea: el nu era pictor; să i se dea o altă lucrare, potrivit aptitudinilor sale; să i se comande o sculptură... Dar papa rămase neclintit în hotărîrea sa. Bolta Capelei Sixtine trebuia pictată. Dar de ce să n-o facă Rafael, pictor de meserie? — obiectă Michelangelo. Deoarece, sună răspunsul lui Iuliu, Rafael era destul de aglomerat. Şi apoi, oare nu cuteza Michelangelo să se apuce de o treabă pe care tot el socotea că Rafael ar duce-o la bun sfîrşit?

Remarca îşi făcu efectul. Fie, va picta. Şi încă de pe atunci, contemplînd imensul spaţiu alb al plafonului cu o lungime de 40 m şi o lăţime de 14 m, artistul se simţi cuprins de febra creaţiei. Papa îi ceruse să decoreze doar centrul bolţii. Nu, nu era de ajuns. Artistul se lăsă în voia înclinaţiei sale spre grandoare: va picta întreaga boltă, toate ungherele ei, pînă la ferestre.

Fericit de această întorsătură, Iuliu II acceptă propunerea. Iar Michelangelo, care începuse prin a ezita, era acum de-a dreptul entuziasmat. El dărîmă schelele ridicate de Bramante, care le fixase de tavan prin corzi ce traversau bolta. Cînd arhitectul îl întrebă, cam acru, ce cusur aveau schelele lui, Michelangelo se mulţumi să-i arate orificiile prin care treceau corzile de susţinere şi să-i spună, zîmbind ironic:

— Nu prea văd cum aş putea picta găurile...

Născoci el însuşi nişte schele, pînă sub plafon, un solid eşafodaj de bîrne, încheiat printr-o platformă pe care putea circula în voie. Stînd pe ea în picioare, capul îi atingea tavanul.

La 10 mai 1508, Michelangelo urcă treptele schelei pe care avea să rămînă patru ani. Începu prin a se ciorovăi cu ajutoarele sale. Ori de cîte ori avea de lucru, nu suporta prezenţe străine în preajma sa. Toţi acei oameni, care se foiau de colo-colo, îl stinghereau, îi tulburau liniştea. Simţea nevoia să mediteze în singurătate, faţă în faţă cu bolta goală. Îl văzuse pictînd pe Ghirlandaio şi simţea că avea să reuşească în tehnica rapidă şi sigură a frescei. Nu avea nevoie de nimeni. Să plece toţi!

Papa Iuliu II

În p. 24: *Michelangelo. Autoportret*

Nici un ajutor, nici un martor la actul sacru al creaţiei. Demiurgul trebuia să rămînă singur în faţa făpturilor cărora le va da naştere. Singur în faţa enormei suprafeţe a bolţii, a acestui deşert pe care el avea să-l populeze.

Michelangelo lucra de cîteva săptămîni, cînd culorile începură să fie înecate de mari pete de umezeală. Toate personajele care prinseseră viaţă dispăreau, rînd pe rînd. Creaţia sa se reîntorcea în neant. Disperat, artistul coborî de pe platformă. Nu se va mai întoarce niciodată acolo sus, declară el. Priveliştea acelui plafon cu chipuri şi corpuri intrate parcă în descompunere era atît de descurajantă, încît Michelangelo alergă într-un suflet la papă. Îi mărturisi neputinţa sa. Era incapabil să picteze. Nu, nu asta era meseria lui.

Oscilînd între furie şi compasiune, Iuliu II se întreba dacă trebuia să-l ocărască sau să-l consoleze. Se mărgini, în cele din urmă, la a-i porunci să se întoarcă pe schelă. Artistul refuză. Dăduse dovadă de incapacitate. Opera lui putrezea, înainte de a fi terminată. Era sculptor, să i se dea deci să cioplească marmură!

Disperarea lui Michelangelo îl emoţionă pe severul pontif, dar nu-l făcu să renunţe la ideea bolţii pictate. Îl trimise pe arhitectul Sangallo să vadă despre ce era vorba. Se produsese oare un dezastru ireparabil? Sangallo urcă treptele ce duceau spre plafon, contemplă un timp titanii ce-l împresurau ca nişte creaturi primitive, anevoie desprinse din haos, apoi coborî şi se înfăţişă papei.

— Nimic grav, spuse el. Umezeala provine de la varul prea lichid.

Aşadar, un accident uşor de reparat: un nou strat de var, mai uscat, şi pictura nu va mai avea de suferit. În acelaşi timp, Sangallo nu-şi ascunse surpriza şi uluirea. Priveliştea îl zguduise, mărturisi el. Nicicînd nu mai văzuse ceva similar. Mai liniştit, încurajat de aprecierea arhitectului, Michelangelo urcă din nou pe platformă. Urmă sfatul lui Sangallo şi personajele îşi recăpătară forma şi culoarea. Artistul îşi reluă lucrul, febril.

Tehnica frescei are ceva comun cu cea a sculpturii: greşelile sînt ireparabile. Cine modelează în argilă ori în ceară sau cine pictează în ulei poate să adauge amănunte sau să renunţe la ele, poate să facă retuşuri chiar după ce lucrarea este gata. Dar nici o rectificare nu mai e posibilă, dacă dalta face să sară o aşchie de marmură sau dacă culoarea aplicată pe mortarul proaspăt apucă să se contopească cu el. Ori ieşi învingător de la întîia încercare, ori eşti învins de materie. Lui Michelangelo îi plăceau constrîngerile, atît cele pe care şi le impunea el însuşi, cît şi cele dictate de natură. Dificultăţile ridicate de tehnica frescei — în lipsa marmurei — îl menţineau într-o stare de permanentă luptă cu el însuşi, fără de care latura combativă a firii sale n-ar fi fost satisfăcută.

În fiecare zi, o porţiune de boltă se acoperea cu forme şi culori definitive. Odată zvîntate, nu mai puteau fi modificate. Şi în fiecare zi, noi figuri prindeau contururi precise. O muncă grea, minuţioasă, care reclama deopotrivă viteză şi prudenţă şi care trebuia executată, de cele mai multe ori, într-o poziţie incomodă, fie cu capul aplecat mult spre spate, fie culcat. Şi atunci, în timp ce artistul îşi plimba penelul pe plafon, culorile i se prelingeau pe faţă...

Bastonul şi ducaţii

Uneori, în timp ce Michelangelo lucra, de undeva, de jos, răzbătea pînă la el o voce ursuză: îl striga cineva. Artistul îşi întrerupea lucrul, drăcuind, îşi dezmorţea încheieturile înţepenite şi privea în jos, peste balustrada de lemn. O siluetă gîrbovită, învesmîntată în alb, se agita nerăbdătoare prin capelă. Recunoscîndu-l pe papă, Michelangelo cobora grăbit şi-l ajuta pe vizitator să urce treptele spre platformă. De cele mai multe ori, papa începea prin a se plînge că lucrarea înainta prea încet. Rafael, de pildă, picta atît de repede! Da, dar Rafael era înconjurat de o droaie de ucenici, care pictau alături de el. Puţin cîte puţin, Iuliu II se înseninа, pe măsură ce descoperea atîtea frumuseţi noi create de la ultima lui vizită: un chip de copil rîzînd, o impresionantă musculatură de atlet, un bătrîn maiestuos, planînd în spaţiu ca o pasăre pe care numai închipuirea o putea naşte. Vedea doar fragmente din toate acestea, doar ceea ce ochiul putea surprinde, de la o distanţă atît de mică, din aceşti uriaşi de trei-patru ori mai mari decît un muritor de rînd. Michelangelo îl conducea pînă la uşa capelei, după care se repezea din nou spre boltă, îşi relua poziţia culcat şi începea să picteze. Aşa treceau zile, săptămîni, luni. Nimeni nu avea voie să intre în capelă. El însuşi o părăsea doar rareori. Decît să se despartă de personajele sale, prefera să doarmă sus, pe schelă, pe o saltea ferfeniţită. Uneori i se năzărea să lucreze noaptea şi atunci aprindea o candelă şi aşternea pe suprafaţa albă a plafonului figuri de profeţi şi de titani.

Din cînd în cînd, se întîmpla ca papa să fie cuprins de o criză de furie, una din acele crize care îl zguduiau periodic. În aceste momente, în loc să meargă la capelă spre a-l vizita pe Michelangelo, pontiful tuna şi fulgera, lovea cu bastonul în mese şi în fotolii, jura că leneşul acela păcătos îl va face să moară de necaz şi, în cele din urmă, poruncea să-i fie adus cît ai bate din palme. Artistul, bombănind că nu e lăsat să lucreze în tihnă, se înfăţişa de îndată, fără să fi avut măcar timp să-şi aranjeze ţinuta şi să se spele. Într-o zi, la obişnuita întrebare a papei: „Cînd ai de gînd să termini lucrarea?“, Michelangelo răspunse, ca de obicei: „Cînd voi putea“. Dar în acea zi, răspunsul artistului stîrni furia oarbă a lui Iuliu II, care se năpusti asupra lui Michelangelo şi, strigînd cît îl ţinea gura: „Cînd voi putea! Cînd voi putea!“ îl copleşi cu lovituri de baston.

Artistul păli şi, fără să scoată o vorbă, plecă. Nu se mai întoarse însă în capelă, ci se duse acasă, poruncind servitorului său să-i vîndă toată mobila şi să-i facă bagajele.

Michelangelo ar fi părăsit Roma de îndată, dacă un tînăr secretar al papei n-ar fi ajuns la el într-un suflet, cu puţin înainte ca artistul să apuce să încalece. Trimisul lui Iuliu II îi înmînă 500 ducaţi (pe care Michelangelo îi vîrî în buzunar fără o vorbă de mulţumire) şi, ceea ce era mult mai important, îi transmise scuze din partea papei. Secretarul ştiu să invoce, abil, vîrsta înaintată a lui Iuliu II, irascibilitatea lui, deprinderea de a nu fi niciodată contrazis... Michelangelo uită supărarea şi se întoarse pe schelă.

O aşteptare care dura de doi ani şi jumătate... Timpul trecea, dar artistul nu mai voia să-şi arate opera neterminată. Papa poruncea, ameninţa că va pune să se dărîme schelele, pentru a vedea ce se întîmplă cu bolta capelei. Ştiindu-l în stare de acte de violenţă, prietenii lui Michelangelo îl sfătuiră să cedeze. Artistul se învoi cu inima îndoită. La 19 septembrie 1510, schelele fură înlăturate. Spaţiul care cobora spre ferestre era încă neatins de penelul pictorului, care reuşise să termine doar compoziţiile din mijlocul bolţii. Dar acestea erau de o frumuseţe unică şi atît de tulburătoare, încît toţi cei ce fuseseră admişi în capelă, rămaseră uluiţi, ca în faţa unei minuni nemaivăzute. Căci cine ar fi putut rămîne insensibil în faţa acestor gigantice compoziţii, care însufleţeau bolta cu un vîrtej de

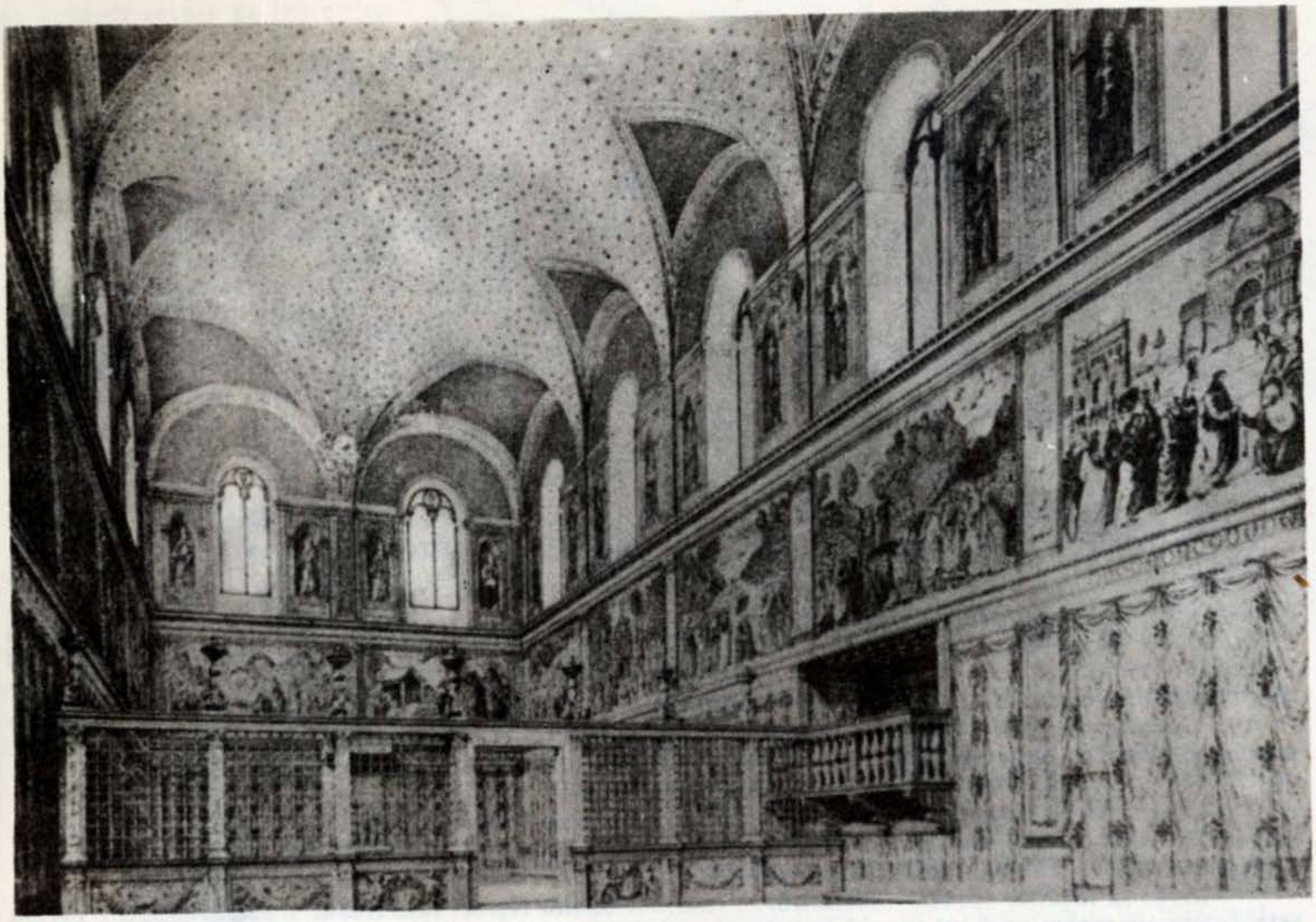

Capela Sixtină în 1508, înainte ca marele artist să-i fi decorat bolta

figuri titanice? În plus, coloritul viu, racursiurile de o îndrăzneală surprinzătoare, echilibrul desăvîrșit al compoziției — toate dezvăluiau o concepție nouă în tratarea spațiului, o manieră pe care pînă atunci nimeni n-o abordase și nici măcar nu cutezase să și-o imagineze.

Sculptor înainte de toate, Michelangelo învinsese, cu o prodigioasă virtuozitate, toate obstacolele de care s-ar fi lovit un pictor...

Cînd, în cele din urmă, Iuliu II contemplă pe săturate opera, schelele fură ridicate din nou și Michelangelo se întoarse în singurătatea lui printre coloși. Avea să petreacă încă doi ani în tovărășia profeților și sibilelor, titan solitar și tăcut printre titani.

În lumea uriașilor

Artistul pictase în mijlocul bolții scene din **Geneză,** de la crearea luminii pînă la potop; spațiul rămas liber avea de gînd să-l umple cu imagini înfățișînd sibilele, pe care lumea păgînă le învestise cu darul prezicerii, și profeții din **Vechiul Testament.** Prin tradiție, aceștia erau reprezentați sub forma unor personaje grave si calme, cufundate în lectură sau în meditație, de o seninătate pe care nimic n-o putea tulbura. Dar pentru Michelangelo, sibilele și profeții nu erau niște ființe savante sau mistice, trăind într-o eternă pace și izolare. Dimpotrivă. Frămîntările lor trebuiau exteriorizate prin mișcările trupurilor, prin expresia dramatică a chipurilor, printr-o vehemență plină de dinamism, care îi înălța undeva sus, purtîndu-i pe aripi de taifun. Trăind în mijlocul acestor personaje, în permanent contact cu destinul lor tragic, cu viziunile lor fantastice, artistul se lăsă stăpînit de un simțămînt nou, de acel suflu de creație de care sînt cuprinse geniile. Cînd umplu și aceste spații mari, populă restul cu sute de figuri de copii, dansînd sau jucîndu-se.

Schelele fură înlăturate la începutul lunii octombrie 1512. Artistul își terminase opera. Dar, fără nici un răgaz, papa reîncepu insistențele. De data aceasta, trebuia să picteze pereții capelei.

Artistul era însă epuizat. Efortul colosal depus în răstimpul celor patru ani îl obosise peste măsură. Avea nevoie de odihnă. Lucrase atîta timp culcat pe spate, încît ochii lui nu mai puteau privi în jos. Dacă voia să citească o carte sau o scrisoare, trebuia să le țină deasupra capului. Trăise în lumea acelor uriași, o simțise luni de-a rîndul, încît acum avea nevoie să coboare pe pămînt, să simtă sub picioare un teren solid, să revină în mijlocul muritorilor de rînd, cu care să poată sta de vorbă, să le cunoască preocupările și plăcerile.

Traversase o furtună și acum se simțea el însuși uluit și copleșit

Martori ai multimilenarei civilizații chineze

OSTAȘII DE CERAMICĂ AI ÎMPĂRATULUI UNIFICATOR

NICOLAE MINEI

O călătorie pe pămînturile străvechii Chine, ca oaspete al Universității din Pekin, înseamnă în primul rînd un contact nemijlocit cu oamenii și înfăptuirile marelui popor, care, sub conducerea partidului său comunist, în frunte cu președintele Mao-Tze-Dun, făurește de 26 ani vasta operă de construcție a noii orînduiri — socialismul. În același timp, călătorului i se dezvăluie în chip revelator glorioasa istorie revoluționară a Chinei, trecutul atît de dens al uneia dintre cele mai vechi civilizații de pe pămînt. La sfîrșitul unei vizite de cîteva săptămîni, una dintre impresiile cele mai stăruitoare rămîne aceea că, în viața și lupta sa de astăzi, poporul chinez se bizuie pe imensul tezaur de vitalitate pe care i-l transmit experiențele cele mai înaintate ale veacurilor și mileniilor trecute.

Între multe din popasurile făcute pe cuprinsul Republicii Populare Chineze, la care am cunoscut și admirat impresionante valori descoperite în ultimii ani de cercetătorii chinezi, iată unul din locurile devenite vestite în lumea istoricilor.

...Miez de vară a acestui an. Ne aflăm la cîteva zeci de kilometri distanță de Sian, capitala provinciei Șensi. Sub soarele dogoritor în jurul nostru se văd ogoarele cultivate cu cereale ale căror spice freamătă în bătaia unui vînt molcom și cald.

Drept în față, la oarecare distanță, se înalță o colină teșită: tumulusul în străfundurile căruia este adăpostit mormîntul lui Cin Șî Huang-di, primul împărat al Chinei. Mai precis, primul împărat al unei Chine pe care a unificat-o, în ultimele decenii ale secolului III înaintea erei noastre, în cadrul unui proces complex, care s-a desfășurat nu numai pe tărîmul administrativ, ci și pe multe alte planuri, de la domeniile juridic și fiscal pînă la cele privind circulația monetară sau sistemul de măsuri și greutăți.

Cin Șî Huang-di este și principalul realizator al Marelui zid[1], „Zidul lung de zece mii de li", îi spuneau chinezii din vechime. În realitate, gigantica incintă fortificată măsoară — cu toate circumvoluțiunile sale, care străbat nenumărate văi și se cațără pe multe costișe muntoase — aproximativ 4 000 km. Nu departe de Pekin am avut prilejul să parcurgem unul dintre tronsoanele sale.

Acum, însă, admirăm, de pe coama unui dîmb din apropierea Sianului o altă priveliște, datînd tot din timpul împăratului Cin Șî Huang-di, o fantastică aglomerație de statui, aliniate într-o mare suprafață excavată. Șantierul arheologic a fost inaugurat cu mai puțin de un an în urmă și mă bucur de privilegiul de a fi printre cei dintîi oaspeți ai Chinei Populare căruia i se oferă acest regal, deopotrivă istoric și artistic.

Mă adresez celor doi însoțitori ai mei, ambii membri ai corpului didactic al Universității din Pekin — U TAI-FÎN **și** KAE TIA-TANG.

— Cum s-a ajuns la această descoperire?

— Oarecum întîmplător. Țăranii din satul învecinat erau în căutarea unor surse de apă pentru irigații și, făcînd săpături la unul din puțuri, au dat peste obiectele de ceramică. Trebuie să spun, însă, că surpriza nu a fost chiar atît de completă: dată fiind apropierea de tumulus, oamenii nu ignorau cîtuși de puțin posibilitatea unei întîlniri cu vestigii ascunse sub pămînt. Bineînțeles că, imediat ce ele au ieșit la iveală și s-a semnalat prezența lor, a fost alcătuită o masivă echipă de specialiști care a preluat și duce mai departe lucrările de excavații.

— Ce reprezintă figurile umane pe care le vedem?

— Cele aproximativ 460 statui de ceramică înfățișează războinici în mărime naturală — ostași și ofițeri din epoca împăratului Cin Șî Huang-di — măsurînd fiecare peste 1,80 metri în înălțime. Cei mai mulți poartă coifuri și unii dintre ei și platoșe. Ostașii simpli țin în mîini arcuri și săgeți, arbalete și lăncii. Remarcabil este faptul că, în timp ce oamenii sînt din lut ars, armele sînt absolut autentice. **Lucrul prezintă o mare valoare științifică, dat fiind gradul excelent de conservare a acestor obiecte, ceea ce ne oferă o admirabilă sursă de informare cu privire la nivelul ridicat de dezvoltare a prelucrării metalelor, ca și la treapta atinsă de meșteșugarii din China de acum două milenii. După cum puteți vedea singur, săbiile pe care le mînuiesc statuile ofițerilor sînt dintr-un oțel strălucitor neatins de coroziune, în ciuda celor douăzeci și două**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1968.

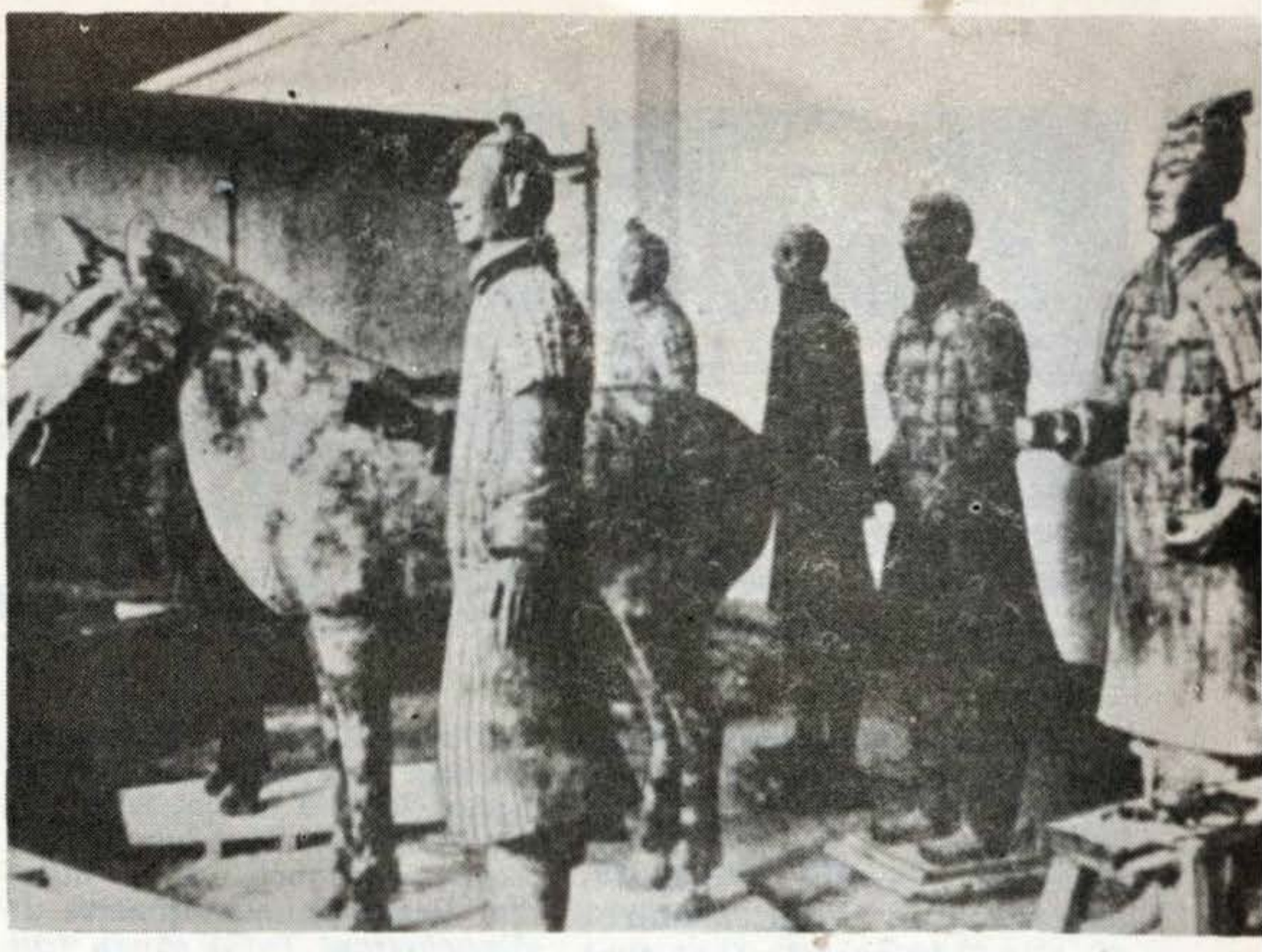

de veacuri scurse de la confecționarea lor.

— Pentru a reveni la statui, am impresia că făuritorii lor au acordat o mare atenție unei redări cît mai fidele și mai realiste a trăsăturilor umane.

— Într-adevăr, în cazul de față, deși materialul utilizat a fost ceramica, se poate vorbi de rodul activității unor adevărați sculptori, de veritabile opere artistice. Nu numai că fețele războinicilor sînt reconstituite în cele mai mici și mai tipice amănunte, executate cu o uimitoare migală, dar fiecare figură este diferențiată, nici una nu reprezintă o simplă copie a celeilalte, ba nici măcar nu se constată vreo asemănare între ele. Intenția de individualizare este evidentă

pînă și în deosebirile dintre felul de a-și pieptăna părul al fiecărui ostaș sau ofițer în parte. Este limpede că avem de-a face aici nu cu o „producție de serie", ci cu un număr impresionant de unicate, realizate ca atare.

— Aceeași constatare este, desigur, valabilă și pentru celelalte lucrări de ceramică — cele care nu înfățișează oameni.

— Fără îndoială! În afara statuilor de ostași și de ofițeri care au fost dezgropate deocamdată, s-au găsit pînă acum 24 cai, precum și un număr de care de luptă. Execuția artistică a cailor este impresionantă. După aprecierile unor specialiști, măiestria creatorilor egalează, dacă nu cumva depășește pe cea a autorilor din mîinile cărora au ieșit celebrii cai în trei culori, caracteristici dinastiei Tang. Să nu uităm că între această dinastie (care a domnit între anii 608 și 907 ai erei noastre) și epoca împăratului Cin Și Huang-di există o distanță de cel puțin opt secole.

— Ați folosit adineauri expresiile **deocamdată** și **pînă acum:** se poate trage, deci, concluzia, că se scontează noi descoperiri.

— Sigur că da. Să facem, în primul rînd, o mică socoteală. Suprafața estimativă a întregului șantier arheologic atinge aproximativ 12 600 metri pătrați. Pînă în ziua de astăzi[1], s-au săpat doar 965 m p. Distanța pînă la tumulus este de aproape doi kilometri. Arheologii prevăd că, pe lungul traseu pe care-l mai au de străbătut, ar mai putea găsi încă aproximativ 6 000 statui, precum și o cantitate considerabilă — deși greu de precizat — de felurite obiecte și podoabe din aur, jad și alte materiale, inclusiv țesături. Se presupune că mormîntul propriu-zis al împăratului ascunde, așa cum este și logic, principalul tezaur pe care-l vor scoate la lumină arheologii. Aceștia vor trebui să desfășoare o muncă în același timp intensă, complexă și de mare răspundere, o muncă îndîrjită, dar și delicată, care va lua multe luni, poate chiar ani de zile...

Privim toți trei, în tăcere, impunătoarele statui de ceramică, purtătoare ale unui concludent mesaj trimis, peste scurgerea vremii, de o civilizație care a atins încă în urmă cu mai bine de două mii de ani, culmi rar întîlnite pe suprafața globului nostru. Nici unul dintre noi nu are vreo îndoială cu privire la succesul colectivului de arheologi care lucrează aici. Ei își vor duce la capăt dificila lor sarcină, așa cum au făcut-o, în diferite alte puncte ale țării, numeroasele echipe de cercetători, care au smuls pămîntului atîtea alte mărturii ale mărețului trecut al Chinei.

[1] 12 iulie 1975.

Octombrie 1716

INVINCIBILUL LØVENDAL LA TIMIȘOARA

LYDIA LØVENDAL- PAPAE

...Noiembrie 1934. Pe scena Teatrului Banatului din Timișoara, reprezentarea în premieră pe țară a operetei Țara surîsului **se transformă într-o „seară de triumf", cum scriu ziarele. La banchetul de după spectacol, primarul Timișoarei felicită călduros pe pictorul George Løvendal[1], care a realizat decorurile. În amintirea unui strămoș al artistului, mareșalul Løvendal, care cu două veacuri mai înainte luptase pentru eliberarea Timișoarei de sub turci, îi oferă una din ghiulelele folosite în acea memorabilă bătălie. Așezată pe o frunză sculptată în lemn de stejar, ghiuleaua se păstrează și azi, mărturie a unor întîmplări vechi, unind peste veacuri gloria militară a strămoșului, cu gloria artistică a urmașului.**

Ulrik Frederik Voldemar, baron — apoi conte — de Løvendal, s-a născut la 6 aprilie 1700 la Hamburg, oraș care pe atunci era la hotarul Germaniei, dar pretins de Danemarca. Tatăl său a fost vice-rege al Norvegiei, ca și bunicul, Ulrik Frederik, singurul fiu natural și recunoscut al lui Frederik III (1609-1670), regele Danemarcei și al Norvegiei[2].

Mareșalul Løvendal (statuie de J.B. Lemoyne)...

Deși poziția socială a familiei i-ar fi îngăduit să trăiască liniștit și comod, Løvendal a avut o viață agitată, petrecută în cea mai mare parte pe cîmpurile de luptă. De mic, a dovedit, o forță uimitoare, o memorie excepțională și o inteligență vie; la 13 ani, a cerut să se înroleze în armată. Tatăl său, pe atunci consilier intim al regelui Poloniei, a consimțit punîndu-i însă condiția să înceapă prin a asculta fără preget ordinele superiorilor, pentru a învăța astfel arta de a conduce. A intrat, ca simplu soldat, în armata Poloniei, antrenată în marele război nordic (purtat între 1700-1721 de Rusia, Polonia și Danemarca împotriva Suediei). Luptînd efectiv, a trecut prin gradele inferioare, ajungînd la 14 ani căpitan; cu acest grad a participat la ultimele lupte din războiul purtat pentru succesiunea la tronul Spaniei (1701-1714), după a cărui încheiere, prin Pacea de la Rastadt (7 martie 1714) a intrat, ca voluntar, în armata daneză în timpul aceluiași război nordic.

În 1716, cînd a izbucnit războiul austro-turc, care s-a desfășurat în sudul Imperiului habsburgic, Løvendal a plecat în această regiune, pentru a lupta sub comanda strălucitului strateg, prințul Eugen de Savoia. În luptele desfășurate timp de doi ani (1716-1718), tînărul Ulrik Frederik

[1] Sub influență germană, s-a folosit la noi forma Lövendal, litera daneză ø citindu-se, ca și cea germană, ö.

[2] Între 1397 și 1814, Danemarca și Norvegia au alcătuit o unitate sub o singură dinastie — n.r.

.... şi cîţiva din contemporanii săi: Eugen de Savoia

August II, regele Poloniei

Mareşalul Maurice de Saxa

Voldemar s-a distins la asedierea şi cucerirea cetăţilor Petrovaradin (august 1716), Timişoara (13 octombrie 1716) şi Belgrad (16 august 1717). Din vremea luptelor din Banat datează primul contact al lui Løvendal cu poporul român, despre care a scris multe impresii şi amintiri; mai tîrziu, în 1751, va trimite Porţii o scrisoare, atrăgînd atenţia asupra nedreptăţilor de care sufereau ortodocşii din Banatul rămas în stăpînirea habsburgică[1].

Alternativa

După încheierea războiului prin Pacea de la Passarowitz (21 iulie 1718), Løvendal a fost trimis în Italia, unde Imperiul habsburgic dobîndise noi posesiuni, a căror stăpînire trebuia consolidată. A luat parte, acolo, la toate acţiunile militare întreprinse la Neapole, în Sardinia şi în Sicilia. Din Italia a plecat în Polonia, unde unchiul său, prinţul elector al Saxoniei, domnea sub numele de August II „cel Puternic"; acesta l-a numit colonel al Gărzii călare saxone, comandant al unui regiment de infanterie — care a primit numele de regimentul Løvendal — şi, în cele din urmă, i-a acordat titlul de mareşal (1728), la vîrsta de numai 28 ani. Moartea monarhului polonez (1733) a provocat un război de succesiune, în care Løvendal se remarcă la asediul Cracoviei, la apărarea Varşoviei şi în timpul campaniilor din 1734 şi 1735 pe Rin.

Ascensiunea tînărului militar danez a fost, în continuare, prestigioasă: instructor al tinerilor ofiţeri prusaci (1730), general-maior şi inspector al infanteriei saxone (1732), comandant al Regimentului „Prinz Gotha" (1734), general de artilerie în armata rusă a ţarinei Ana Ivanovna (nepoata de frate a lui Petru cel Mare) şi a Elisabetei (fiica aceluiaşi ţar). Cu gradul de general locotenent, a participat la războiul ruso-austro-turc din 1735-1739, în cursul căruia a avut din nou prilejul să-i cunoască pe români. E foarte posibil că a intrat şi el în Iaşi, în septembrie 1739, împreună cu Dumitraşcu şi Constantin Cantemir, fiii fostului domnitor Antioh Cantemir[2]. În anul următor, ca guvernator al Estoniei, a luptat în războiul ruso-suedez din 1741-1743, cucerind Finlanda şi dictînd condiţiile păcii cu Suedia.

După atîtea fapte de arme, contele Løvendal, supranumit „Invincibilul Løvendal", era cunoscut în toată Europa; fiecare din suveranii bătrînului continent dorea să-l aibă de partea sa. Regele Cristian VI al Danemarcei (vărul său de gradul doi) i-a oferit comanda supremă a armatelor daneze, pe care, însă, a refuzat-o în 1743, în favoarea invitaţiei regelui Ludovic XV al Franţei, angajat cu toate forţele în războiul de succesiune la tronul Austriei (1740-1748). Abia ajuns în Franţa, a şi plecat pe front ca general, luptînd în Flandra şi în Alsacia şi distingîndu-se în fruntea brigăzii normande în lupta de la Fontenoy (11 mai 1745), în care trupele franceze au fost conduse de vărul său, mareşalul Maurice de Saxa (fiu natural al fostului rege August II al Poloniei). În tot cursul războiului, Løvendal şi-a pus în aplicare ştiinţa militară şi experienţa acumulată în trei decenii de prezenţă pe atîtea cîmpuri de luptă. Despre colaborarea între cei doi celebri conducători de oşti, J. Castelnau scrie: „Iată reuniţi doi oameni ale căror destine sînt atît de asemănătoare: Maurice de Saxa şi Løvendal. Ei vor salva Franţa, care nici măcar nu e patria lor. Soarta ar fi putut să-i plaseze în tabăra adversă şi atunci faţa lumii ar fi fost schimbată. Aceşti eroi nomazi nu cunosc altă lege decît pe cea a providenţei. Ludovic XV a avut măcar de două ori, în timpul domniei sale, providenţa de partea sa".

Regele Franţei i-a cerut, în 1747, să asedieze fortăreaţa olandeză Berg-op-Zoom, una din cele mai bine întărite din Europa. În faţa acestei cetăţi, eşuaseră mulţi comandanţi de armate, ceea ce-i adusese faima de a fi inexpugnabilă. Pentru cucerirea „invincibilei cetăţi", a fost trimis „invinci-

---

[1] Este interesant faptul că a simţit această atracţie pentru români, deşi nu ştia, cred, de legătura sa de sînge veche cu acest popor prin strămoşul său direct Nicolae Alexandru Basarab, mort în 1364 — L. L.-P.

[2] Despre acest al doilea contact al lui U.F.V. Løvendal cu românii din Moldova s-a scris mult. Numit comandant al întregii artilerii de cîmp şi de asediu a armatei care lupta pentru eliberarea Moldovei de sub turci, Løvendal şi-a cîştigat preţuirea contemporanilor, datorită capacităţii sale, ingeniozităţii şi victoriilor dobîndite; pentru faptele sale a primit titlul de conte al Sfîntului Imperiu, gradul de general şef şi a fost numit guvernator al Estoniei.

bilul Løvendal", singurul care credea ferm în victorie (nici regele nu credea!). Asediul a durat 75 zile. Prinzînd un moment pe care l-a socotit prielnic, Løvendal a dezlănțuit un atac din trei părți, fără să mai piardă timp pentru a cere autorizația regelui și a cucerit cetatea. Aflînd despre victoria de la Bergop-Zoom, regele Ludovic XV, uimit de evenimentele de a căror declanșare nu fusese anunțat, l-a întrebat zîmbind pe mareșalul Maurice de Saxa cum trebuia să procedeze, acum, cu Løvendal. „Sire — i-a răspuns acesta — nu există cale de mijloc: ori îl spînzurați, ori îl faceți mareșal al Franței". Din fericire, a fost aleasă a doua variantă...

Lauri și datorii

Cariera militară a mareșalului Løvendal s-a încheiat odată cu Pacea de la Aix-la-Chapelle (1748), care a pus capăt acestui război. Primit în triumf la Paris, Løvendal și-a îngăduit, în sfîrșit, odihna.

Voltaire a scris despre acest uimitor personaj că „a cunoscut toate curțile domnitoare" ale Europei.

Peste tot a cules lauri, titluri — cavaler al Ordinelor regelui Franței, conte al Sfîntului Imperiu, al Prusiei, al Imperiului rus — și cele mai înalte ordine: Sf. Andrei și Alexandru Nevski (rusești), Sf. Spirit și Sf. Ludovic (franceze), Sf. Hubertus etc. Fiind considerat și unul din cei mai erudiți oameni din Europa, a fost ales membru de onoare al Academiei de Științe a Franței (1754). În centrul Parisului, cît ține Academia Militară Franceză, pînă la Domul Invalizilor, se întinde un bulevard, care și astăzi se numește Avenue de Løvendal.

Unul dintre contemporanii săi ne-a lăsat mărturii interesante despre el. „În timp de pace, Løvendal își împărțea vremea între studii serioase și societatea cîtorva prieteni aleși. El îi încînta prin bunătatea sa sufletească, prin candoarea sa, prin darul său de a se exprima cu egală forță, dreptate și claritate și printr-o infinitate de cunoștințe dobîndite prin lecturile și călătoriile sale (vorbea și scria în 14 limbi). Poseda într-o măsură eminentă tactica, geniul, geografia o cunoștea în cele mai mici amănunte, așa cum trebuia s-o cunoască un militar însărcinat mereu cu comanda militară a unor țări întregi!" Frederic cel Mare, regele Prusiei — el însuși un strălucit comandant de oști — îl admira foarte mult. Odată, la un prînz, în 1750, l-a întrebat, în fața mai multor generali străini, ce mijloace ar folosi pentru a cuceri orașul Luxemburg. Găsind că locul, momentul și prezența atîtor străini făceau nepotrivită o asemenea discuție, Løvendal i-a dat următorul răspuns: „Sire, Luxemburgul nu e un oraș care să poată fi luat între o pară și o bucată de brînză!". Departe de a se supăra, Frederic, care aprecia mult oamenii de spirit (se știe că l-a găzduit multă vreme și pe Voltaire, care însă nu l-a scutit nici el de numeroase ironii!), a spus a doua zi ambasadorului francez: „Știți, domnule, că Løvendal mi-a dat aseară o bună lecție?!".

Acest „urmaș al marilor cuceritori din legendă", cum l-a definit istoricul francez Jacques Castelnau, a murit la 27 mai 1755 în castelul Luxemburg și a fost înmormîntat cu funeralii naționale: ceea ce nu putuseră face gloanțele și ghiulelele în timpul celor 35 ani de prezență pe cîmpurile de bătălie ale Europei, a făcut, în cîteva luni, cangrena provocată de o veche rană la picior.

Dușmanii săi au încercat să insinueze că s-ar fi îmbogățit în războaie; regele a numit o comisie specială pentru inventarierea și evaluarea bunurilor mareșalului decedat; după cercetările făcute, comisarii au raportat regelui că „n-au găsit, în moștenirea sa, decît lauri și datorii".

*

Peste două secole, unul din urmașii săi, pictorul George Løvendal (1897-1964), statornicit în România, „a înfățișat pentru întîia dată, în tot complexul și în toată variația ei caracteristică, tipologia țăranului român" (Mihai Ralea). Cu adîncă înțelegere și dragoste, el a pictat, în tablourile sale, chipuri, peisaje și monumente istorice din țara noastră, fixînd „pentru un veac viitor, aceste imagini scumpe ale trecutului nostru" (Mihail Sadoveanu). „Țăranii lui Løvendal sînt Crișani și Horii ai strășniciei noastre naționale" (Octavian Goga). Presa vremii scria că „Løvendal nu pictează; rostogolește cu un os de plug toată firea de stîncă și pămînt, din care, cu maluri surpate în spinare, a ieșit poporul nostru". „O expoziție a lui Løvendal este o lecție de istorie și un imn al frumuseții oamenilor și locurilor noastre".

PLANȘELE NOASTRE

①—② Detaliu și imagine de ansamblu din grandioasa lucrare ce decorează bolta Capelei Sixtine (*Un sculptor pictează o capodoperă*, p. 24)

③ O gravură de epocă ni-l înfățișează pe mareșalul Løvendal, care în 1716 a eliberat Timișoara. În medalion — stema familiei

④ După 200 ani, unul din urmașii săi, George Løvendal, statornicit în România, a pictat cu adîncă înțelegere și dragoste chipuri, peisaje și monumente istorice din țara noastră. În fotografie — mănăstirea Putna și trei imagini de țărani români *(Invincibilul Løvendal la Timișoara*, p. 30)

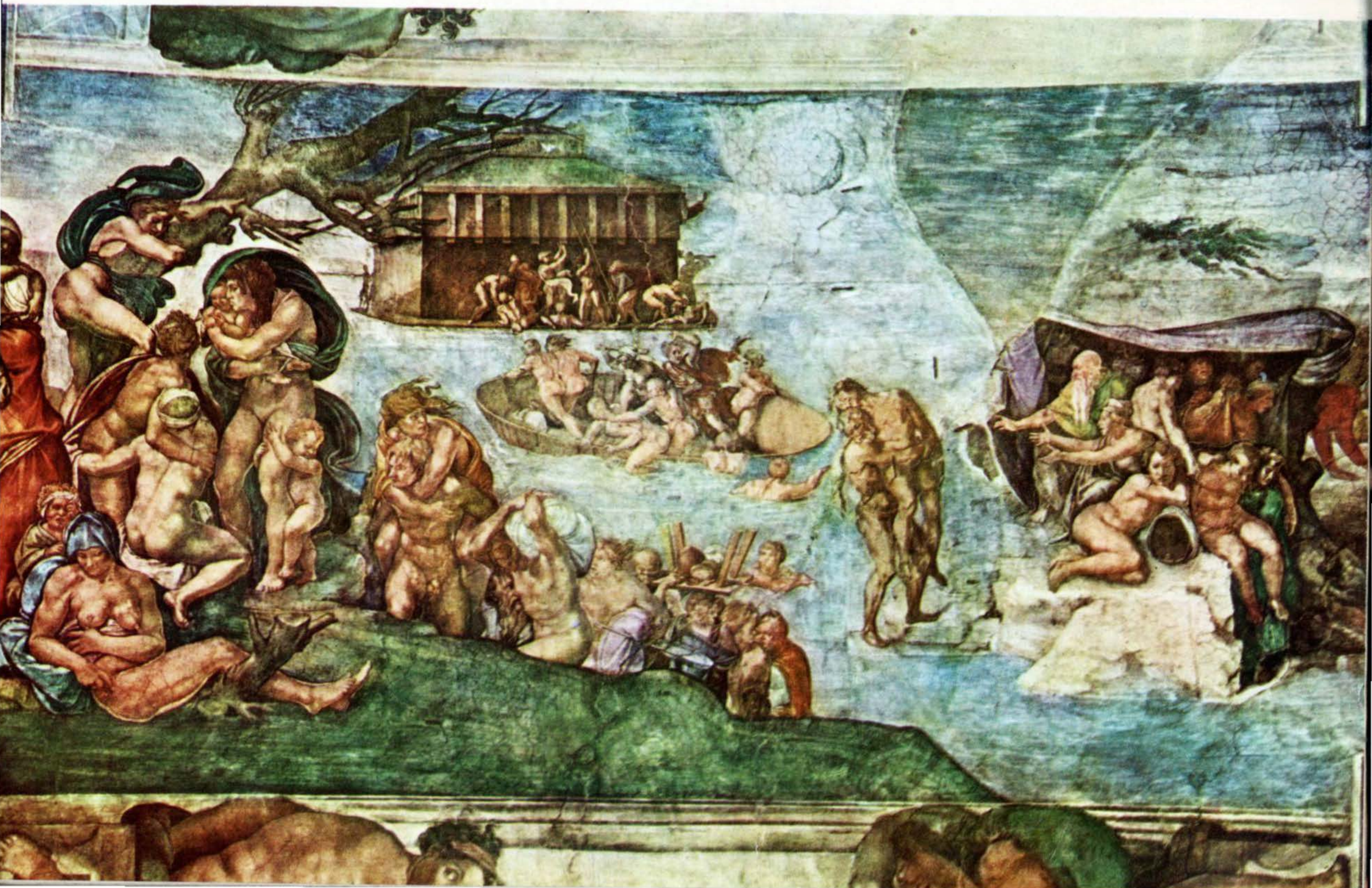

WOLDEMAR DE LOWENDAL,

COMTE DE LÖWENDAL ET DE L'EMPIRE,

Maréchal de France,

Chevalier des Ordres du Roi;

Né à Hambourg en 1700; Mort à Paris le 27 Mai 1755.

A Paris, chez Flin, Imprimeur en Taille-Douce, Place Maubert, N° 17, vis-à-vis la rue des 3 Portes A.P.D.R.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Prilej de discuții

Alcibiade (c. 450-404 î.e.n.), renumitul comandant de oști atenian, avea un cîine de o frumusețe neobișnuită. Într-o zi, spre stupefacția prietenilor și cunoscuților săi, i-a tăiat coada. Un prieten i-a spus că tot orașul comenta gestul său, condamnîndu-l pentru această faptă.

— Asta și vreau, i-a răspuns Alcibiade. În timp ce atenienii se vor ocupa de coada cîinelui meu, nu vor spune nimic rău despre mine.

Lipsă de tact...

În timpul unei reuniuni, un tînăr fiind așezat între d-na de Staël și d-na Récamier și vrînd să facă un compliment celor două celebre pariziene, le-a spus:

— Iată-mă așezat între inteligență și frumusețe.

— Fără să te poți mîndri nici cu una, nici cu cealaltă, i-a replicat d-na de Staël.

I. PAȘCANU,
Suceava

Aducere aminte

Se spune că regele Filip al Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare, era însoțit întotdeauna de doi oameni care aveau datoria ca, în fiecare dimineață, să-i spună „Filip, adu-ți aminte că ești om!"

Seara, aceștia erau obligați să-l întrebe: „Filip, ți-ai amintit că ești om?"

Longevitate

Într-o zi, președintele Lincoln, aflat în trecere pe la o fermă, a văzut un om în vîrstă plîngînd, în vreme ce un alt bătrîn îl dojenea aprig.

— De ce plîngi, l-a întrebat președintele?

— Pentru că tata mi-a dat o palmă.

— A meritat-o din plin, a întărit tatăl.

— Și ce-a făcut? s-a interesat Lincoln.

— A fost necuviincios cu bunicul său, deși la cei 70 ani ai lui se cuvenea să știe de mult că vîrstnicii trebuiesc respectați, a explicat tatăl, profund indignat.

Al. STANCIU,
Timișoara

Confuzie

Calendarul pentru români al Institutului Albinei pe anul 1872, tipărit la Iași, oferea cititorilor săi și următoarea anecdotă, pe care o reproducem respectînd întru totul originalul.

Într-o zi, trecînd un recrut pe sub ferestrele generalului comandant al garnizoanei, văzu un papagal foarte frumos la acea fereastră; fiindcă nu văzuse o asemine pasăre și mirîndu-se pre mult, ea îi zisă: „Bună dimineața"; recrutul nostru, necunoscînd ca o pasăre să vorbească, pusă mîna la chipiu și speriet băgui, crezînd că generalul îi vorbise, zise: „Iertați, Excelență, am crezut că sînteți o pasăre".

„Să nu mai umble iute pe ulițe..."

Spre sfîrșitul secolului XVIII, Bucureștiul era un oraș... aglomerat. Intensa circulație pe străzile Capitalei crea serioase griji celor rînduiți cu bunul mers al treburilor în oraș. Multe supărări se trăgeau mai ales de la viteza cu care surugiii își conduceau echipajele pe ulițele orașului. Drept pentru care, în repetate rînduri, înșiși domnii țării se vedeau nevoiți a emite severe ordine pentru strunirea celor atinși de... beția vitezei.

Prezentăm două astfel de documente, semnate de Mihai Suțu și Nicolae Mavrogheni.

„Dumneata Vel Agă, fiindcă este lucru de multă primejdie întîmplătoare a umbla sănii tare în alergătura cailor pe ulițele Bucureștilor, unde nelipsit se află norod de oameni umblători, iată, poruncim dumitale, după ce vei face știută și cunoscută porunca aceasta la toți de obște, să vestească porunca și să zică a umbla, încet, cu sfială, ca să nu se întîmple hatale, atît la alții, cît și însuși la dînșii, după cum s-a și întîmplat din pricini de acestea, și cela ce după aceasta în urmă nu va fi următoriu și cu nebăgare de seamă se va arăta la porunca noastră, să-l oprească străjerii, să-l cunoască și să ne arăți pe cel ce este neurmătoriu.

1783, decembrie 14"

Un alt ordin, dat la 6 martie 1787, de către Nicolae Mavrogheni.

„Domnitorul poruncește ca butcile, carele și căruțele să nu mai umble iute pe ulițe, că s-au întîmplat și moarte de om, cum a fost cazul cu Ion Surugiul, cînd s-a călcat o muiere și a omorît-o cu roata carului, fiind aproape de cunoștință că vizitiii din blestemata firea lor, obișnuiți fiind a se întrece unul cu altul și a alerga cît pot cu butcile și caretele pe uliță, și fiindcă pe uliță pururea nelipsit urdină [circulă] oameni pe jos și călări, la trebuința lor, negreșit se pot întîmpla multe ca de-alde acestea. Cu pristavu să se vestească tuturor: arhierei sau boieri mari să-și înfrîneze vizitiii, să meargă încet pe uliță, priveghind și de o parte și de alta, strigînd înainte să se păzească, iar mai vîrtos cînd este buluc, ori să aștepte să se cureţe și să se lărgească locul de a trece, sau să urmeze mergerea cu mare liniște și încetinel. Domnitorul ordonă zapciilor și căpitanilor de răspîntie a-l da jos de pe capră pe contravenitor și a-l trimite prin Spătar și Aga la Domn să-și ia pedeapsa. Toți să fie cu priveghere, căci și zapciii și căpitanii de răspîntie și Aga vor fi răspunzători".

Lucian SOTA,
București

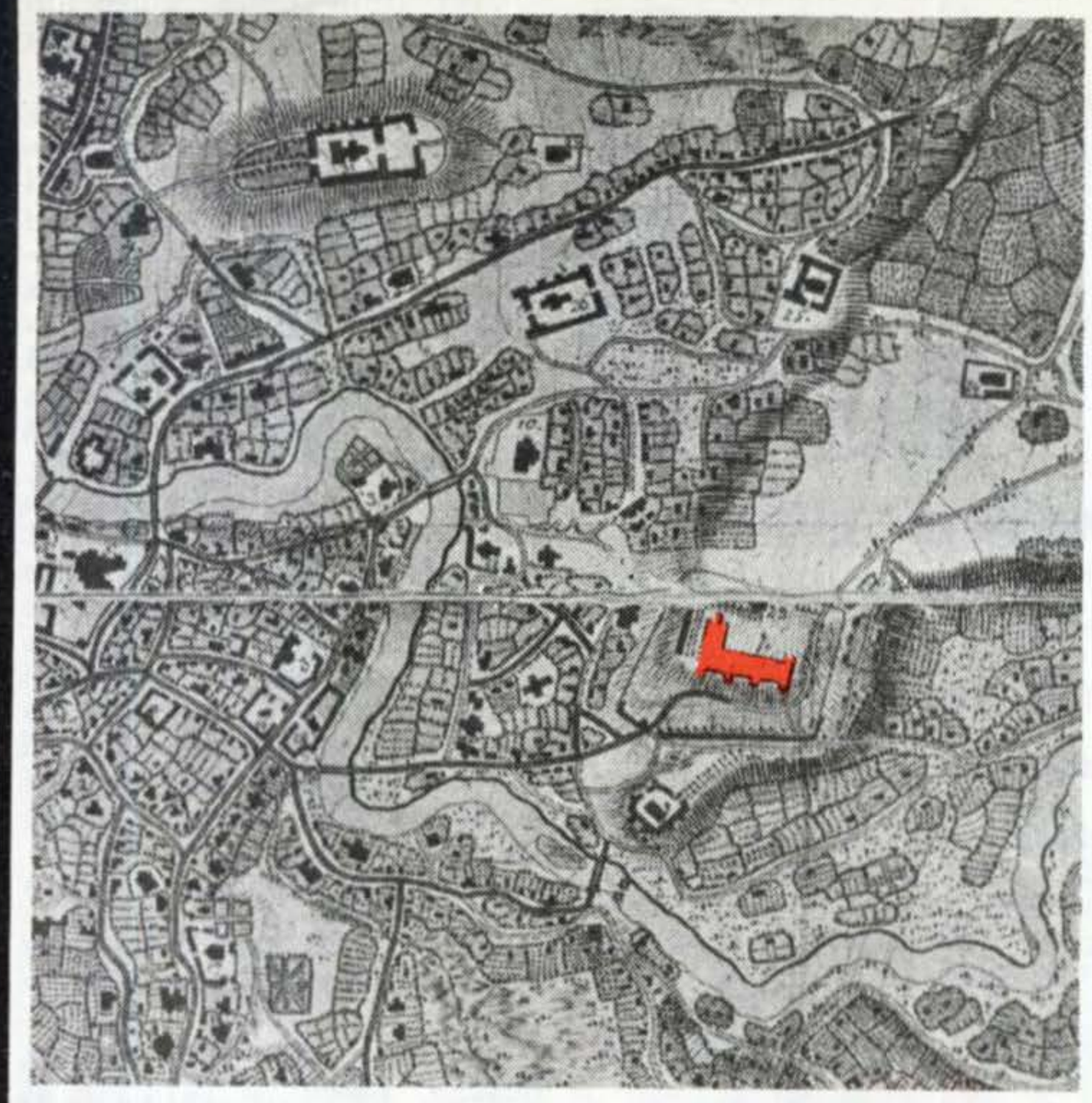

CURTEA ARSĂ

PANAIT I. PANAIT

Zorii geroasei zile de 22 decembrie 1812 s-au ivit la Bucureşti învolburaţi într-un tumult înfricoşător: o lumină neobişnuită, însoţită de valuri de fum, se abătea asupra oraşului încă adormit. Sus, în Dealul Spirii, palatul domnesc se transformase într-un uriaş rug, din care ţîşneau spre albastrul sticlos al cerului jeturi de flăcări şi scîntei. Îngroziţi, bucureştenii se îndreptau spre clădirile reşedinţei domneşti, ajutînd tulumbagiilor (pompierilor) să izoleze şi să ostoiască zguduitoarea catastrofă. Cînd soarele ridicat mai bine de două sulițe și-a trimis cele dintîi raze, ele au întîlnit, în locul palatului lui Ioan vodă Caragea, ziduri înnegrite, spintecate de fisuri adînci şi scăldate de apa noroioasă adusă din Dîmboviţa. Curtea Nouă din Bucureşti[1] îşi încheia astfel existenţa, mistuită în nimicitorul incendiu.

[1] În imagine: detaliu dintr-un plan de epocă al Bucureştilor, în care apare şi Curtea Arsă.

Minunatul palat domnesc

După anii grei ai războiului ruso-turc din 1768-1774, domnia Ţării Româneşti a fost încredinţată lui Alexandru vodă Ipsilanti, figură luminoasă a secolului fanariot. Bun gospodar, preocupat de redresarea vieţii economice a ţării, de înfăţişarea centrelor urbane, Alexandru Ipsilanti a iniţiat şi în Bucureşti unele acţiuni edilitar-urbanistice, inaugurînd, astfel, modernizarea reşedinţei domneşti. Cea mai importantă măsură a fost construirea unei noi curţi domneşti. O atare construcţie se impunea la Bucureşti de mai mult timp şi îndeosebi acum, după ultimul război, care adusese vechilor clădiri ale curţii de pe Dîmboviţa serioase avarii. Domnitorul se pregătea să refacă palatul de la Curtea Veche, dar cheltuielile erau destul de însemnate. În afară de aceasta, Curtea Veche era, pur şi simplu, înăbuşită de casele şi prăvăliile meşteşugarilor şi negustorilor, care transformaseră acest loc într-un excelent vad comercial. Acestea erau motivele pentru care domnul a hotărît înălţarea unei noi curţi. Atenţia s-a oprit asupra Dealului Spirii, la poalele căruia dăinuia, încă de la 1591, de pe vremea cînd era ban al Craiovei, frumoasa ctitorie a lui Mihai Viteazul, mănăstirea Mihai vodă.

Dornic să-şi înalţe cît mai curînd palatul, Alexandru Ipsilanti a apelat la o echipă de meşteri transilvăneni, conduşi de un arhitect sas. În luna martie 1776, Dealul Spirii s-a transformat într-un uriaş şantier. S-au adus care cu cărămidă, var, cherestea. În pămîntul încă jilav, s-au săpat primele şanţuri pentru fundaţii... Curînd însă, după începerea lucrului, s-a ivit o gravă neînţelegere între meşterii transilvăneni şi ispravnicii domneşti; întîrziindu-se plata unor sume, ei au încetat lucrul şi s-au întors la casele lor. După plecarea meşterilor, Ipsilanti a fost nevoit să recurgă

la lucrători din țară: o poruncă domnească din 25 mai 1776 a obligat pe marele agă să caute și să aducă, cu ajutorul zapciilor, salahori cu ziua la lucrul caselor domnești.

În noiembrie 1776, construcția a fost terminată și familia domnitorului s-a instalat în noua reședință. Lucrările au costat importanta sumă de 300 pungi de galbeni.

Contemporanii au lăsat descrieri contradictorii ale acestui edificiu. Secretarul domnitorului Grigore III Ghica, publicistul francez Jean Louis Carra, l-a considerat tot atît de frumos ca și cel din Iași al domnului Moldovei. Franz Joseph Sulzer menționa că palatul „avea o priveliște încîntătoare, păcat numai că două aripi i-au fost lucrate [...] într-un stil neplăcut". Istoricul Dionisie Fotino găsea că noul palat domnesc era minunat.

An de an, ansamblul a fost completat cu noi clădiri. La 12 decembrie 1776, Alexandru Ipsilanti a primit raportul lui Spiridon Macri, arhitect sosit din Italia, și devizul necesar ridicării bisericii Curții. Din documentele rămase, rezultă că noua curte beneficia, în afara palatului, de o construcție prelungă ce acoperea toată latura de nord, fiind întreruptă doar de poarta ce permitea accesul dinspre mănăstirea Mihai vodă. O altă clădire, de mai mici proporții, se afla în vecinătatea aripii de est. În fine, spre extremitatea de sud se înălța biserica.

În afară de clădiri, curtea lui Alexandru Ipsilanti mai avea și cîteva galerii, unice în Bucureștii de atunci prin vastitatea și sistemul lor de comunicație. Săpăturile arheologice întreprinse cu ani în urmă de către prof. dr. Gh. Cantacuzino au permis cercetarea unui grup de astfel de hrube, în strada Cazărmii 44. Este vorba de două galerii lungi de 56 și, respectiv, 46 m, întretăiate de alte trei de dimensiuni mai mici. Lățimea acestor încăperi boltite, cu pereții din cărămidă îngustă și mortar, atinge în unele locuri 4,72 m, înălțimea fiind de 3,18 m. Al doilea mare grup se află în strada Puțul cu apă rece nr. 53-57, ajungînd pînă sub strada Maior Ene. Acolo, constructorii au amenajat o galerie principală lungă de 26 m și înaltă de circa 5,50 m, din care porneau alte patru galerii. Din loc în loc, bolțile erau străpunse de răsuflători. Suprafața întregului grup de hrube de aici, folosite după tradiție și ca pușcărie a Curții, însuma 310 m.p. După conturul redat în planurile de epocă și urmînd traseul celor cîteva ziduri ce mai dăinuie și astăzi, rezultă că noua curte a lui Alexandru Ipsilanti avea un perimetru cuprins între actualele străzi Uranus, Cazărmii, Militari, Bateriilor, închizîndu-se la cîteva sute de metri de turnul de intrare în mănăstirea Mihai vodă.

Dar harnicului ctitor nu i-a fost dat să se bucure prea mult timp de impunătorul său edificiu, căci în 1782 Poarta a hotărît scoaterea lui din scaunul Țării Românești și înlocuirea cu Nicolae Caragea, care s-a instalat tot în Dealul Spirii. Aici se țineau, lunea, miercurea și vinerea, ședințele Divanului domnesc și tot aici își desfășurau activitatea marele vistier, marele postelnic, marele cămăraș, logofeții, grămăticii domnești și mulți alți slujitori ai curții. În aceste ultime decenii ale sec. XVIII se obișnuia ca boierii și unii dintre negustorii de frunte să fie aproape permanent pe culoarele palatului.

După efemera domnie a lui Nicolae Caragea (1782-1783), urmată de aceea a lui Mihai Suțu, nici aceasta prea lungă, în primăvara anului 1786 a fost numit domn al Țării Românești Nicolae Mavrogheni. Noul domn nu s-a arătat prea încîntat de palatul de la Curtea Nouă și încă din primele zile și-a manifestat dorința de a reface Curtea Veche. În acest scop, i-a obligat pe boieri să strîngă cîte 50-60 pungi de galbeni, motivînd că „este rușine politiei a fi casele domnești în mijlocul orașului surpate, de nu are Măria Sa unde să șeadă". Dar mare lucru n-a făcut, folosind în continuare palatul lui Alexandru Ipsilanti de pe Dealul Spirii. Aici a și primit, în iunie 1786, vizita fostei soții a lordului William Craven, Lady Elisabeth, care făcea o lungă călătorie prin unele țări din estul Europei. Însemnările pline de rafinament pe care ni le-a lăsat această aristocrată britanică se referă și la curtea domnului.

Descinzînd în București la 15 iunie, Lady Craven a fost primită la palat, unde a sosit într-o caretă trimisă special de domn. A străbătut o primă curte, trecînd printre două rînduri de ieniceri și arnăuți. Apoi, intrînd în a doua curte, a fost invitată în sala de audiențe, destul de încăpătoare și ornată cu perne și covoare. Mavrogheni, îmbrăcat în costum oriental aștepta într-unul din colțurile sălii, fiind înconjurat de dregătorii săi cei mai apropiați. Pe pereți se aflau arme și însemne personale ale domnului, printre care tuiurile, sabia, coiful ș.a.

„Să se isprăvească negreșit..."

Chiar în cursul aceluiași an (1786), între Imperiul habsburgic și Înalta Poartă a izbucnit un nou război, în care a fost atrasă și Țara Românească. Ostaș cu veleități de mare comandant, Mavrogheni a încercat să-și alcătuiască o armată care, alături de oștile sultanului, urma să aducă la ascultare pe generalii imperiali. După cîteva bătălii locale cîștigate, războiul a luat o întorsătură la început nesigură, apoi dramatică pentru domnul Țării Românești. La sfîrșitul anului 1789, el a fost nevoit să părăsească Bucureștii, în timp ce, la 10 noiembrie 1789, oștile prințului de Saxa-Coburg pătrundeau în oraș.

Ocuparea Curții Noi a dus la confiscarea tuturor bunurilor atribuite lui Mavrogheni,

palatul fiind transformat în spital pentru ostaşii austrieci. În cursul zilei de 14 decembrie 1789 a izbucnit un puternic incendiu. Consulul Austriei, Merkelius, raporta, zece zile mai tîrziu, că focul s-a produs „spre marele nostru noroc către amiază, aşa încît au putut fi salvaţi, în timp util, toţi bolnavii". Incendiul a afectat atît palatul, cît şi construcţiile din apropierea zidurilor înconjurătoare.

La 8 februarie 1790, Divanul domnesc a hotărît numirea unor paznici la Curtea Nouă pentru a se împiedica îndeosebi sustragerea foilor de fier de la acoperiş, în speranţa refacerii palatului de îndată ce ar fi fost posibil. Noul domnitor Mihai Suţu, găzduit în chiliile mănăstirii Mihai vodă, nu a manifestat însă dorinţa de a repara palatul din vecinătate, ci s-a preocupat mai mult de clădirile de la Sf. Sava. În larga sa descriere a oraşului, diplomatul rus Heinrich von Reimers menţiona, în august 1793, referindu-se la Curtea Nouă, că „zidurile rămase din palatul ars te fac să-ţi dai seama de întinderea sa destul de mare de odinioară". Războiul şi epidemia de ciumă care numai în Bucureşti a făcut 10 000 victime, au împiedicat cîţiva ani începerea reparaţiilor la Curtea Nouă. În dezbaterile Divanului din 29 decembrie 1795, se sublinia că „amîndouă curţile domneşti şi cea veche şi cea nouă, se află dărăpănate şi de tot stricate". Boierii au cerut lui Alexandru Moruzi — succesorul lui Suţu — să se pronunţe care dintre cele două curţi dorea să fie refăcută. Domnitorul s-a oprit asupra clădirilor de pe Dealul Spirii şi lucrările au început în februarie 1796, înaintînd însă, destul de greu, aceasta şi datorită expediţiilor de jaf ale cetelor lui Pasvan-Oglu, rebelul paşă din Vidin, epidemiilor ce se repetau cu furie şi cererilor mereu sporite ale Porţii, încît Curtea Nouă a început să fie cunoscută tot mai mult sub numele de Curtea Arsă. Prima menţiune documentară a acestui nume se întîlneşte într-un pitac din 12 mai 1796.

Schimbarea de domnie de la 1 ianuarie 1798 avea să deschidă însă o etapă nouă în existenţa Curţii Arse. Noul domn, Constantin Hangerli, nu s-a putut acomoda cu atmosfera sărăcăcioasă a locuinţei lui Alexandru Moruzi din mănăstirea Mihai vodă. El a hotărît să treacă la repararea efectivă a palatului, dînd ordine pentru procurarea de materiale, meşteri şi salahori. Zgîrcenia domnului, împletită cu docilitatea sa de a satisface toate poruncile venite de la Istanbul, a dus la sporirea excesivă a dărilor. Pentru a procura banii necesari reconstrucţiei, domnul a scos la mezat terenul Curţii Vechi. Parcelarea şi vînzarea lui s-a început în mai 1798 şi s-a continuat şi în anul următor.

În vara aceluiaşi an, Dealul Spirii era din nou un vast şantier. Marile mănăstiri au fost obligate să trimită oameni pentru a ajuta la desfăşurarea lucrărilor. Dificilă s-a dovedit şi procurarea meşterilor calificaţi. Printr-un pitac din 11 mai 1798, un funcţionar al curţii a fost însărcinat să aducă din ţară, de oriunde, zidari şi lemnari cu plată. Deoarece mulţi dintre meşteri lucrau prin oraş, s-a poruncit aducerea lor forţată la curtea domnească.

La începutul lunii octombrie, Constantin Hangerli a fost nevoit să recunoască că „din lipsă de lemnari ori din nevrednicia lor s-au făcut zătignire [întîrziere] mutării domniei noastre". Faptul l-a determinat ca în 12 octombrie 1798 să dea o drastică poruncă vătăşelului de lemnari şi zidari „ca ori unde va găsi lemnari şi zidari şi cherestea, veri la tîrg, sau veri la cine, să o ia şi [să] o aducă la domneasca noastră Curte ca să se isprăvească negreşit făr-de zăbavă...". Către începutul lunii noiembrie, familia domnească a reuşit, în sfîrşit, să se stabilească în vechea ctitorie a lui Alexandru Ipsilanti, în mare parte reconstruită. Peste numai trei luni, însă, în februarie 1799, la Curte s-a petrecut una dintre cele mai oribile fapte. La 15 februarie, un capugiu, înarmat cu firman împărătesc şi însoţit de un arap, a sosit la Bucureşti şi a tras la Casele Beilicului de pe Podul Şerban vodă. După trei zile, el s-a prezentat la Curtea Nouă, fiind primit de domn. În timpul discuţiei, bănuind că oaspetele are gînduri ascunse, vodă a poruncit postelnicului, în limba franceză, să aducă cîţiva ostaşi în camera alăturată. Precauţie tardivă, deoarece, îndată ce s-au închis uşile, domnul a fost strangulat cu un laţ de mătase de însoţitorul capugiului. Cînd cei din palat, atraşi de larmă, au intrat în încăpere, capugiul le-a arătat firmanul prin care sultanul cerea moartea domnitorului.

Ca un Vezuviu în minie

Primii ani ai sec. XIX au fost extrem de tulburi şi agitaţi. Spaima provocată de oamenii lui Pasvan-Oglu îşi găsea ecouri puternice chiar între zidurile Curţii domneşti. Cînd în mai 1802 s-a zvonit că Pasvan-Oglu nutreşte dorinţa de a ocupa Bucureştii, domnul Mihai Suţu s-a grăbit să părăsească oraşul, cuprins de o mare nelinişte. Dionisie Fotino scria că au fugit atunci peste 70 000 suflete: „Ţipenie de om nu se vedea pe uliţă, chiar pereţii păreau sălbatici şi fioroşi pentru cei ce-i vedeau. Din cînd în cînd, se auzeau numai urletele unor cîini înspăimîntaţi [...] Împrejurul Curţii sau înlăuntru, erau numai cîţiva arnăuţi şi turci care vociferau, cerîndu-şi lefile". Marele cutremur din 14 octombrie 1802 a afectat şi mai mult clădirea, încît noul domn, Constantin Ipsilanti, a preferat să stea la mănăstirea Văcăreşti.

Anii care au urmat au însemnat, pentru Curtea din Dealul Spirii, o continuă decădere. În 1807, în camerele palatului a funcționat, scurt timp, un spital pentru ostașii ruși, dar din pricina degradării încăperile deveniseră umede și neospitaliere. Încheierea războiului ruso-turc în 1812 a adus o nouă schimbare de domnie. Dimitrie vodă Moruzi a fost mazilit și pe tronul Țării Românești a fost numit Ioan Caragea. Pentru găzduirea noului domn, s-au întreprins lucrări de reparație la Curtea Nouă; la 12 decembrie 1812, un mare alai a însoțit pe noul domn pe Podul Șerban vodă și el proaspăt reparat, spre Curtea din Dealul Spirii.

La numai zece zile de la intrarea domnului în oraș, în zorii zilei de 22 decembrie, a izbucnit incendiul care a nimicit edificiul domnesc. Un martor ocular l-a comparat cu „Vezuviul în mînie", subliniind că „torentele de flăcări care ieșeau din el amenințau orașul cu un prăpăd general". Tulumbagiii au luptat zadarnic cu focul care a mistuit mai întîi acoperișul, apoi cele două caturi. Domnul a fost nevoit să se mute în casele lui Grigore Ghica de pe Podul Mogoșoaiei.

Sus, în Dealul Spirii, zidurile înnegrite au rămas din nou și pentru totdeauna, părăsite. În 1819 s-a mai întocmit un proiect al arhitectului Freywald pentru construirea unei noi curți, dar vitregia vremurilor nu a dat posibilitatea transpunerii lui în fapt. Curtea din Dealul Spirii, intrată în istorie cu numele de Curtea Arsă, a rămas din ce în ce mai șubrezită de intemperii. Cînd Alexandru Ioan Cuza a hotărît construirea unui arsenal ostășesc, el a ales locul acesta înălțat de lîngă mănăstirea Mihai vodă, năpădit de ierburi și moloz. Vestigiile ce-l impresionaseră și pe pictorul francez M. Bouquet în 1841, au fost înlocuite de clădirile noului stabiliment.

Opinii

Un strămoș al Bucureștilor?

CARMEN BOGDAN

Scrierile antice arată că în anii 300 și 292 î.e.n., regele get Dromichaites, care stăpînea în Cîmpia munteană, a purtat două războaie victorioase contra regelui macedonean Lysimah al Traciei, unul din moștenitorii (diadohii) lui Alexandru cel Mare, care vroia să cucerească teritoriile din stînga Dunării. În ultimul război (292 î.e.n.), regele macedonean a fost făcut prizonier, împreună cu întreaga sa armată, care, însetată și înfometată, nu a mai putut lupta. Se consideră că lupta s-a dat în Bărăgan. Luat prizonier, Lysimah a fost dus în cetatea Helis, centrul uniunii de triburi geto-dacice, ai cărei fruntași au cerut uciderea lui. Dromichaites i-a convins, însă, că păstrînd viața regelui, încheierea unei păci favorabile era mai ușoară. Astfel, geto-dacii au recăpătat cetățile din dreapta Dunării, pe care le pierduseră anterior.

Cetatea Helis nu a fost încă identificată pe teren; s-a presupus că ea ar fi fost la Crăsani, pe Ialomița. Avem, însă, motive să propunem o altă localizare, pornind tot de la textele vechi.

Istoricul grec Polybius (sec. II. î.e.n.) îl numește pe Dromichaites „rege al odrysilor". C. Daicoviciu a arătat, însă, că este vorba de o greșeală, strecurată de un copist, care a transmis „odrysi" în loc de „ordyssi" sau „ordesi", adică geto-dacii de pe valea rîului Ordessos, Argeșul de azi. Constatarea aceasta e de cea mai mare importanță, deoarece din ea rezultă că reședința regelui era pe valea Argeșului, în regiunea de mai tîrziu a Vlăsiei, zonă foarte populată. Denumirea cunoscută de Polybius a rezultat, evident, din faptul că ieșirea la Dunăre a geto-dacilor din centrul Cîmpiei muntene se făcea pe cursul inferior al Argeșului; la vărsarea lui în Dunăre și în sus pe rîu, grecii făceau schimburi de mărfuri cu geto-dacii de pe valea rîului Ordessos. Prin urmare, cetatea Helis trebuie căutată în zona învecinată acestuia. În adevăr, urmărind harta așezărilor getice din Cîmpia munteană, se constată, între rîurile Argeș și Dîmbovița, o aglomerare de așezări umane, al cărei centru firesc trebuie să fi fost cetatea Helis. Cercetînd originea numelui Helis, am ajuns la concluzia că el poate fi apropiat de latinescul **felix, care înseamnă **fericit, norocos,** termeni apropiați de **bucuros.** El ar putea fi comparat și cu grecescul **helisso** care are înțelesul de „a se învîrti, a dansa în jurul unui altar" și, prin extensiune, „a se bucura". **Helis** se apropie, deci, după părerea noastră, de **București.**

Săpăturile arheologice efectuate pe teritoriul orașului București dovedesc că pe aceste locuri au existat așezări tribale, începînd din cele mai vechi timpuri, care apoi au dăinuit pînă în epoca modernă. E drept că nu s-au găsit, încă, urme din sec. IV-III î.e.n. Există însă indicații, inclusiv descoperiri monetare, pentru aceste secole în Militari, Străulești, Cățelu, Fundeni, Cernica etc.

Săpăturile arheologice au dovedit, însă, existența unor „culturi" mult mai vechi. Poziții importante au fost descoperite pînă în prezent pe dealul Radu-vodă, unde s-au găsit urme începînd din jurul anului 1800 î.e.n., și unde apoi a existat o așezare puternică și bogată, întărită cu un șanț de apărare (palisada a fost distrusă, se pare, fără a se putea cerceta); la Mihai-vodă, s-a găsit o așezare avînd și o vatră străveche, cu un altar de cult, ornamentat, ambele datate din sec. III-I î.e.n.

Numărul mare de așezări de-a lungul Colentinei și Dîmboviței, pe dealurile Radu-vodă, Bucur, Mihai-vodă, Piscului apoi, la Ciurel, Văcărești, Progresul, Popești-Leordeni, Chitila, Străulești, Herăstrău, Tei-Toboc, Tei, Plumbuita, Pantelimon, Cățelu-Nou etc., marchează dezvoltarea la care se ajunsese în sec. II î.e.n. Această aglomerare dovedește, în același timp, că aici era și centrul uniunii de triburi care populau aceste așezări. Or, centrul acesta coincide cu centrul Cîmpiei muntene și cu centrul Vlăsiei, unde codrii care-l înconjurau i-au fost întotdeauna cea mai bună apărare. Poziția de centru tribal se datorează desigur, poziției geografice favorabile: lacurile din împrejurimi, Dîmbovița, dealurile, pădurile, întretăierea de drumuri.

Iată de ce credem noi că cetatea Helis, reședința regelui Dromichaites, s-a aflat pe locul Bucureștilor de azi, orașul al cărui nume — explicat în felurite chipuri de-a lungul veacurilor[1] — ar traduce vechiul nume getic cu aceeași semnificație.

[1] **Vezi Magazin istoric, nr. 4/1974.**

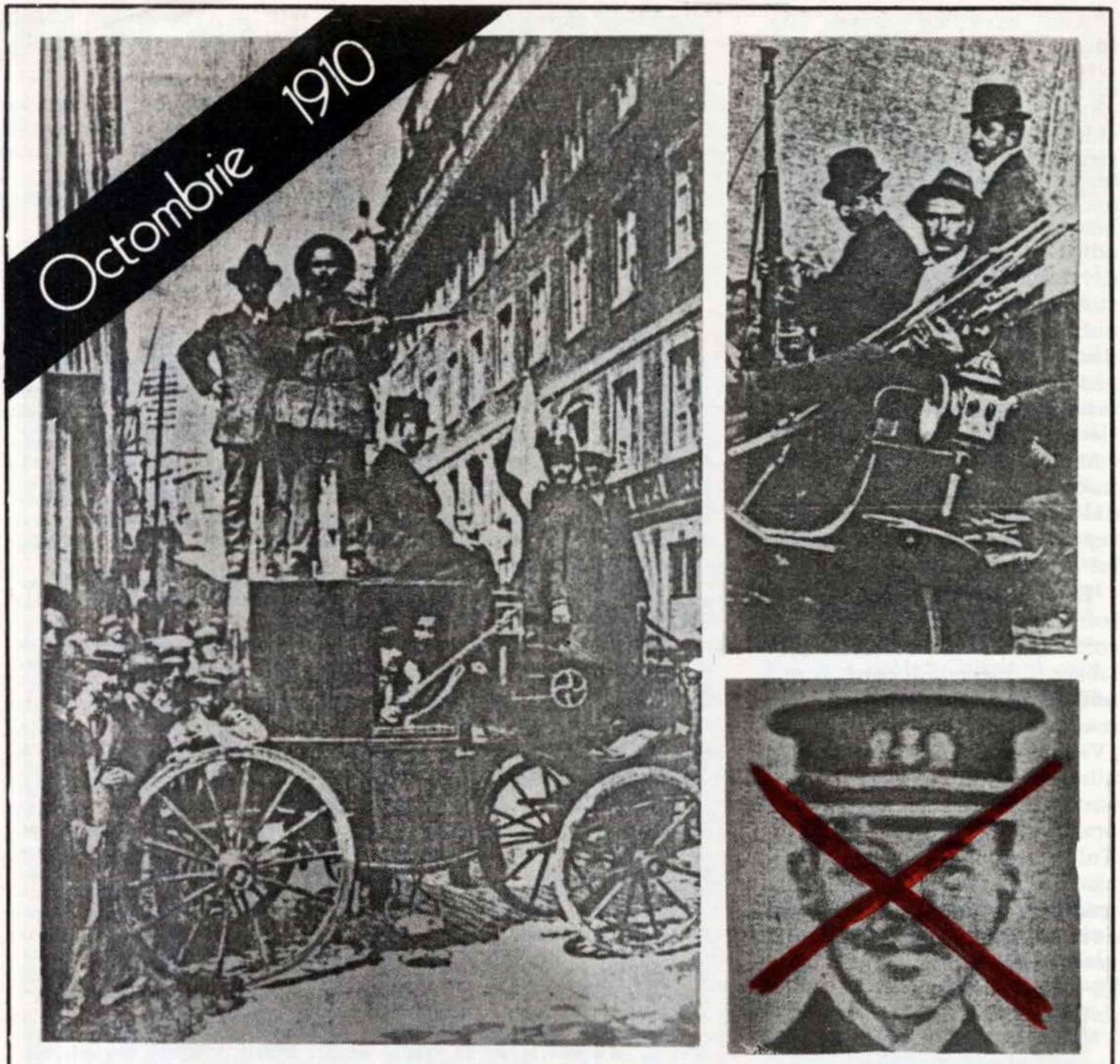

PORTUGALIA SE PROCLAMĂ REPUBLICĂ

ION BABICI

Poporul portughez are vechi tradiții de luptă pentru libertate socială și democrație. Istoria modernă a țării a îmbogățit aceste tradiții, fiind marcată de numeroase momente de avînt revoluționar, de luptă a claselor și păturilor sociale înaintate împotriva forțelor retrograde, care se împotriveau progresului social. În prima parte a secolului trecut, de exemplu, în vara anului 1820, a izbucnit răscoala garnizoanei militare din Porto, eveniment care a constituit începutul revoluției burghezo-liberale în Portugalia. La 9 septembrie 1836, nobilimea liberală s-a ridicat și ea împotriva vechii orînduiri, care împiedica

dezvoltarea economică, socială și culturală a țării. Zece ani mai tîrziu a avut loc răscoala populară care s-a declanșat în nordul Portugaliei și care a fost comentată cu simpatie de ziarul Curierul românesc, **editat de I. Heliade-Rădulescu. În sfîrșit, la 31 ianuarie 1891, a izbucnit la Porto prima revoltă antimonarhică. Răscoala a fost înăbușită în sînge de autorități. Dar nemulțumirile împotriva regimului monarhic — reazemul principal al forțelor antipopulare ale vremii — au continuat să crească, cuprinzînd mase din ce în ce mai largi, extinzîndu-se și în rîndurile militarilor.**

O nouă răscoală armată împotriva monarhiei a izbucnit în noaptea de 3 spre 4 octombrie 1910 (stil nou), în frunte aflîndu-se unitățile militare din Lisabona, susținute de masele populare din Capitală. Regele Manuel II a părăsit în mare grabă țara. A doua zi, a fost proclamată Republica — ideal scump pentru care luptaseră de-a lungul anilor elementele cele mai înaintate ale poporului portughez. Evenimentul a stîrnit un entuziasm uriaș în rîndurile forțelor democratice din întreaga țară. Imediat a fost format un guvern provizoriu, condus de Teófilo Braga.

Guvernul republican provizoriu a luat o serie de măsuri democratice. Astfel, la cinci zile după izbucnirea revoluției, guvernul a hotărît acordarea unei largi amnistii politice, înlocuirea jurămîntului religios cu cel cetățenesc, desființarea poliției secrete și a ordinelor călugărești, confiscarea averilor mănăstirești etc. În decembrie 1910 a fost legiferat dreptul muncitorilor de a face grevă.

Abolirea monarhiei și instaurarea Republicii nu au dus, însă, la modificări esențiale în relațiile sociale de la orașe și sate. Problema fundamentală care interesa majoritatea populației țării — problema agrară — a rămas nerezolvată; dominația economică și politică a moșierilor la sate nu a fost lichidată. Cu toate acestea, revoluția burgheză din octombrie 1910 a favorizat dezvoltarea țării pe calea progresului economic și social-politic. După proclamarea Republicii, clasa muncitoare a început să se afirme cu mai multă tărie pe arena vieții politice a țării, acționînd cu consecvență pentru înfăptuirea năzuințelor de libertate, democrație și progres social.

„Vești cît se poate de îmbucurătoare"

Înlăturarea monarhiei și instaurarea regimului republican în Portugalia au stîrnit un puternic răsunet în întreaga lume. Evenimentul a fost întîmpinat cu sentimente de caldă simpatie de către opinia publică progresistă internațională și cu mult entuziasm și speranțe de către mișcarea muncitorească de pretutindeni. În lucrarea **Statul și revoluția,** V.I. Lenin, referindu-se la semnificația revoluțiilor burgheze de la începutul secolului XX, menționează succesele „atît de «strălucite» ca cele înregistrate în anumite momente de revoluția din Portugalia".

Mișcarea muncitorească din România, moștenitoarea și continuatoarea celor mai înaintate tradiții democratice ale poporului nostru, a urmărit cu satisfacție lupta victorioasă a forțelor republicane din Portugalia.

Ziarul **România muncitoare,** organul de presă al Partidului Social-Democrat și al Sindicatelor Unite din România, din 26 septembrie 1910 (stil vechi), scria: „Nemulțumirea generală creștea necontenit. Deoarece, guvernul regelui Manuel II întinsese prea mult seria fărădelegilor, revoluția trebuia să izbucnească dintr-un moment în altul. Și ea a izbucnit, după cum am spus mai sus, pe ziua de 21 septembrie crt. [stil vechi]. Revoluționarii au cîștigat de partea lor, în afară de regimentele de uscat și marina militară. Semnalul revoluției a fost dat de vapoarele ce se aflau în port, care au început să bombardeze Palatul regal în care se afla regele Manuel II". Palatul a fost apoi înconjurat de răsculați, iar regele înspăimîntat este lăsat să fugă din țară. Republicanii au reușit să se instaleze rînd pe rînd în instituțiile principale de stat din Capitală. Exprimînd sentimentele internaționaliste ale proletariatului român, **România muncitoare** scria în continuare: „Poporul portughez sărbătorește acum acest mare act de progres. El a scăpat de regimul monarhic, care vrînd să-și menție domnia prin orice mijloace, împiedica dezvoltarea țării. Alături de poporul portughez și de partidele socialiste din toată lumea, tînăra noastră mișcare salută actul petrecut în Portugalia și strigă cu glas puternic: **Trăiască republica din Portugalia! Jos tirania și autocrația regimurilor monarhice!"**

În articolul **Portugalia republică!** din 30 septembrie 1910 al aceluiași ziar, Dimitrie Marinescu, membru în Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat scria că „poporul portughez sărbătorește azi în toate orașele instituirea regimului republican [...] Odată scuturată de tirania regalistă — nota în continuare autorul — Portugalia pășește astăzi cu multă încredere spre democrație și civilizație. Astfel, telegramele sosite din Lisabona ne aduc vești cît se poate de îmbucurătoare asupra planului de activitate al guvernului republican".

Numeroase ziare democratice românești au salutat, de asemenea, cu simpatie, evenimentele din Portugalia. **Adevărul,** din 25 septembrie 1910,

a reprodus manifestul președintelui guvernului provizoriu adresat flotei și armatei în care, printre altele, se spunea: „Guvernul provizoriu al Republicii Portugheze salută trupele de uscat și marina care, împreună cu poporul, au contribuit la proclamarea Republicii spre fericirea patriei". Scriitorul și publicistul militant N.D.Cocea, binecunoscut pentru pamfletele sale antidinastice, a împărtășit și el satisfacția poporului portughez care întreprinsese de-a lungul anilor „eforturi constante și tenace înspre Republică și democrație". În articolul **Republica Portugheză,** apărut în revista **Facla** din 25 septembrie 1910, N.D. Cocea releva că „în sufletul tuturor cetățenilor, în conștiința lumii civilizate se înalță un singur strigăt: Regele a murit, trăiască Republica!". Autorul sublinia, în continuare, că, atunci cînd popoarele se ridică cu hotărîre la luptă pentru libertate, democrație și progres social, ele pot învinge forțele retrograde. „Guvernanții Portugaliei n-au înțeles că un vînt nou suflă asupra popoarelor și că un spirit invincibil de libertate și de conștiință omenească agită și ridică mulțimile nedreptățite. Au crezut că înăbușind glasul presei, vor înăbuși revendicările și gemetele poporului. Au crezut că tăgăduind exercițiul libertăților cetățenești, vor suprima însăși nevoia acestor libertăți. Guvernanții Portugaliei s-au înșelat".

Revoluția din Portugalia

REVOLUȚIONARII AU PROCLAMAT REPUBLICA!

Telegramele din ... vestea că in Lisab ... a isbucnit revoluția ... Incă dela asasina ... poporul portughez n ... nemulțumire in co ... care devenise de n ... ția și propășirea tă ...

Proclamarea republicei în Portugalia

Anul I. No. 29 Fa

Primăria din Lisabona

Portugalia republică

... odată și odată Por- ... deveni republică a ... inc în masele po- ... ri sînt republicane ... cari lucrează de ... civilizate la mina- ... ei.

Republica Portugheză

Pînă în momentul cînd scriem aceste rînduri, știrile contra- ... sosite din străinătate n'au confirmat încă proclamarea ... publicei. Dară ținem încă seamă de desfășurarea evenimente- ... ce în Portugalia, dela asasinarea regelui Don Carlos și izgoni- ... rea lui Franco, pînă la marea izbîndă a partidului republican ... alegerile recente, putem fi siguri că, în afară de împrejurări ... neprevăzute de politică externă, steagul republican — albastru- ... verde — se va ridica definitiv pe zidurile palatului regal din ... Lisabona. Nici o izbîndă n'ar fi mai dreaptă și mai legitimă. Din ... cele patru state europene cari zac astăzi sub călcîiul autocrații- ... lor reacționare: Rusia, Spania, Romînia și Portugalia — aceasta

Portugalia Republică!

Poporul portughez sărbătorește azi în toate orașele instituirea regimului republican. Fostul rege Manuel II a fost silit să abdice și să părăsească țara.

In cercurile democratice din toată lumea se bravează purtarea partidului republican care a pregătit in chip așa de inteligent frumoasa lovitură prin proclamarea republicei.

Proclamarea Republicii Portugheze a avut un larg ecou în presa românească a timpului

În p. 38: *revoluționari pe străzile Lisabonei. În dreapta jos: fostul rege Manuel II*

Năzuințe comune

Și în anul următor, o serie de publicații din țara noastră au continuat să releve însemnătatea schimbărilor produse în Portugalia. Trecînd în revistă evenimentele politice cele mai importante desfășurate pe plan internațional în anul anterior, **Calendarul muncii pe anul 1911,** apărut la București sub egida Cercului de Editură Socialistă, sublinia că „toată lumea democratică și revoluționară a sărbătorit proclamarea Republicii Portugheze". Sub titlul **Revoluția portugheză,** aceeași publicație analiza pe larg cauzele, desfășurarea și însemnătatea istorică a evenimentelor petrecute în acea țară: „Revoluția portugheză a fost o mișcare populară, adînc antimonarhică și anticlericală, care s-a înfăptuit în condițiuni neobișnuite, dar care a fost bogată în urmări, căci a avut simpatia anticipată a țării. Noua Republică își datorește existența [...] voinței generale a poporului, însăși acțiunii maselor. Revoluția portugheză a fost făcută de norod. Armata și marina i-au venit în ajutor, ajutor prețios. Poporul portughez, care a suferit atît, a știut să-și păstreze sîngele rece de la început pînă la sfîrșit".

Almanahul pe anul 1911 al ziarelor **Adevărul** și **Dimineața** a comentat, de asemenea, schimbările petrecute în Portugalia în 1910: „Revoluția care a detronat pe regele Manuel II și a introdus forma de guvernămînt republicană a fost pornită din cele mai curate sentimente de dragoste pentru popor". De aceea „lumea democratică a primit cu multă satisfacție știrea schimbării formei de guvernămînt în Portugalia".

Manifestările de simpatie și solidaritate ale opiniei publice progresiste din România cu Republica Portugheză instaurată în urmă cu 65 ani s-au înscris ca un simbol al prieteniei româno-portugheze, prietenie ce-și are originea și în afinitățile de origine și cultură latină a celor două popoare, în năzuințele lor comune pentru o viață mai bună.

Tot despre capitularea de la Gherghița

colonel în rezervă ERMIL VASILIU

În numărul 7-8/1969, revista Magazin istoric a publicat un articol despre capitularea, la 28 august 1944, a unor resturi ale armatelor hitleriste care încercaseră să înăbușe lupta forțelor insurecționale române. După cum se știe, evenimentele s-au desfășurat astfel: în noaptea de 23 august, generalul Gerstenberg s-a prezentat la Palat și a solicitat permisiunea autorităților române de a merge la Băneasa, dîndu-și cuvîntul de onoare că va ordona retragerea forțelor hitleriste cantonate acolo. Călcînd u-și cuvîntul (vezi articolul „Onoarea" generalului, nr. 7-8/1969), el a arestat pe cei doi ofițeri superiori români ce-l însoțeau și a ordonat trupelor germane să atace Bucureștii. Aviația hitleristă s-a năpustit sălbatec asupra Capitalei. Dar după cinci zile de încleștări, trupele hitleriste, bătute și dezorganizate de români, au abandonat lupta, încercînd o retragere peste Carpați. Ajunse la Gherghița, ele au fost interceptate și dezarmate de unități ale Armatei 4 române.

România fiind în stare de război cu cel de-al III-lea Reich, comandamentul român avea de rezolvat problemele pe care i le ridica nu numai agresivitatea unităților Wehrmachtului de pe teritoriul țării noastre, ci și lipsa totală de scrupule a generalilor hitlerișți. Iată cîteva detalii prezentate de colonelul în rezervă Ermil Vasiliu, el însuși participant la evenimente, detalii menite să contribuie la o mai completă reconstituire a faptelor petrecute acum 31 ani.

În dimineața de 28 august 1944, cartierul Armatei 4 române, comandată de generalul Ilie Șteflea, se găsea instalat în clădirea școlii din comuna Drăgănești, localitate aflată pe rîul Prahova, între București și Ploiești. Am primit ordin să mă prezint fără zăbavă la generalul comandant. Generalul Șteflea, care mă aștepta lîngă masa de lucru, mi-a spus:

— O coloană motorizată, de aproximativ 5 km, sub comanda generalului Gerstenberg, a părăsit azi dimineață Bucureștii și se îndreaptă spre Buzău, încercînd să-și croiască drum spre nord, peste Carpați. În mai puțin de două ore poate să ajungă la sud de Drăgănești. Am dat ordin colonelului Dragomir să întîmpine coloana cît mai la sud de Drăgănești și să-l invite pe generalul Gerstenberg la mine. Dacă se va prezenta, îți revine misiunea capturării generalului și a dezarmării coloanei; în caz că va refuza, vom opri această coloană la sud de Prahova. Pentru bararea trecerii dispunem deocamdată de un batalion de marș[1], întărit cu o secție de tunuri antitanc. Îți doresc succes.

Ieșind din cabinetul generalului, mi-am dat seama că, în fața pericolului pe care îl reprezenta coloana germană, evitarea luptei constituia singura soluție. În această idee, deci, generalul Șteflea hotărîse ca Gerstenberg să fie despărțit de coloană și apoi forțat să dea ordin de capitulare a acesteia. Propunerea unei întrevederi între cele două părți, în situația dată, constituia pentru generalul Gerstanberg o acțiune care, rațional, nu putea fi respinsă.

Acceptînd să vină la Drăgănești, însă, generalul german nu putea avea intenția de a se constitui prizonier, ci speranța că va obține de la generalul Șteflea libera trecere la nord de rîul Prahova. Trebuia să prevăd, de asemenea, că generalul Gerstenberg va veni însoțit de cîțiva ofițeri din statul său major, toți în ținută de campanie. Cea mai elementară prudență mă obliga, deci, să fac pregătirile necesare.

Iată motivele pentru care am dat ordin comandantului unui pluton de poliție aflat la cartierul Armatei 4 să mă însoțească cu 20 jandarmi și două puști mitraliere. în recunoașterea satului. Pentru instalarea „de circumstanță" a cartierului armatei, am ales ultima casă din marginea de sud a localității, în apropierea podului de peste Prahova. Clădirea era construită din scînduri, în genul pavilioanelor de sport. În jurul ei se afla un parc împrejmuit cu gard înalt din lemn. Din șosea, trecînd pe sub un portal, se mergea pe o alee pietruită, de aproximativ 50 m, străjuită pe ambele părți de copaci proaspăt sădiți. Clădirea părea impunătoare și foarte potrivită pentru acțiunea pe care o pregăteam. Interiorul pavilionului a fost adaptat cu mare ușurință scopului propus. Prin ușa principală se intra într-un mic vestibul cu cîte o ușă de acces pe fiecare parte: în stînga — o cameră spațioasă, iar în dreapta — camere mai mici. Am ales camera din stînga, care avea, la rîndul său, două uși de acces pe același perete și o fereastră ce dădea spre grădina din spatele casei. În interior se aflau o masă ovală și cîteva scaune.

După o scurtă studiere a terenului, am dispus astfel soldații: cîte o santinelă la poartă și la ușa de intrare; doi ostași cu o pușcă mitralieră în grădină, pitiți sub fereastra deschisă, două grupe de șoc, formate din cîte patru soldați și un sergent, în spatele celor două uși de acces; șase ostași cu o pușcă mitralieră — rezerva — în camera cea mai apropiată. La intrare urma să stea locotenentul, care trebuia să urmărească cu atenție indicațiile mele. Dacă ar fi fost nevoie de folosirea forței, atunci, la comanda mea (parola „Gata!") — jandarmii urmau să intre fulgerător în acțiune: pușca mitralieră trebuia să tragă cîteva rafale lungi, iar ostașii se apară în lumina ferestrei; simultan, echipele de șoc urmau să intre în cameră, imobilizîndu-i pe germani.

La aproximativ un sfert de oră după terminarea pregătirilor, dinspre podul de peste Prahova a apărut un automobil de culoare închisă, urmat de o mașină de campanie. Ambele s-au apropiat de poartă, au încetinit, au virat și apoi au oprit. Santinelele, împietrite, au dat pe rînd onorul. Din mașină au coborît doi generali-aviatori și un locotenent, desigur, translatorul. I-am invitat — în limba germană — să mă urmeze în interiorul camerei. După îndeplinirea rigidă, dar protocolară, a formalităților de prezentare, am invitat „oaspeții" să ia loc pe scaune. S-au așezat, cu spatele înspre cele două uși, de la stînga mea spre dreapta: locotenentul-translator, generalul Gerstenberg, generalul Stahel și colonelul Dragomir.

Toată atenția îmi era îndreptată asupra lor, în așa fel încît să le pot urmări orice mișcare, după care le-am comunicat că domnul general Șteflea dorea ca întrevederea să aibă loc imediat, dar fără revolvere la șold. Riposta generalului Gerstenberg a fost reținută, dar categoric negativă. Pe măsură ce discuția continua, în contradictoriu, calmul îl părăsea. Cînd am ajuns la concluzia că discuția n-ar mai fi avut nici un rost, am rostit parola „Gata"!. A urmat o rafală asurzitoare, iar echipele de șoc au năvălit pe amîndouă ușile. În învălmășeala creată, generalul Gerstenberg a fost trîntit la pămînt și imobilizat. Gerstenberg și-a exprimat din nou dorința de a vorbi cu generalul Șteflea. Am spus că acest lucru va fi posibil numai după ce va da ordin ca întreaga coloană să depună armele. A refuzat categoric. Tăcerea s-a așternut din nou, prelungindu-se cîtva timp.

Într-un tîrziu, a urmat o scurtă și discretă consultare între cei doi generali hitleriști, după care Gerstenberg a scos din buzunar un carnet și a scris ordinul de capitulare. L-am citit, l-am înmînat colonelului Dragomir, care a părăsit imediat încăperea pentru a da dispozițiile necesare îndeplinirii acțiunii de dezarmare a coloanei. Ulterior, am aflat că operația dezarmării s-a efectuat sub supravegherea directă a colonelului Vătămanu, șeful Biroului operații al Armatei 4.

După aproape o jumătate de oră și-a făcut apariția cel de-al treilea general german, care fusese lăsat la comanda coloanei, cu ordinul de capitulare în mînă, întrebînd dacă este autentic. După confirmare, a părăsit camera fără nici un cuvînt.

Cînd am fost informat că dezarmarea a luat sfîrșit, m-am prezentat generalului Șteflea, raportîndu-i:

— Trei generali germani, împreună cu întreaga coloană sînt prizonierii noștri!

Superiorul meu mi-a strîns mîna spunîndu-mi:

— Nu am nimic de vorbit cu generalii nemți. Du-i pe toți la București. Drum bun!

I-am escortat pe generalii germani la București, în propriul lor automobil „Horch", la volanul căruia am trecut. În dreapta mea l-am plasat pe șoferul german, iar în spate au luat loc locotenent-colonelul Stoiculescu, avînd pe Gerstenberg la dreapta, iar la stînga pe Stahel. Pînă la Buc. rești s-a menținut o tăcere aproape totală. Se întunecase de-a binelea cînd am ajuns la lagărul de prizonieri amenajat în cazarma Regimentului 21 infanterie din strada general Angelescu (actualmente Ștefan Furtună).

[1] Unitate însărcinată cu paza podurilor, șoselelor și căilor ferate.

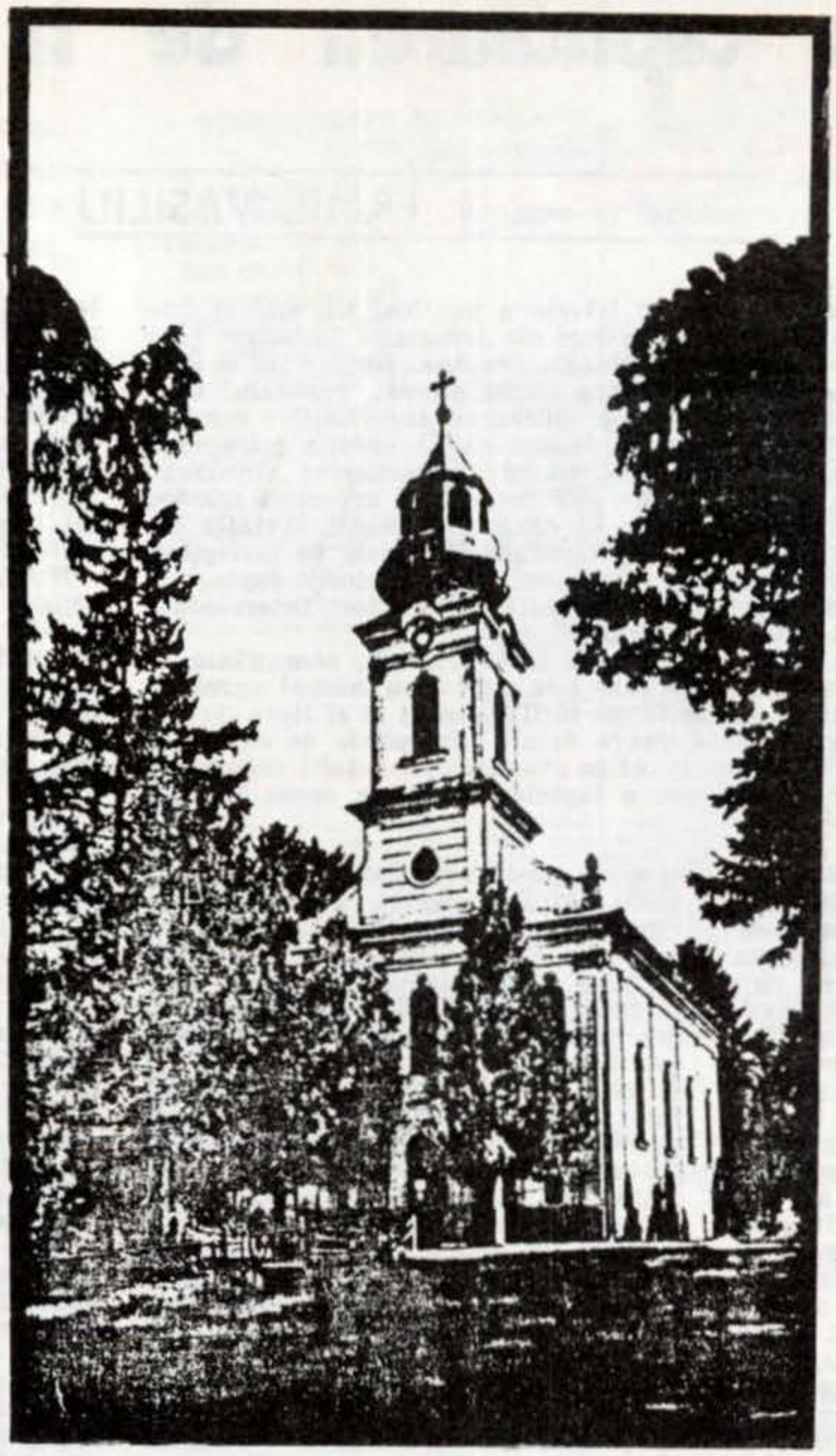

LA ȚEBEA

I. POPESCU-MUSCEL

Îndată ce a ieșit din Baia de Criș, spre Brad, călătorul zărește înălțîndu-se înainte-i, cam la 2 km depărtare, impozanta clădire a bisericii din Țebea, important monument istoric. Înaintea celei de astăzi, a fost aici o altă biserică, tot din piatră, dar mult mai mică, cu turn din lemn și acoperită cu șindrilă — așa cum se poate vedea în vechea fotografie din 1872, făcută cu prilejul înmormîntării lui Iancu. Devenind cu totul neîncăpătoare, mica biserică a fost înlocuită, acum mai bine de trei sferturi de veac, cu cea de astăzi, căreia i s-a pus piatra fundamentală la 16 mai 1893 și a fost terminată și sfințită la 8/20 septembrie 1896. Pe bolta interioară, țebenii au hotărît să fie desenat tricolorul românesc. Cînd a fost zidită cea veche, nu se știe. În timpul revoluției din 1784, însă, aici a fost o biserică, lîngă care era gorunul lui Horea. Iar după știrile păstrate prin tradiție, se spune că înaintea aceleia, ar fi fost o alta, numai din lemn, așezată ceva mai la o parte, pe un loc mai ridicat, numit „Gorgan".

În partea stîngă a bisericii din Țebea, se mai vede și astăzi, șubrezit de trecerea anilor, dar păstrat ca o pioasă amintire, gorunul lui Horea, la umbra căruia legenda spune că acesta a îndemnat, în 1784, pe iobagi să se răscoale contra asupritorilor, pentru dreptate și libertate. Se zice că pe vremea aceea, ramurile lui se întindeau pe o suprafață circulară, al cărei diametru avea 12 m, iar vîrsta îi era, atunci, de peste 600 ani. Dar dintele necruțător al vremii i-a ros trunchiul și i-a uscat crengile, rămînîndu-i verde numai una... De pe această creangă, tradiția spune că ar fi vorbit Horea iobagilor și de aceea a rămas verde.

Astăzi, trunchiul falnicului gorun abia se mai poate menține; pentru a-l proteja a fost încins cu cercuri de fier. Iar după primul război mondial a fost sădit lîngă el un alt gorun, ca să-i ia locul cînd se va usca de tot.

La 8 octombrie 1966, cu prilejul unei vizite făcute pe aceste meleaguri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a plantat aici un pui de gorun, simbol al îmbinării peste veacuri a vechilor și recentelor tradiții de luptă eroică pentru libertatea și propășirea poporului nostru. Aici, spunea, în cuvîntarea rostită, secretarul general al partidului, „străjuiește de secole gorunul lui Horia — erou al povestirilor populare, simbol al renașterii Daciei, cum aprecia Marx personalitatea lui Horia. Gorunul evocă și figura marelui tribun al acestor meleaguri revoluționare de la 1848, Avram Iancu, înflăcărat luptător pentru drepturile sociale și naționale ale poporului nostru".

Chiar în fața bisericii e mormîntul lui Avram Iancu, străjuit de doi brazi și două tunuri. Pe crucea veche de piatră, se poate citi simpla inscripție inițială: Avram Iancu, Adv[ocat]. Pref[ectul]. leg[iunii]. gem-[ine]. Rom[âne] în anii 1848/9 † 1872. *După primul război mondial, în 1923, deasupra mormîntului a fost așezată o placă de marmură, cu următoarea inscripție:* Craiului Munților, Națiunea Română întregită în hotarele ei firești și unită în spiritul libertății. MDCCCXLVIII — MCMXVIII.

Celelalte două morminte ale tribunilor lui Iancu, Ion Buteanu și Simion Groza, sînt la cîțiva pași spre dreapta.

Pe crucea veche a celui dintîi, în față, este săpat textul: Ici suntŭ osemintele fericitului IONŬ unul dintre martirii națiunei române ucisŭ perfidamente în anulŭ 1849, mai 23, iuniŭ 4, 1849, pusŭ în 1869, Sept. 10. *Iar pe partea din spate a crucii, scrie:* Prefectul

Zarandului în 1848-9, prins mişeleşte în Abrud şi spînzurat la Iosaş de fugarii unguri bătuţi de Iancu. — „Mor liniştit, moartea mea e răsbunată deajuns prin cele două înfrîngeri ale maghiarilor la Abrud!" au fost ultimile-i vorbe. *Ceva mai jos, indicaţia:* Osemintele lui i s'au adus aici la 16 August 1924 — la Centenarul naşterii lui Iancu.

În dreapta mormîntului lui Buteanu, este mormîntul celuilalt tribun, al preotului Simion Groza, pe a cărui cruce scrie: Simion Groza, tribunul celor 7 sate zarandiene în 1848-9, eroul de la Sturţiul din Abrud, paroh în Rovina 1834-1885. Osemintele lui au fost aduse aici în 16 august 1924, la Centenarul naşterii lui Iancu.

În cimitirul bisericii din Ţebea îşi mai dorm somnul de veci 90 eroi români, căzuţi în luptele eroice din primul război mondial. Din felul cum sînt aşezate mormintele lor faţă de intrarea principală în curtea bisericii, pe poarta dinspre nord — 18 în partea dreaptă a aleii şi 72 în cea stîngă — se poate forma cifra care reprezintă anul morţii lui Iancu: 1872. Tot aici se mai află, în sfîrşit, şi o cruce ridicată de locuitorii Ţebei, în amintirea celor 64 eroi din această comună, căzuţi în primul război mondial, precum şi mormîntul doctorului Pavel Oprişa (1861-1937), fost profesor şi director al Liceului „Avram Iancu" din Brad şi luptător pentru cultura naţională a românilor din Ţara Zarandului.

Spre sfîrşitul secolului trecut, la mormîntul lui Iancu a venit o delegaţie a studenţilor transilvăneni, sub conducerea tinerilor Scurtu, Novacovici şi Şter, care a depus pe mormîntul eroului o coroană de flori, cu o panglică tricoloră, pe care scria: Tinerimea română universitară, Eroului Naţional Avram Iancu, 1848.

Pe acest motiv, conducătorii delegaţiei, Scurtu, Novacovici şi Şter au fost daţi în judecată de guvern, iar coroana confiscată. Tinerii încriminaţi au fost nevoiţi să treacă graniţa în vechiul regat, ca să scape de închisoare. La procesul care a urmat, apăraţi de Fr. Hossu-Longin şi Ştefan Ciceo Pop, ei au fost achitaţi, iar prin sentinţa dată de Tribunalul Deva, coroana a fost restituită bisericii, spre a fi aşezată pe crucea eroului Iancu. Azi coroana se păstrează într-o cutie de sticlă, în biserică, spre amintirea vremurilor şi a oamenilor de altădată.

MIRON COSTIN...

(Urmare din p. 4)

Bătălia dintre daci şi romani o prezintă în aspra ei înversunare: dacii „n-au fost scoşi din hora lui Marte pînă ce n-a căzut în mijlocul ei regele lor însuşi". Descriind întemeierea statelor feudale româneşti, Miron Costin subliniază că şi transilvănenii „au păstrat neschimbate numele cel vechi şi se mîndresc şi azi cu numele rumâni", explicînd clar că: „ei nu se folosesc de denumirile de moldovean şi muntean căci aceste numiri se trag de la rîurile de aici". Iar în continuare arată: „Şi pînă azi ei sînt mult mai numeroşi ca ungurii [...]. Şi au o limbă mult mai frumoasă şi mai apropiată de cea italiană, mai ales maramureşănii". Adaugă apoi, o constatare pe care o aflase, desigur, în timpul trecerii sale prin Maramureş că: „ei nu sînt supuşi nimănui, liberi, nu slujesc pînă azi nici unui stăpîn. Numai cînd merge şi principele în persoană încalecă şi ei la război şi ţin pe cheltuiala lor garnizoana cetăţii Hust. Au privilegii deosebite şi sînt pînă azi neîntrecuţi în trebile ostăşeşti".

Gîndul suprem al lui Miron Costin era scoaterea românilor de sub dominaţia străină. De aceea, întreaga sa operă de cronicar sau poet avea drept scop să aprindă interesul şi înţelegerea pentru soarta poporului român, vrednic de trai slobod, ca o chezăşie a originei şi eroismului său. În acest spirit povesteşte legenda vînătorii lui Dragoş care a gonit bourul din codrii maramureşeni pînă la apa Moldovei unde s-a înecat Molda, sau „descălecarea" lui Negru vodă în Ţara Românească. Laudă calităţile de orînduitor de ţară ale lui Alexandru cel Bun şi vitejia lui Ştefan cel Mare.

Tălmăcind şi prelucrînd **Istoria de crăiia ungurească** a lui Laurenţiu Toppeltin din Mediaş, Miron Costin se preocupă şi de istoria Transilvaniei, în cadrul stăpînirii maghiare. Îl interesează în mod deosebit faptele lui Ioan Corvin de Hunedoara, căruia îi slăveşte calităţile de militar şi om politic, fiind mîndru că-l poate număra printre eroii luptei împotriva cotropirii otomane.

Idee cardinală în întreaga operă a lui Miron Costin, unitatea de origine a românilor, această primă etapă a conştiinţei naţionale, este sintetizată în cele şase **Stihuri de descălecatul ţării,** aflate după **Predoslovia Letopiseţului Ţării Moldovei:** „Neamul ţării Moldovei de unde se trăgăneză?[se trage — **n.a.**] /Din ţările Rîmului, tot omul să creadză/ Traian întîi, împăratul, supuind pre dahii/ Dragoş apoi în moldoveni premenind pre vlahi/ Martor este Troianul, şanţul în ţara noastră/ Şi Turnul Săverinul, munteni, în ţara voastră".

În istoria poporului român, viaţa, fapta şi opera de cronicar a lui Miron Costin sînt trepte în urcuşul ţării noastre spre libertate. Pledoaria lui pentru originea şi unitatea românilor a străbătut vicisitudinile veacurilor şi ne-a ajutat în necurmata strădanie de a ne apăra fiinţa naţională.

Octombrie — noiembrie 1918

ARMISTIȚIUL

FERDINAND FOCH
mareșal al Franței

Pentru aliații occidentali, anul 1918 nu începea deloc promițător. Ofensivele lor din 1917 în diverse sectoare ale Frontului de Vest se soldaseră cu pierderi uriașe, pe care nu le compensau infimele cîștiguri de teren dobîndite. Generalul Robert Nivelle care, în ultima zi a anului 1916, luase locul lui Joffre în calitate de comandant-șef al forțelor franceze, rămăsese în acest post exact patru luni și jumătate, fiind la rîndul său înlocuit de generalul Philippe Pétain (15 mai 1917). Intrate în război împotriva Germaniei la 6 aprilie, Statele Unite ale Americii, lipsite de serviciul militar obligator, erau abia pe cale de a-și constitui o armată de uscat. Din complicate rațiuni de politică internă, președintele Wilson stabilise că S.U.A. erau nu aliatul, ci asociatul Antantei; pînă la 31 decembrie 1917, efectivele americane trimise în Europa, sub comanda generalului John J. Pershing, nu aveau decît o valoare simbolică.

Un rol deosebit de important în evoluția războiului l-au jucat revoluțiile ruse din 1917[1]. Exemplul lor a însuflețit zecile de milioane de oameni sortiți suferinței și morții, victime ale intereselor divergente ale marilor monopoluri și statelor imperialiste. În ciuda cenzurii foarte severe, soldații ambelor tabere au aflat despre răsturnarea țarismului, despre crearea sovietelor și despre hotărîrea crescîndă a muncitorilor și țăranilor ruși de a pune capăt războiului. Sub influența revoluției din februarie de la Petrograd[2] și exasperate de jertfirea inutilă a 120 000 oameni, în cursul ofensivei eșuate din 16-20 aprilie, numeroase unități franceze s-au răsculat pe întregul front. Mișcările au fost înăbușite în sînge, dar spiritul de revoltă nu a dispărut. Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie i-a dat un nou și puternic imbold. După ieșirea Rusiei din război, prin armistițiul semnat în decembrie la Brest-Litovsk, Puterile Centrale au adus cvasitotalitatea trupelor lor în Europa Occidentală. O mică parte a mers pe frontul secundar din Italia, covîrșitoarea majoritate fiind dislocată în Franța, unde 177 divizii aliate trebuiau acum să țină piept celor 205 divizii inamice.

Dar Germania și Austro-Ungaria nu aveau nici ele o situație de invidiat: strangulată pe plan economic de blocada maritimă impusă de Anglia, populația lor civilă pătimea tot mai grav de pe urma foametei. Încă din martie 1917, tînărul împărat de la Viena, Carol I, urmașul la tron al lui Franz Joseph, încercase să inițieze tratative secrete de pace cu președintele Republicii franceze,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967, 11/1969.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1968.

Raymond Poincaré. În răsărit, Bulgaria şi Turcia, ajunse la capătul resurselor umane şi materiale, se îndreptau spre prăpastie. Germania nu rămînea nici ea imună la zguduiri: ca urmare a activităţii revoluţionare desfăşurate de gruparea Spartakus, muncitorii metalurgişti au făcut grevă în aprilie 1917, iar marinarii din flota militară s-au răsculat în iulie-august; pînă şi Reichstagul a votat o moţiune în favoarea încheierii cît mai grabnice a păcii. Dar nici Parlamentul, nici guvernul de la Berlin, nu mai cîrmuiau efectiv ţara. Puterea se afla în mîinile generalului Paul von Hindenburg, comandantul suprem şi ale şefului său de stat-major, generalul Erich Ludendorff, conducătorul de fapt al operaţiilor de pe diversele fronturi. Acest cuplu instaurase o veritabilă dictatură militară, înăbuşind în faşe orice tentativă a oamenilor politici de a acţiona pentru curmarea conflictului.

Întruchipare a poftelor nesăţioase de cucerire, a disprețului faţă de viețile oamenilor, a rasismului şi reacţionarismului sălbatic, Ludendorff nu concepea sfîrşitul războiului decît după obţinerea „victoriei totale cu orice preţ". Dîndu-şi seama că singura lui şansă era de a învinge înainte ca efectivele americane să atîrne prea greu în balanţă, el a pregătit, încă din iarna 1917-1918, mari acţiuni ofensive, menite să izoleze şi să distrugă mai întîi trupele britanice, apoi pe cele franceze.

Prima ofensivă a anului 1918 s-a desfăşurat însă pe tărîm diplomatic. La 8 ianuarie, adresîndu-se Congresului S.U.A., preşedintele Wilson a enunţat ceea ce el numea „singurul program posibil de pace". Cele 14 puncte ale acestuia, devenite de atunci faimoase, prevedeau, printre altele, ca măsuri postbelice: evacuarea de către Puterile Centrale a Rusiei, României, Serbiei şi Muntenegrului, autonomia popoarelor din Austro-Ungaria, reducerea armamentelor, formarea unei organizaţii internaţionale care să asigure libertatea şi integritatea teritorială a statelor mari şi mici (viitoarea Societate a Naţiunilor) etc.

Nici aliaţii occidentali, nici Puterile Centrale nu au dat atenţie propunerilor americane. Primul ministru britanic, David Lloyd George, se temea că ţara sa va pierde sceptrul de „regină a mărilor". Venit în fruntea guvernului francez la 15 noiembrie 1917 Georges Clemenceau, în vîrstă de 73 ani, supranumit „Tigrul" din cauza ferocităţii cu care îşi ataca adversarii politici, dezvăluia formula pe care înţelegea să o aplice: „Războiul, numai războiul!... Politică internă? Fac război! Politică externă? Fac război!"

De exact aceeaşi părere era Ludendorff, care a trecut la aplicarea minuţioaselor sale planuri.

21 MARTIE 1918: trei armate germane declanşează ofensiva pe rîul Somme, înfigînd o „pană" largă de 20 km între forţele franceze şi B.E.F. şi apropiindu-se rapid de oraşul Amiens. După două zile, Parisul începe să fie bombardat de gigantice piese de artilerie („Bertha cea grasă"). Manifestînd aceleaşi tendinţe de panică şi defetism care vor fi fatale Franţei în iunie 1940, Pétain este convins de pierderea iminentă a Capitalei şi acordă englezilor, grav ameninţaţi cu nimicirea, un ajutor submediocru. Generalul Sir Douglas Haig, comandantul B.E.F.-ului, imploră Londra să obţină de la Clemenceau „numirea lui Foch sau a altui general francez care vrea să lupte". În faţa pericolului crescînd, aliaţii realizează unitatea de comandament care se lăsa aşteptată de aproape patru ani: Foch devine la 26 martie „coordonator al Frontului de Vest", iar la 3 aprilie „comandant suprem al forţelor aliate şi asociate din Franţa".

După cîteva succese tactice, ofensiva lui Ludendorff se încheie printr-un eşec strategic la 5 aprilie. Fiecare parte pierde aproximativ 240 000 morţi, răniţi şi dispăruţi.

9 APRILIE: o armată germană întreprinde o a doua ofensivă, pe rîul Lys, împotriva unei fîşii de apărare mai nordică a sectorului britanic, cu scopul de a cuceri porturile Dunkerque, Calais şi Boulogne, la Canalul Mînecii, încercuind astfel armata belgiană şi rupînd legăturile aliaţilor cu Anglia. Deşi e obligat să se retragă, B.E.F.-ul rezistă cu înverşunare şi acţiunea la sfîrşit la 27 aprilie, fără a-şi fi atins ţelurile. Pierderile sînt din nou egale — cîte 100 000 oameni.

27 MAI: Ludendorff declanşează cu două armate a treia ofensivă, pe rîul Aisne, rupînd liniile unei armate franceze, ajungînd din nou pe malurile Marnei şi formînd acolo un intrînd adînc de peste 36 km şi larg de aproape 50 km. Anticipînd o victorie facilă, Kaiserul, Kronprinzul (fiul şi moştenitorul său prezumptiv), Hindenburg şi Ludendorff, reuniţi în grabă pe cîmpul de luptă, lansează cuvîntul de ordine Nach Paris! („Spre Paris"!).

În Franţa suflă un vînt de panică. Foch se află în permanent conflict cu Pétain, dar acum are fricţiuni şi cu Clemenceau, căruia îi datorează funcţia; la un moment dat, sub tirul întrebărilor suspicioase ale primului ministru, mareşalul ripostează: „Vreţi să mă trimiteţi în faţa Consiliului de război?" Totuşi, Clemenceau îl apără în Parlament, cînd deputaţii cer demiterea lui Foch. La 4 iunie, sub presiunea unor contraatacuri aliate şi americane, Ludendorff pune capăt operaţiei.

9 IUNIE: două armate germane efectuază a patra ofensivă, pe rîul Oise, dar unităţi franceze şi americane o opresc după numai patru zile.

15 IULIE: alte două armate germane lansează a cincea ofensivă, în Champagne, pe direcţia Marnei, care este astfel vizată a treia oară. Un număr de 14 divizii forţează trecerea rîului la vest de oraşul Reims, dar rezistenţa aliaţilor se dovedeşte din nou foarte dîrză. Recunoscîndu-şi eşecul, la 19 iulie, Ludendorff se pregăteşte de o retragere generală, pentru a-şi reduce frontul, pe aliniamentul Soissons — Château-Thierry — Reims. În cele cinci ofensive, el a pierdut aproximativ o jumătate de milion de oameni. Pierderile franceze şi britanice sînt întrucîtva mai mari, dar trupele americane soseau acum pe front într-un ritm de aproape 300 000 oameni pe lună (pînă la sfîrşitul războiului, totalul lor va ajunge la 42 divizii).

Din ziua de 18 iulie, iniţiativa a fost preluată de aliaţi care au angajat următoarele operaţii:

— ofensiva dintre rîurile Aisne şi Marna (8 iulie-5 august), executată de trei armate franceze, întărite cu 8 divizii americane (în ciuda opoziţiei lui Pétain, mereu temător de „colosala forţă germană"), a lichidat intrîndul german din acea zonă, scurtînd frontul cu aproape 45 km, înlăturînd orice ameninţare asupra Parisului şi capturînd 30 000 prizonieri, peste 600 tunuri şi 3 000 mitraliere. Ca recompensă pentru victorie, primul ministru Georges Clemenceau l-a decernat lui Foch bastonul de mareşal al Franţei;

— ofensiva de la Amiens (8 august-4 septembrie) s-a desfăşurat în două faze. Prima a durat trei zile: cu sprijinul a peste 2 000 tunuri, 415 tancuri şi aproape 800 avioane, o armată britanică şi una franceză, urmată apoi de o a doua, au rupt frontul inamic luînd 15 000 prizonieri şi 400 tunuri. În faza a doua s-au angrenat în luptă şi alte armate aliate, care l-au silit pe Ludendorff să ordone o retragere generală din intrîndurile de pe rîul Lys şi din zona Amiens, pînă la „linia Hindenburg" — o zonă fortificată la est de aliniamentul Arras-Soissons, unde germanii se mai retraseseră şi în primăvara lui 1917. Pierderile lor depăşeau 100 000 oameni, pe cînd ale francezilor şi englezilor nu ajungeau nici la jumătatea acestei cifre.

Trecînd de la un optimism plin de aroganţă la cel mai complet pesimism, Ludendorff nota: „Cînd soarele zilei de 8 august a apus pe cîmpul de luptă, cea mai mare înfrîngere suferită de armata germană de la începutul războiului era un fapt împlinit. 8 august a fost ziua cea neagră pentru forţele noastre...". La 11 august, el şi-a înaintat demisia, pe care Kaiserul Wilhelm II nu a primit-o, deşi ajunsese la o concluzie asemănătoare: „Văd că trebuie să cădem la înţelegere [cu inamicul — n.a.]. Am atins aproape limita capacităţii noastre de rezistenţă. Trebuie să punem capăt războiului".

Nici generalul, nici împăratul nu au luat însă măsuri pentru a pune capăt măcelului şi evenimentele s-au precipitat în continuare. La 12 septembrie, Armata 1 a S.U.A., sprijinită de 600 avioane aliate, a declanşat ofensiva împotriva intrîndului german de la St. Michel, la sud de Verdun, pe care l-a lichidat în 4 zile: a fost cea mai mare operaţie a trupelor de uscat americane după războiul de secesiune din 1861-1865.

La 26 septembrie, aceeaşi Armată 1 americană, avînd în flancul stîng Armata 4 franceză, a lovit prin surprindere inamicul, pe ambele maluri ale Meusei şi la nordul rîului, în pădurea Argonne. Pînă la 3 octombrie, trupele aflate în ofensivă au străpuns primele două din

cele trei linii fortificate de apărare ale germanilor. La 4 octombrie, asaltul a fost reluat şi americanii au curăţat pădurea Argonne, iar Armata 4 a forţat trecerea rîului Aisne. Pînă la sfîrşitul lunii octombrie, cea de-a treia şi ultima linie de apărare germană era în cea mai mare parte străpunsă.

O zi după debutul acestei ofensive americane, la 27 septembrie, un grup de armate din B.E.F. a lovit „linia Hindenburg", cucerind, la 5 octombrie, ultimele sale poziţii de apărare. La 28 septembrie a trecut la acţiune în Flandra şi grupul de armate anglo-belgiene, comandat de regele Albert I al Belgiei. Situaţia trupelor germane pe Frontul de Vest devenea din ce în ce mai critică.

Numit cancelar (prim-ministru) al Germaniei, prinţul Max von Baden a adresat la 6 octombrie un mesaj preşedintelui Wilson, solicitînd un armistiţiu pe baza celor 14 puncte enumerate de el. De aici, dăm din nou cuvîntul mareşalului Foch[1], care îşi continuă amintirile reunite sub modestul titlu: Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918 („Memorii care să contribuie la istoria războiului din 1914-1918").

F.V.

Încă la 6 octombrie 1918, prin intermediul guvernului elveţian şi al ministrului său la Berna, guvernul german a adresat o notă preşedintelui Statelor Unite ale Americii, căruia îi solicita „să se ocupe de problema păcii, să informeze în acest sens toate statele beligerante şi să le invite să trimită plenipotenţiari pentru începerea negocierilor". Guvernul german se declara dispus să abordeze aceste negocieri pe baza programului din mesajul adresat de preşedintele Wilson Congresului la 8 ianuarie 1918 şi din declaraţiile sale ulterioare, mai cu seamă în cea din 27 septembrie 1918. În sfîrşit, lăsînd să se întrevadă situaţia sa grea, Berlinul cerea „încheierea imediată a unui armistiţiu general pe uscat, pe mare şi în aer".

La 8 octombrie, răspunzînd la această notă, preşedintele Wilson a menţionat că o condiţie prealabilă pentru încheierea armistiţiului era retragerea imediată a armatelor germane din teritoriile invadate.

În aceeaşi zi de 8 octombrie, luasem şi eu iniţiativa de a adresa d-lui Clemenceau un proiect sumar al obligaţiilor care, după părerea mea, ar fi trebuit impuse inamicului „în eventualitatea încetării, fie şi momentane, a ostilităţilor". La baza acestor obligaţii stăteau trei principii.

„Nu poate fi vorba ca armatele [aliate — n.t.] care operează în Franţa şi în Belgia să înceteze ostilităţile înainte de:

1) Eliberarea teritoriilor invadate *în pofida tuturor legilor — Belgia, Franţa, Alsacia-Lorena, Luxemburg — şi readucerea populaţiei refugiate.*

Inamicul va trebui aşadar să se retragă din aceste teritorii într-un interval de cincisprezece zile şi să repatrieze imediat populaţiile respective [care trebuiseră să se refugieze — n.t.].

Prima condiţie a armistiţiului

2) Asigurarea unei baze convenabile de operaţii militare *care să ne permită continuarea războiului pînă la distrugerea forţei inamice în eventualitatea unui eşec al negocierilor de pace.*

Pentru aceasta ne sînt necesare, în acelaşi interval de cincisprezece zile, două sau trei capete de pod pe Rin, la nivelul oraşelor Rastadt, Strasbourg, Neu Brisach (un cap de pod = un semicerc trasat pe malul drept, avînd o rază de 30 km şi drept centru faleza malului drept).

A doua condiţie a armistiţiului

3) Obţinerea de garanţii pentru reparaţiile la care ne dau dreptul distrugerile provocate în ţările aliate, reparaţii a căror listă urmează a fi prezentată la negocierile pentru tratatul de pace.

În acest scop trupele inamice vor părăsi regiunile de pe malul stîng al Rinului într-un interval de treizeci zile; pînă la semnarea păcii, aceste regiuni vor fi ocupate şi administrate de trupele aliate de comun acord cu autorităţile locale.

A treia condiţie a armistiţiului

În afară de acestea, este cazul să se pună următoarele condiţii complementare:

4) Toată tehnica militară şi materialul de asigurare de orice natură, care nu vor putea fi evacuate de trupele germane în termenele fixate, vor trebui lăsate pe loc, distrugerea lor fiind interzisă.

5) Militarii din unităţile care nu vor părăsi teritoriile stabilite în termenele fixate vor fi dezarmaţi şi făcuţi prizonieri de război.

6) Materialele de cale ferată, linie şi exploatare vor fi lăsate pe loc şi nu vor constitui obiectul nici unei distrugeri. Întregul material belgian şi francez capturat (sau echivalentul său numeric) va fi restituit imediat.

7) Instalaţiile militare de orice fel destinate trupelor — bivuacuri, cantonamente, parcuri, arsenale — vor fi părăsite intacte, transportarea sau distrugerea lor fiind interzisă.

8) Acelaşi lucru va fi valabil pentru unităţile industriale şi atelierele de orice fel.

9) Ostilităţile vor înceta la 24 ore după ziua în care părţile contractante vor accepta condiţiile".

Max von Baden încearcă să profite

Aaevărul este că, în prima jumătate a lunii octombrie, eram încă prea departe de Rinul de Nord, pentru a ne putea

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1975. Titlul şi subtitlurile fragmentului publicat aparţin redacţiei revistei **Magazin istoric**.

Generalul Jonn Pershing, comandantul forțelor expediționare americane, debarcă la Boulogne

În ciuda unei cronice afecțiuni a ochilor, primul ministru francez Georges Clemenceau face dese inspecții pe front

Ferdinand Foch după primirea însemnelor de mareșal al Franței

În p. 44: *sosirea primilor plenipotențiari germani în liniile franceze (desen)*

gîndi la ocuparea teritoriului respectiv, în condițiile unui armistițiu imediat, dar ne puteam asigura cucerirea Rinului de Sud, aflat mult mai aproape de armatele noastre și care ne asigura forțarea fluviului în eventualitatea reluării ostilităților. Iată de ce, în nota din 8 octombrie ceream capetele de pod de la Neu Brisach, Strasbourg și Rastadt. Ele ne ofereau posibilitatea de a ocoli linia de apărare pe care o constituia fluviul în partea sa centrală, dacă ar fi trebuit să reluăm lupta după o suspendare a operațiilor intervenită la acea dată.

După cum se vede, exista o deosebire considerabilă între aceste propuneri și condiția unică a evacuării, enunțată de președintele Statelor Unite. E drept că, fixînd un minimum fără de care nu putea fi vorba de armistițiu, președintele Wilson nu exclusese, pare-se, orice alte condiții socotite ca necesare de către aliați. Tocmai aceste condiții le-am expus eu în fața șefilor de guverne ale Antantei, reuniți la Paris la Ministerul Afacerilor Externe, în după-amiaza zilei de 9 octombrie. Totuși, în ciuda opiniei d-lui Clemenceau, care ar fi preferat să nu intervină imediat în dezbaterea angajată între Berlin și Washington, dl. Lloyd George, pentru a evita orice neînțelegere ulterioară, și-a convins colegii să adreseze de urgență un mesaj președintelui Wilson spre a-i atrage atenția asupra insuficienței condițiilor, care, spunea el, nu l-ar împiedica „pe inamic să tragă un avantaj din încetarea focului, pentru ca la expirarea armistițiului, neurmat de pace, să se afle într-o situație militară mai favorabilă decît în momentul întreruperii ostilităților. I s-ar da astfel posibilitatea de a ieși dintr-o situație critică, de a-și salva materialul, de a-și regrupa unitățile, de a-și scurta frontul, de a se retrage fără pierderi de vieți omenești pe pozițiile noi pe care ar avea vreme să și le aleagă și să le întărească".

Dl. Lloyd George adăuga:

„Condițiile unui armistițiu nu pot fi stabilite decît după consultarea experților militari și potrivit situației militare în momentul cînd încep negocierile...".

Dl. Lloyd George fusese bine inspirat cerînd expedierea imediată a mesajului, deoarece germanii, după cum era și de așteptat, nu doreau să

piardă prilejul nesperat care li se oferea de a ieşi onorabil din încurcătură.

La 12 octombrie, prinţul Max von Baden se grăbea să comunice la Washington că era gata „să se conformeze propunerilor de evacuare *prezentate de preşedinte, pentru a ajunge la un armistiţiu".*

Dar preşedintele Wilson, fiind între timp prevenit de aliaţi asupra pericolului la care se expunea, a îndrumat negocierile pe un făgaş mai ferm, telegrafiind, la 14 octombrie, cancelarului german:

„...Trebuie să fie limpede că prevederile armistiţiului sînt probleme de resortul şi de competenţa consilierilor militari ai guvernului Statelor Unite şi ai guvernelor aliate şi că nu poate fi acceptat de către guvernul Statelor Unite nici un acord care să nu asigure garanţii pe deplin satisfăcătoare cu privire la menţinerea actualei superiorităţi a armatelor Statelor Unite şi ale aliaţilor pe cîmpul de luptă...".

Ar fi fost o dovadă de îngîmfare din partea noastră să credem că guvernul de la Berlin, oricare ar fi fost el, se va înclina de bună voie în faţa noilor exigenţe ale Casei Albe. El s-a prefăcut că ignoră condiţiile puse pentru încheierea armistiţiului, care se înăspriseră subit. Neputîndu-i recuza pe generalii aliaţi, la avizul cărora s-a referit preşedintele Wilson, Berlinul a încercat în schimb să-i antreneze pe un teren ceva mai solid pentru germani. De ce, se mira guvernul berlinez, să vorbim despre avantaje militare a căror evaluare e atît de dificilă? Pentru determinarea profiturilor şi pierderilor de război, n-ar fi mai bine să ne bazăm pe cifre uşor de stabilit, cum ar fi efectivele prezente atunci pe cîmpul de luptă?...

„Acceptînd propunerile referitoare la evacuarea teritoriilor ocupate, scria cancelarul Max von Baden la data de 20 octombrie, guvernul german a pornit de la principiul că atît modalităţile acestei evacuări cît şi condiţiile armistiţiului, trebuie lăsate pe seama consilierilor militari şi că proporţia actuală a forţelor aflate pe front trebuie să constituie o bază pentru acordurile care asigură şi garantează aceste condiţii. Guvernul german lasă la latitudinea preşedintelui Statelor Unite crearea cadrului necesar pentru punerea la punct a detaliilor, fiind convins că preşedintele nu va admite nici o pretenţie incompatibilă cu onoarea poporului german şi cu instaurarea unei păci drepte...".

Capcana întinsă de prinţul von Baden nu putea înşela guvernele aliate, dar venise timpul ca discuţiile purtate de două săptămîni încoace între Berlin şi Washington să ia sfîrşit. Ele nu se puteau solda decît cu confuzie şi, de altfel, nu era de loc de dorit ca germanii să ajungă să-l considere pe preşedintele Wilson un fel de arbitru între guvernele Antantei şi imperiile centrale. Într-un asemenea joc, aliaţii aveau totul de pierdut şi nimic de cîştigat; esenţialul era să se dea cuvîntul, fără întîrziere, consilierilor militari.

Noiembrie 1918: unităţi militare germane se răscoală împotriva Kaiserului

Dincolo sau dincoace de Rin?

La sfîrşitul şedinţei [din 25 octombrie 1918 — n.t.] în care comandanţii şefi fuseseră solicitaţi să-şi expună punctele de vedere cu privire la armistiţiu, s-au redactat condiţiile militare ce trebuiau supuse atenţiei guvernelor aliate. În principal ele cuprindeau:

1) Evacuarea imediată a teritoriilor invadate în pofida tuturor legilor — Belgia, Franţa, Alsacia-Lorena, Luxemburg — şi repatrierea imediată a locuitorilor lor.

2) Cedarea de către inamic a 5 000 tunuri, 30 000 mitraliere şi 3 000 aruncătoare de mine.

3) Evacuarea armatei germane din regiunile de pe malul sting al Rinului, ocuparea de către aliaţi a capetelor de pod cu o rază de treizeci kilometri, stabilite pe malul drept la Mainz, Koblenz, Köln, Strasbourg şi amenajarea pe acelaşi mal a unei zone neutre cu o lăţime de patruzeci kilometri la est de fluviu.

4) Interzicerea pentru inamic de a provoca distrugeri sau pagube pe teritoriile evacuate.

5) Livrarea a 5 000 locomotive şi 150 000 vagoane în bună stare de funcţionare.

6) Livrarea a 150 submarine, retragerea flotei de suprafaţă în porturile Mării Baltice şi ocuparea porturilor Cuxhawen şi Helgoland de către flotele aliate.

7) Menţinerea blocadei pe durata îndeplinirii condiţiilor de mai sus.

Eu însumi le-am dus la Paris, în după-amiaza de 25 octombrie şi am înmînat textul astfel redactat atît preşedintelui Republicii, cît şi preşedintelui Consiliului de miniştri. Cînd, în întrevederea pe care am avut-o cu dl. Poincaré, acesta a remarcat că germanii ar putea să considere condiţiile inacceptabile şi să le refuze, i-am răspuns: „Atunci vom continua războiul, deoarece, în stadiul în care au ajuns armatele aliate la ora actuală, nu avem dreptul să oprim înaintarea lor victorioasă înainte de a fi făcut imposibilă orice rezistenţă germană şi de a fi obţinut garanţii trainice pentru o pace cucerită cu preţul atîtor sacrificii !"

Nu puteam pune capăt operaţiilor noastre de înaintare spre Berlin decît după ce deveneam stăpîni pe poziţia Rinului care bara fluviul pe tronsonul dintre Köln şi Mainz.

[...] În dimineaţa de 31 octombrie, o primă întrunire a şefilor de guverne aliate a avut loc la Paris la colonelul House, trimisul special în Franţa al preşedintelui Wilson. Am aflat încă de la începutul şedinţei că Turcia semnase armistiţiul de la Moudros şi că Austria era scoasă din luptă.

În aceste condiţii fiind invitat să-mi spun părerea asupra situaţiei generale, mi-a fost uşor să arăt cît de prielnice ne erau evenimentele începînd din acel moment.

De mai bine de trei luni germanii, înfrînţi în Franţa şi în Belgia, obligaţi fără încetare să se retragă, lăsaseră deja în mîinile noastre peste 260 000 prizonieri şi 4 000 tunuri. Situaţia militară a Germaniei dovedea o profundă dezorganizare, în timp ce noi mai eram în stare să luptăm în tot cursul iernii, pe un front de 400 km şi să continuăm războiul, dacă era necesar, pînă la distrugerea inamicului.

După această expunere, colonelul House m-a întrebat dacă mi se pare de preferat continuarea războiului împotriva Germaniei sau încheierea unui armistiţiu. La care i-am răspuns: „Nu fac război de dragul războiului. Dacă obţin prin armistiţiu condiţiile pe care vrem să le impunem Germaniei, mă declar satisfăcut. Scopul fiind atins, nimeni nu are dreptul să mai verse vreo picătură de sînge în plus".

În după-amiaza zilei de 31 octombrie, la Versailles s-a ţinut o şedinţă a Consiliului superior de război. La începutul acestei şedinţe, care urma să fie consacrată examinării condiţiilor de armistiţiu cu Austro-Ungaria, am fost din nou invitat să iau cuvîntul şi mi-am repetat declaraţiile făcute dimineaţă cu privire la situaţia militară din ce în ce mai favorabilă a aliaţior.

La 1 noiembrie a început examinarea în amănunt a condiţiilor de armistiţiu pe care urma să le impunem Germaniei.

Dimineaţa s-a ţinut la Paris, la Ministerul de Război, o nouă şedinţă a şefilor de guverne aliate. S-au citit, cu acest prilej, condiţiile pe care le propusesem în legătură cu ocuparea malului stîng al Rinului. Iscîndu-se o discuţie feldmareşalul Haig a putut să-şi expună din nou punctul de vedere şi declaraţiile făcute la 25 octombrie, care reprezentau, bineînţeles, modul de a privi al d-lui Lloyd George şi al colegilor săi. Această teză — care suspenda ostilităţile prin oprirea armatelor aliate la frontiera Belgiei, Luxemburgului şi Alsaciei-Lorenei, adică pe malul stîng şi la o oarecare distanţă de Rin, pe scurt, cu obstacolul sub nas — era din punct de vedere militar inacceptabilă. Ea lăsa Germaniei, aflată la adăpostul Rinului, posibilitatea de a-şi reface armatele în timpul elaborării condiţiilor de pace şi posibilitatea, în caz că nu accepta aceste condiţii, de a relua lupta sub auspicii defavorabile pentru armatele aliate, acestea putînd pierde o mare parte din roadele unor victorii obţinute cu greu. Neluînd Rinul prin armistiţiu, guvernele aliate riscau să compromită pacea pe care o doreau. Teza mea a fost acceptată.

[...] În după-amiaza de 2 noiembrie, la Versailles s-a ţinut o nouă şedinţă, în cursul căreia au fost discutate condiţiile navale ale armistiţiului şi cele privitoare la frontul din Rusia.

[...] În sfîrşit, la 4 noiembrie, după o ultimă citire, şefii guvernelor aliate au stabilit textul definitiv al armistiţiului, care a fost telegrafiat imediat preşedintelui Wilson. S-a hotărît de asemenea ca, asistat de un amiral britanic, să fiu împuternicit de a comunica acest text solilor desemnaţi oficial de guvernul german şi de a trata cu ei pe aceste baze.

AGATHOCLE

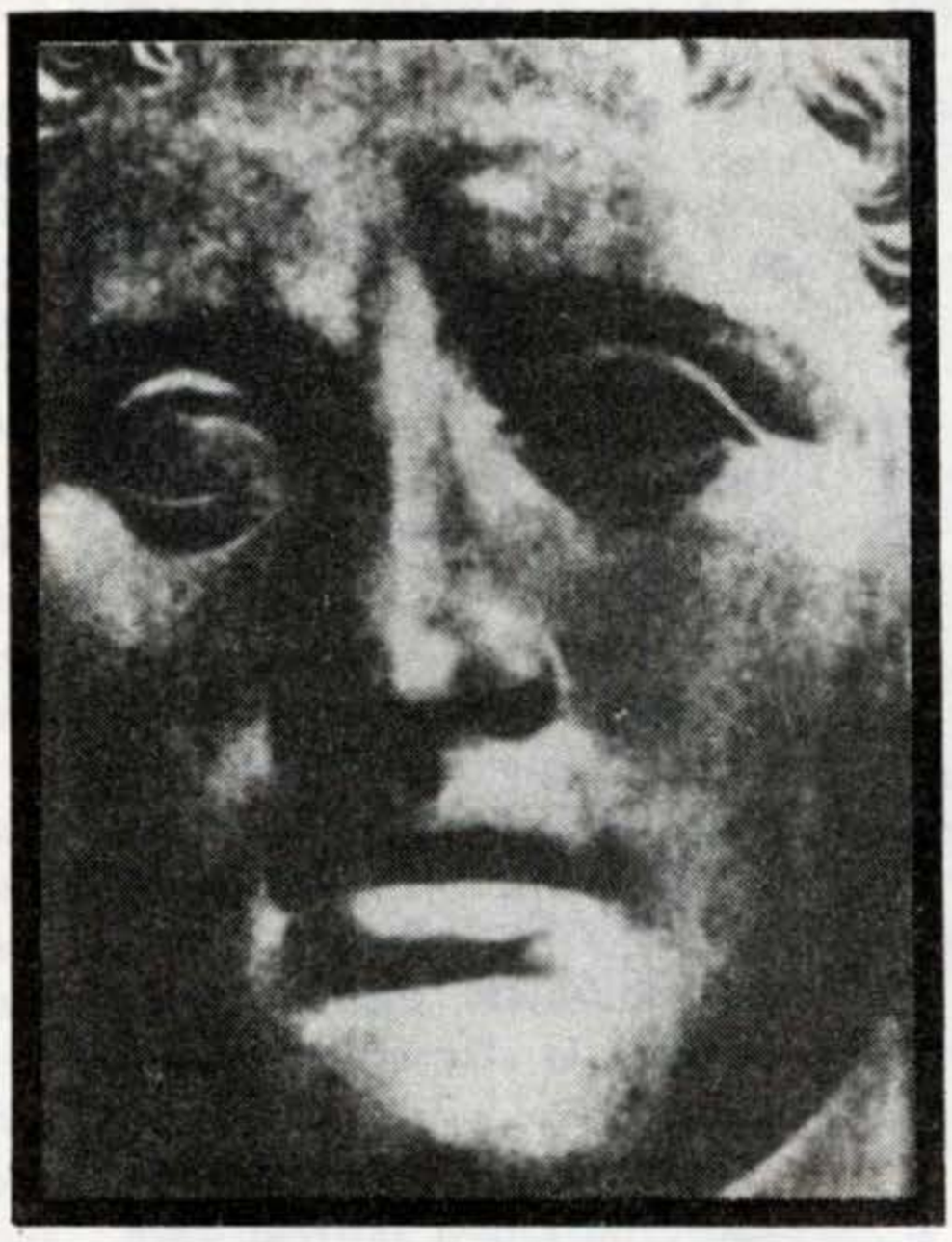

LA ASEDIUL ASEDIATORILOR

HORIA C. MATEI

Anul 316 î.e.n. Cu 7 ani în urmă, pe malul Eufratului — în Babilon — se stinsese cel mai strălucit cuceritor al antichității: Alexandru Macedon. Imensul său imperiu era acum sfîșiat de luptele dintre generalii (diadohii) săi. În Peninsula Italică, Roma era angajată în cel de-al doilea război samnit pentru stăpînirea unei părți din Italia, anume Campania. Sub presiunea necruțătoare a legiunilor romane și a hoardelor celtice de peste Alpi, orașele etrusce își trăiau ultimele clipe de neatîrnare. În acest moment, Cartagina, semeața republică oligarhică, încerca să cucerească ultimele colonii grecești din Sicilia și să devină, astfel, stăpîna necontestată a celei mai mari insule a Mediteranei. Siracuza, cel mai însemnat polis **(oraș-stat) al Siciliei antice cunoștea, la rîndu-i, evenimente de primă importanță pentru destinele lumii grecești occidentale. Conducătorul demosului — am spune azi, al partidei populare — Agathocle, ales recent strateg al orașului, denunța în plină zi uneltirile Consiliului celor 600, bastionul oligarhiei, acuzîndu-i pe fruntașii acestuia de manevre ostile intereselor poporului și de încercarea de a-l asasina. Profitînd de tumultul iscat, Agathocle a executat imediat căpeteniile partidei oligarhice. Astfel — a spus el mulțimilor adunate în piața orașului — a curățat cetatea de elementele ei cele mai dăunătoare. Își făcuse datoria și depunea toate prerogativele puterii în mîinile poporului. Bine regizat, finalul a fost cel scontat: adunarea i-a acordat puteri discreționare, făcînd din el stăpînul unic și absolut al Siracuzei. A început, astfel, o nouă pagină în destinul zbuciumat al unui om — poate cea mai interesantă personalitate a lumii grecești apusene.**

Siracuza antică (încercare de reconstituire din 1717)

În p. 50: *Agathocle, tiranul Siracuzei (bust de marmură aflat în Muzeul din Neapole)*

Fiu al unui exilat din Rhegion (azi Reggio, în Italia), Agathocle s-a născut, probabil, în anul 360 î.e.n., la Thermai (Termini), oraș din partea apuseană a Siciliei. Olar o vreme ca și tatăl său, s-a stabilit la vîrsta de 18 ani în Siracuza, obținînd după cîtva timp cetățenia. Cele două decenii care s-au scurs după moartea guvernatorului siracuzan Timoleon (337 î.e.n.) au fost marcate de reizbucnirea conflictelor între oligarhi și democrați. Sprijinindu-se pe prestigiul dobîndit în cursul unor expediții militare, Agathocle a devenit, treptat, un conducător influent al partidei democrate. În fața adunării poporului, el a atacat violent pe conducătorii aristocrației. Efectul nu a fost însă cel dorit și Agathocle a trebuit să părăsească în grabă orașul. A peregrinat prin sudul Italiei, ca mercenar în slujba Tarentului, apoi a Rhegionului. Între timp, vestea victoriei unei insurecții democratice la Siracuza l-a determinat să se întoarcă în oraș. La scurt timp, însă, noul conducător al orașului, corintianul Akestorides, în loc să se mențină deasupra partidelor cum cerea tradiția, a pactizat cu oligarhii exilați, iar Agathocle a fost din nou silit să părăsească, travestit, în timpul nopții Siracuza scăpînd ca prin minune de urmăritorii trimiși după el. De data aceasta, n-a mai plecat din Sicilia. Grupînd în jurul său pe toți nemulțumiții, s-a retras în orașul Morgantina, pe care l-a transformat într-o adevărată bază de operații. A cucerit apoi orașul Leontinoi (Lentini, în Sicilia) și, după o vreme, a revenit sub zidurile cetății care-l izgonise în două rînduri.

Orașele-state grecești din Italia meridională și Sicilia — rod al marii colonizări elene din secolele VIII-VII î.e.n. — cunoscute de la jumătatea veacului VI sub denumirea generică de Grecia Magna, stăviliseră, în primele trei decenii ale sec. V î.e.n., atît expansiunea etruscă cît și pe cea cartagineză, iar în primul sfert al sec. IV î.e.n. trăiseră o epocă de strălucire economică și culturală nemaiîntîlnită. Acum aveau o existență dificilă, fiecare apărîndu-și cu îndîrjire independența din ce în ce mai amenințată de iureșul populațiilor italice și de triremele[1] cartagineze.

Cartagina, ale cărei forțe pătrunseseră în Sicilia încă din sec. VIII-VII î.e.n., ocupa în acea vreme o treime din insulă și, ca întotdeauna, era gata să profite de pe urma conflictelor dintre cetățile grecești pentru a-și extinde stăpînirea și influența în regiunile răsăritene. Amenințați de Agathocle, oligarhii Siracuzei au cerut ajutor lui

[1] Vase cu trei rînduri de vîsle.

Hamilcar, comandantul suprem al trupelor cartagineze din insulă. Printr-o schimbare de atitudine, ale cărei amănunte au rămas necunoscute, nu ei, însă, ci Agathocle a reușit să și-l facă aliat pe Hamilcar, care a mediat încetarea ostilităților și a impus încheierea păcii. Printre altele, condițiile de pace statorniceau relații pașnice cu Cartagina, reprimirea lui Agathocle în oraș și alegerea lui în funcția de strateg.

Primele măsuri inițiate pe plan intern s-au situat pe linia generală, a tiraniei[1] grecești: exilarea oligarhilor, anularea datoriilor, redistribuirea pămînturilor, încurajarea meșteșugurilor și a comerțului, măsuri care i-au asigurat un puternic sprijin în rîndurile cetățenilor Siracuzei.

Lovitură de teatru

Îngrijorate de posibilitatea instaurării unui regim ferm la Siracuza, principalele orașe grecești din Sicilia — Acragas, Gela, Messana (azi, Agrigento, Gela și Messina) — ostile lui Agathocle, au acordat azil exilaților siracuzani și, în anii 314-313 î.e.n., au format o ligă la care a aderat și Tarentul, oraș din sudul Italiei. Neputîndu-se ajunge la un punct de vedere comun în privința conducerii operațiilor militare, liga a apelat la spartanul Akrotatos. Dar cruzimea, tendințele despotice ale noului comandant, asasinarea lui Sosistratos, conducătorul exilaților siracuzani, au dus în scurt timp la destrămarea ligii. Hamilcar, comandantul cartaginez a fost din nou cel care a mediat încheierea păcii: cetățile grecești din Sicilia, cu excepția Messanei, au recunoscut tacit hegemonia Siracuzei. Un an mai tîrziu, sub presiunea trupelor de mercenari ale lui Agathocle, Messana s-a debarasat de povara compromițătoare a exilaților și s-a raliat și ea tiranului din Siracuza.

Încercarea lui Agathocle de a ocupa orașul Acragas, a doua mare cetate grecească a Siciliei, a eșuat din cauza intervenției Cartaginei. Acțiunea tiranului Siracuzei, de unificare a tuturor cetăților grecești, urmărea, în ultimă instanță, eliminarea Cartaginei din Sicilia; o confruntare între cele două tabere devenise, deci, inevitabilă.

Primul an de război (312 î.e.n.) s-a desfășurat fără operații de anvergură, ambele tabere străduindu-se să-și întărească potențialul militar. Agathocle a respins un atac lansat împotriva Gelei de armata exilaților siracuzani, conduși de Deinocrate. La începutul anului următor, noul general cartaginez tot cu numele de Hamilcar, fiul lui Giscon (celălalt Hamilcar murise între timp), recent debarcat în Sicilia, a reunit sub ordinele sale peste 40 000 pedeștri și 10 000 călăreți, forță considerabilă pentru acea vreme. Flota cartagineză era stăpînă pe mare, blocînd coastele Siciliei. Douăzeci de nave siracuzane au fost capturate în strîmtoarea Messinei. Deși avea forțe inferioare, Agathocle a încercat să bareze, la Himera (oraș azi dispărut), înaintarea adversarilor. Într-o acțiune de mare curaj, el a asaltat tabăra adversă. După un succes inițial, prin intervenția neașteptată a unor noi forțe cartaginezе, Agathocle a fost constrîns să se retragă între zidurile Gelei. Spera că, în timp ce inamicul va asedia această cetate, Siracuza își va putea organiza temeinic rezistența. Dar cartaginezii, intuindu-i planurile, n-au asediat Gela, ci au înaintat în marșuri repezi spre răsărit. În scurtă vreme, Leontinoi, Camarina (azi dispărut), Tauromenion (Taormina) și Messana au trecut de partea cartagineză. După o confruntare inegală, abandonat de toți aliații, Agathocle s-a retras în Siracuza.

Asediat pe mare și uscat, el a încercat să reziste. Sub povara lipsurilor, locuitorii Siracuzei au început, însă, să se arate nemulțumiți. Agathocle a conceput un plan de o originalitate și îndrăzneală fără precedent: atacarea inamicului la el acasă. A format un corp expediționar alcătuit din 14 000 siracuzani și mercenari (greci, italici și celți), pe care i-a pregătit pentru o acțiune al cărei țel nu l-a dezvăluit nimănui. După ce l-a numit guvernator al orașului pe fratele său, Antandros, în amurgul zilei de 14 august 310 î.e.n. (o eclipsă de soare care a avut loc în cea de-a doua zi a permis fixarea cu precizie a acestei date!), tiranul a dispus îmbarcarea corpului expediționar în cele 60 nave pe care le mai poseda. Profitînd de dezordinea produsă în cadrul escadrei cartagineze care bloca portul, dezordine pricinuită de apariția bruscă a unui convoi de nave cu cereale ce se apropia de Siracuza, a forțat ieșirea din radă și s-a îndreptat spre nord. Inițial, inamicul a considerat manevra doar ca o diversiune în sprijinul convoiului siracuzan. Timp de șase zile și șase nopți — urmărit de escadra cartagineză, superioară numericește — Agathocle a reușit să înconjoare toată coasta septentrională a Siciliei și, în văzul flotei cartagineze, a debarcat nevătămat pe pămîntul Africii de Nord, la capul Hermaion (azi capul Bon, Tunisia), la circa 100 km de Cartagina.

În fața porților Cartaginei

Abia debarcat, el a anunțat trupelor sale hotărîrea de a închina flota zeităților protectoare ale Siciliei — Demeter și Core — și, sub privirile stupefiate ale oamenilor săi, a transformat imediat într-o imensă torță, vasul amiral.

Comandanții celorlalte nave i-au urmat exemplul. Ostașii trebuiau să înțeleagă că nu le rămînea decît să învingă ori să piară.

Vestea debarcării lui Agathocle a creat cartaginezilor impresia că armatele lor din Sicilia au fost nimicite și orașul a fost cuprins de panică. După primele clipe de confuzie extremă, Consiliul celor 1000 din Cartagina, i-a însărcinat pe conducătorii celor două mari facțiuni rivale care

---

[1] Tirania, ca formă de conducere politică, a apărut, în condițiile democratizării vieții politice, în sec. VII î.e.n., în Grecia antică și s-a extins apoi în orașele-state grecești din sudul Italiei și Sicilia. Mult mai tîrziu, tirania a devenit sinonimul unei guvernări crude și despotice, instituite prin uzurpare.

dominau viaţa politică a cetăţii, Bomilcar şi Hannon, să mobilizeze o armată. Trupele siracuzane s-au găsit în faţa unui adversar de patru ori mai numeros, dar animozităţile dintre cei doi comandanţi cartaginezi aveau să le fie de mare ajutor. Hannon însuşi a căzut în timpul luptei şi retragerea cartagineză s-a transformat într-o derută dezastruoasă.

În războiul dintre Siracuza şi Cartagina se crease o situaţie de-a dreptul bizară: armatele fiecărei părţi asediau în acelaşi timp Capitala adversarului! De la întemeierea sa, Cartagina nu mai cunoscuse un pericol atît de ameninţător. Îndrăzneţul siracuzan avea cîmp liber de acţiune în Africa de Nord, unde inamicul trecuse la defensivă. Oraşe ca Thapsus şi Hadrumetum (Sousse, Tunisia) au căzut în mîinile lui Agathocle; un rege libian i s-a aliat. Potrivit informaţiilor istoricului grec Diodor din Sicilia, el a devenit stăpînul a peste 200 aşezări punice. O nouă armată cartagineză, întărită cu contingente detaşate din Sicilia, a fost înfrîntă lîngă actualul oraş Tunis. Constrînşi la pasivitate în Africa, cartaginezii au încercat, în primăvara anului 309 î.e.n. printr-un suprem efort, să îngenuncheze Siracuza la ea acasă. Asaltul a eşuat, însă; Hamilcar însuşi a fost făcut prizonier, iar capul lui trimis lui Agathocle. Armata punică din Sicilia s-a destrămat.

Dar forţele de care dispunea Agathocle erau insuficiente pentru un asediu decisiv al metropolei cartagineze. La aceasta s-a adăugat şi revolta propriilor săi mercenari, revoltă înăbuşită numai datorită sîngelui rece şi talentului de orator al lui Agathocle. În căutarea unei soluţii care să-i permită consolidarea succeselor anterioare şi să-i ofere perspectiva unei noi ofensive, el a apelat la macedoneanul Ophellas, un fost locotenent al lui Ptolemeu, guvernatorul provinciei nord-africane Cirenaica — din partea de est a Libiei de astăzi — oferindu-i în schimbul ajutorului militar, toate teritoriile cucerite în Africa.

În vara anului 309 î.e.n., Ophellas, sosit cu 10 000 mercenari greci şi tot cu atîţia colonişti, a făcut joncţiunea cu Agathocle, dar colaborarea lor a fost de scurtă durată. Orgoliosul Ophellas nu s-a arătat dispus să se subordoneze tiranului, care a pus la cale înlăturarea proaspătului său aliat. Trupele acestuia au rămas, însă, sub comanda lui Agathocle. Forţele siracuzane astfel întărite au cucerit apoi alte cîteva oraşe punice importante, ba chiar au reuşit să-şi construiască în porturile cucerite o mică flotă cu ajutorul căreia au stabilit legături cu Sicilia. Cît priveşte situaţia Cartaginei, lucrurile s-au complicat şi mai mult prin izbucnirea unor conflicte interne. Bomilcar a sfîrşit răstignit pe cruce, ca urmare a încercării sale eşuate de a-şi instaura puterea personală în oraş. Unii istorici antici susţin, dar nu se poate dovedi, că ar fi avut legături secrete cu tiranul Siracuzei.

Rege înrudit cu regii

În anul următor (308 î.e.n.), Agathocle a oferit o nouă dovadă a ingeniozităţii sale strategice. Cu numai 2 000 oameni, a debarcat în partea cartagineză a Siciliei, repurtînd o serie de succese fulgerătoare, în urma cărora a cucerit oraşele Selinus (Selinunte), Thermai, Kephaloidion (azi dispărut) ş.a. Cu excepţia cîtorva temple, micul oraş Sagerto, care încercase o rezistenţă mai organizată, a fost distrus din temelii. Dar, după mutarea frontului principal în Sicilia, războiul din Africa a luat un curs nefavorabil pentru forţele greceşti. Cartagina a adoptat o tactică eficientă: trei corpuri de armată acţionînd independent, au atacat poziţiile siracuzane, obligîndu-l pe Archagathos, fiul lui Agathocle, să-şi divizeze la rîndu-i trupele. Două din armatele sale au fost zdrobite, iar Archagathos asediat în Tunis. Prezenţa lui Agathocle în Africa se impunea imperios. Fără să stea pe gînduri, a efectuat o nouă străpungere a blocadei cartagineze, de data aceasta cu sprijinul a 18 trireme etrusce şi a debarcat pentru a doua oară, în primăvara anului 306 î.e.n., pe pămîntul Africii. Cu o armată de mercenari adesea nesigură, cu aliaţi gata să-l trădeze la cel mai neînsemnat eşec, el şi-a dat însă curînd seama că forţele de care dispunea nu erau suficiente pentru a obţine o victorie categorică şi că trebuia să abandoneze campania din Africa.

La întoarcerea sa în Sicilia, situaţia Siracuzei nu era mult diferită de cea din ajunul expediţiei din Africa. Deinocrate, conducătorul opoziţiei, care grupase în jurul său toate forţele ostile lui Agathocle, era mai puternic ca oricînd. Pasiphilos, unul dintre cei mai talentaţi generali pe care-i lăsase în Sicilia, se raliase şi el, cu toate forţele sale, taberei oligarhice. Agathocle a încercat să ajungă la înţelegere cu adversarii săi. Dar, atunci cînd Deinocrate i-a cerut să părăsească Sicilia, a regizat cu măiestrie o răsturnare spectaculoasă a situaţiei. În anul 306 î.e.n., a încheiat pacea cu cartaginezii; în schimbul sumei de 300 talanţi, a înapoiat Cartaginei cetăţile din vestul Siciliei, iar cu banii obţinuţi astfel şi-a refăcut armata şi a obţinut victoria asupra lui Deinocrate. La scurt timp şi-a luat titlul de rege. Prin acţiunile sale din Italia meridională şi Marea Adriatică (cucerirea insulei Corcira) a intervenit în concertul diplomatic, înrudindu-se cu dinastiile elenistice, al căror egal se socotea: în jurul anului 300 î.e.n. s-a căsătorit cu Theoxena, fiica lui Ptolemeu I, iar cinci ani mai tîrziu o fiică a sa din altă căsătorie, Lanassa, a devenit soţia lui Pyrrhos din Epir, apoi a lui Demetrios Poliorcetes.

Iscusitul strateg s-a stins din viaţă în anul 289 î.e.n., în vîrstă de aproape 72 ani. Izvoarele ne relatează că, fidel vechilor sale idei, începuse construcţia unei importante flote de peste 200 nave, pentru a relua lupta cu Cartagina.

A fost una dintre cele mai strălucite personalităţi ale Greciei Magna; lupta lui îndrăzneaţă şi neobosită a asigurat polisurilor siciliene încă un secol de independenţă, înainte de înglobarea lor definitivă în statul roman.

● **Paraschiva Nichita — 6 MARTIE 1945.**

Editura Politică, București, 1975, 72 pp., 1,50 lei; *succintă prezentare a evenimentelor care au marcat instaurarea primului guvern revoluționar democratic din istoria României. Lucrarea a apărut în colecția* File de istorie *sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*

● **Olimpiu Matichescu — OPINIA PUBLICĂ INTERNAȚIONALĂ DESPRE DICTATUL DE LA VIENA.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 256 pp., 11 lei: *mărturii revelatoare ale amplei mișcări de solidaritate pe plan mondial cu poporul român față de sentința arbitrară și samavolnică impusă României la 30 august 1940 de către Germania nazistă și Italia fascistă.*

● **Petru Demetru Popescu — BASARAB I.**

Editura Militară, București, 1975, 144 pp., 4,25 lei: *domnia bogată în fapte eroice a voievodului (1310-1352) întemeietor al statului independent Țara Românească.*

● **Enache Puiu — VIAȚA ȘI OPERA LUI MIRON COSTIN.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 324, pp., 25 lei: *activitatea științifică și literară a învățatului scriitor moldovean din sec. XVII, într-o vastă prezentare critică.*

● **Árvay Árpád — PILDA PRECURSORILOR. EVOCĂRI.**

În românește de **Gelu Păteanu,** prefață de **Ion Bănuță,** Editura Kriterion, București, 1975, 232 pp., 14 lei: *contribuții ale unor artiști din secolul trecut (pictori, actori, muzicieni) la întărirea legăturilor româno-maghiare.*

● **Colonel în rezervă Emil Costăchescu — SUB FALDURILE TRICOLORULUI.**

Editura Militară, București, 1975, 184, pp,, 4 lei: *glorioase fapte de arme din trecutul de luptă al Diviziei 18 infanterie.*

● **Constantin Ucrain — ÎN PRIMELE RÎNDURI.**

Editura Albatros, București, 1975, 112 pp., 5,00 lei: *omagiu adus femeilor române care, în timpul războiului antihitlerist, au făcut dovada unui înalt patriotism și spirit de sacrificiu în slujirea patriei.*

● **George Potra — DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ORAȘULUI BUCUREȘTI.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 572 pp., 43 lei: *487 importante documente asupra vieții economice, social-politice, edilitare și culturale a societății bucureștene din perioada 14 ianuarie 1821-1 decembrie 1848.*

● **ISTORIA CLUJULUI.**

Sub redacția **acad. prof. Ștefan Pascu,** Cluj, 1974, 576 pp.: *volumul tipărit cu prilejul aniversării a 1850 ani de la prima atestare documentară a Clujului ca municipiu.*

● **IZVOARE ISTORICE PRAHOVENE.**

Culegere de documente apărută sub îngrijirea dr. **Ion Șt. Baciu (redactor responsabil), prof. Mihai Rachieru, prof. Victor Teodorescu,** Ploiești, 1975, 288 pp.: *contribuții la istoria mișcării muncitorești de pe Valea Prahovei, din perioada 1918-1928.*

● *Între multiplele acțiuni de valorificare și popularizare a patrimoniului muzeistic, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România înscrie și o bogată activitate publicistică. Sub egida acestei instituții au apărut numeroase pliante, ghiduri, cataloage etc., printre care cataloagele expozițiilor jubiliare consacrate aniversării a 125 ani de la revoluția din 1848 din țările române, a 300 ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir și, recent, a sărbătoririi celor 375 ani de la prima unire a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei înfăptuită sub Mihai Viteazul.*

Din recentele apariții semnalăm următoarele:

● **GHID ISTORIC,** București, 1974, 136 pp., 12 lei: *prețios îndrumar pentru vizitatori, volumul constituie o detaliată descriere a secțiilor muzeului, a bogatelor colecții de exponate care oglindesc istoria civilizației materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre de-a lungul secolelor. Lucrarea este tipărită în limbile română, engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă.*

● *Prezentării celor mai valoroase exponate din cadrul secțiilor muzeului, le este dedicat și albumul pregătit de un colectiv de autori* (**Florian Georgescu** — *redactor responsabil,* **Ștefan Olteanu** — *redactor responsabil adjunct).*

● **MUZEUL NAȚIONAL,** (București, 1974, 328 pp., 41 lei) *este titlul unui prim volum care își propune să „constituie o tribună de difuzare a celor mai valoroase experiențe și rezultate din activitatea de cercetare muzeologică".*

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

În zbuciumata primăvară a anului 1918, vechiul oraș Tobolsk din vestul Siberiei — cunoscut loc de exil pentru deținuții politici în timpul regimului țarist — găzduia un arestat de stirpe imperială, pe fostul țar al Rusiei Nicolae II, împreună cu familia sa.

În vîltoarea revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, suveranul abdicase în martie același an, desemnîndu-l succesor la domnie pe fratele său Mihail, care, la rîndul său, după cum s-a văzut renunțase la coroană după numai opt ore. După un arest „la domiciliu" de cinci luni, în Palatul Aleksandrovski de la Țarskoe Selo — timp în care au avut loc relatatele tentative nereușite de fugă peste graniță — la 14 august 1917 familia imperială a fost mutată în casa guvernatorului din Tobolsk, unde detenția s-a prelungit 268 zile[1].

În toată această vreme, țara s-a zbuciumat sub șocul unor evenimente grave. La 7 septembrie 1917, a început o rebeliune contrarevoluționară, condusă de generalul Kornilov și lichidată în numai cinci zile de muncitorii înarmați ai Petrogradului. În aceeași lună, Sovietele din Petrograd și Moscova au trecut de partea bolșevicilor; Rusia s-a proclamat republică; la 25 octombrie pe lîngă Sovietul din Petrograd s-a creat Comitetul Militar Revoluționar — statul-major legal al insurecției proletare, iar la 7 noiembrie s-a declanșat și desfășurat victorios, sub conducerea bolșevicilor în frunte cu Lenin insurecția armată a muncitorilor, soldaților și matrozilor din Petrograd.

În mai puțin de patru luni — de la 7 noiembrie 1917 pînă în februarie 1918 — revoluția socialistă s-a extins cu o repeziciune uimitoare pe imensul teritoriu al Rusiei. „În întreaga Rusie — arăta Lenin — se ridica valul războiului civil și peste tot biruiam cu o ușurință extraordinară, tocmai pentru că fructul era copt, pentru că masele trecuseră prin întreaga experiență a politicii de conciliere cu burghezia. În întinsele raioane din Siberia și Orientul Îndepărtat, care erau predominant agrare, avînd un mic număr de întreprinderi industriale, riposta contrarevoluționară a fost și ea zdrobită, fiind instituită puterea sovietelor".

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6, 7, 8, 9/1975.

La un an de la prăbuşire, la trei luni înaintea sfîrşitului lor, în inima Siberiei şi înconjuraţi de pază, Romanovii cercetează încă posibilitatea evadării. În Tobolskul aparent paşnic, încep să-şi ridice prudent capul membrii organizaţiei pogromiste a sutelor negre. Rolul pe care monarhia l-a atribuit acestei organizaţii reprezintă unul din exemplele cele mai edificatoare ale caracterului profund retrograd pe care l-a avut domnia lui Nicolae. Referindu-se la aceasta, Lenin scria, în octombrie 1911: „Ţarismul a fost nevoit să ducă o luptă pe viaţă şi pe moarte, a fost nevoit să caute mijloace de apărare în afară de birocraţie, complet sleită de puteri şi în afară de armată, slăbită în urma înfrîngerilor militare şi din pricina descompunerii interne. Singurul lucru care-i mai rămăsese monarhiei ţariste în această situaţie era organizarea elementelor huliganice ale populaţiei şi punerea la cale a unor pogromuri [...]. Monarhia nu putea să nu se apere împotriva revoluţiei, iar monarhia rusă, semiasiatică şi iobăgistă a Romanovilor nu putea să se apere decît cu mijloacele cele mai mîrşave, mai dezgustătoare, mai josnice şi mai crude".

Din 1903 pînă în 1906, sutele negre au săvîrşit pogromuri, în numele „tătucului ţar", în 116 oraşe ale ţării, urgii cărora le-au căzut victime activişti ai mişcării revoluţionare şi democratice, deputaţi ai Dumei, evrei şi alte naţionalităţi neruse. Structural, „Uniunea poporului rus", cum se numea organizaţia sutelor negre din Petersburg, s-a constituit în octombrie 1905 — ca o replică a avîntului revoluţionar al acestui an — moment din care avea să acţioneze deschis ca organizaţie monarhistă, rasist-şovină şi pogromist-teroristă. După Manifestul ţarului din 17 octombrie 1905, ea s-a manifestat în avanscena politică ca forţă ce dispunea de fonduri băneşti, centre de propagandă şi bază poligrafică, iar în 1906, în jurul ei s-au concentrat şi alte organizaţii monarhiste, cu filiale în toate marile oraşe ale Rusiei. Însuşi prim-ministrul Witte recunoştea că această organizaţie reprezenta patriotismul sălbatic, nihilist, hrănit cu minciună, viclenie şi înşelăciune.

În telegramele de felicitare, în toasturile pe care le închina în cinstea membrilor organizaţiei „Uniunii poporului rus", după desăvîrşirea pogromurilor, „nobilul cavaler al reacţiunii pogromiste", cum l-a numit Lenin pe fostul ţar, îi gratula astfel pe executanţii poruncilor imperiale: „Uniţi-vă, adevăraţi oameni ruşi!", „Vă sînt sincer recunoscător", „Îmi sînteţi necesari", „Voi sînteţi sprijinul şi speranţa mea". Este semnificativ şi faptul că tipografia proclamaţiilor „Uniunii" se afla într-una din clădirile Ministerului Afacerilor Interne, iar unele texte ale acestor proclamaţii veneau de la... palat, unele chiar de sub pana unui „oarecare înalt demnitar", care prefera însă să nu-şi decline identitatea. Rolul lui Nicolae II în organizarea pogromurilor a fost principal, participarea lui la ele directă şi nemijlocită. „Nu exista tablou al suferinţelor umane care să mişte inima sa uscată din naştere", mărturisea un contemporan despre Nicolae II. Toate proiectele de acte rasist-şovine respinse de Consiliul de Stat (sau de Dumă, după 1905) treceau automat prin aşa-numitele consfătuiri extraordinare care beneficiau de participarea ţarului. Ele puteau astfel căpăta caracter de lege numai printr-o semnătură a suveranului.

Venite din Petrograd, Moscova şi raioanele sudice ale ţării, în martie-aprilie 1918 diverse persoane cu titluri nobiliare, uneori cu documente false şi nume fictive, ofiţeri de nuanţă kornilovistă, curteni, membri ai unor cercuri monarhiste sau contrarevoluţionare, reprezentanţi ai misiunilor diplomatice apusene încep să mişune la Tobolsk şi Tiumen. Îşi face apariţia însuşi prinţul Lvov, fostul preşedinte al guvernului provizoriu, mînat de nişte... „afaceri forestiere". Pe numele părintelui Aleksei, conducătorul grupurilor diversioniste monarhiste, este găsită o scrisoare adresată din Crimeea de Maria Feodorovna, mama lui Nicolae II. Ea cere acţiuni energice pentru protejarea ţarului: „...Acum ţi-a venit ţie rîndul să salvezi Rusia — îndeamnă, ameninţă, demască!! Fie ca numele tău să se acopere de glorie pentru salvarea Rusiei care a suferit atît".

Pusă în faţa unor noi şi noi încercări — în martie şi începutul lui aprilie la Murmansk şi Vladivostok au debarcat trupe de desant engleze şi, respectiv, japoneze — puterea sovietică trebuie să împiedice cu orice mijloace încercările de evadare ale Romanovilor, altminteri în jurul ex-monarhului s-ar fi unit toate elementele contrarevoluţionare, ostile Rusiei Sovietice. În aceste condiţii, autorităţile sovietice iau măsuri de transmutare a familiei imperiale de la Tobolsk, unde putea fi capturată de albi, în regiunea vecină, Ural, cu centrul politic la Ekaterinburg, una din cele mai importante zone industriale ale Rusiei, cunoscută prin tradiţiile sale revoluţionare şi prin efectivul mare de muncitori. În acelaşi timp, este pregătit un proces, care să se desfăşoare în faţa ţării şi poporului, cu privire la crimele fostului ţar.

În vederea desfăşurării operaţiei de mutare la Ekaterinburg, s-au întîlnit la Ufa reprezentantul Sovietului din Ural, vechiul bolşevic F.I. Goloşcekin şi însărcinatul special al Prezidiului Comitetului Central Executiv din toată Rusia V.V.Iakovlev. Scopul ascuns al acestuia din urmă era transportarea Romanovilor la linia de demarcaţie sovieto-germană şi predarea lor autorităţilor de ocupaţie ale Kaiserului. La dispoziţia lui Iakovlev este pus un detaşament al gărzilor roşii, cu un efectiv de 150 oameni, comandat de V.N. Zenţov. Efective suplimentare din Ural şi Omsk, sub conducerea lui Hohreakov şi Avdeev, sprijină expediţia.

La 22 aprilie 1918, Iakovlev intră în Tobolsk, iar în dimineaţa zilei următoare se prezintă în casa guvernatorului şi îl înştiinţează pe fostul ţar despre plecarea de a doua zi. Se hotărăşte ca primul transport să cuprindă perechea imperială şi pe prinţesa Maria, însoţite de cîteva slugi, urmînd ca la scurt timp (cîteva săptămîni) să sosească şi ceilalţi copii.

Florentina DOLGHIN

Disperata tentativă a unui trădător

În ziua de 26 aprilie, la ora 4 dimineața, lîngă casa guvernatorului sînt aduse vehicule de tot felul — în special sănii siberiene cu tălpici lungi și căruțe cu coviltir — procurate (în parte rechiziționate) din oraș de către grupe de ostași conduși de Avdeev și Zențov. Se are în vedere că pe unele porțiuni ale drumului zăpada nu s-a topit încă, iar pe altele pămîntul este neacoperit, așa că vor fi necesare atît săniile cît și căruțele. Lîngă casa guvernatorului trag în total cinci echipaje cu doi cai și unsprezece cu trei, inclusiv o trăsură acoperită, destinată fostei țarine.

S-a calculat că îmbarcarea va dura cam o oră — o oră și jumătate și că cel mai tîrziu la cinci se va putea pleca. Însă Aleksandra Feodorovna, de cum iese din casă, începe să facă mofturi, întîrziind plecarea. Întîi constată că va fi însoțită de doi și nu de trei servitori ai ei și cere să fie luat și al treilea. Cum locurile sînt strict calculate, iar Iakovlev nu vrea să o contrazică, trebuie să alerge de-a lungul convoiului, mutîndu-i și înghesuindu-i pe pasageri, pentru a mai face un loc. De îndată ce se rezolvă această problemă, se ivește alta: este mai mult bagaj decît s-a anunțat, nu încape tot și Aleksandra Feodorovna începe iar să se plîngă și să protesteze. Din ordinul lui Iakovlev, cîțiva soldați dau fuga pe străzile și în curțile învecinate și rechiziționează de la un negustor o căruță cu doi cai. Bagajul este încărcat, totul pare gata de plecare. Se dă și semnalul, dar deasupra convoiului se aude din nou vocea stridentă a Aleksandrei Feodorovna: vrea să stea împreună cu soțul ei. De data aceasta Iakovlev o refuză politicos, dar ferm: lîngă Nicolae stă el și nu va părăsi acest loc.

Spre mirarea escortei, Iakovlev, încălcînd dispozițiile, începe să se adreseze persoanelor de sub paza sa cu „Măria Ta" și „Înălțimea Ta". „De după storul de la fereastră — avea să-și amintească Tatiana Melnik-Botkina[1] — am văzut cum comisarul Iakovlev mergea în întuneric alături de țar, conducîndu-l spre trăsură și îi spunea ceva respectuos, ducînd adesea mîna la papahă" (căciulă caucaziană — **n.r.**). „Îmi amintesc foarte bine — a povestit Bitner[2] — cum Iakovlev stătea pe cerdac și ținea mîna la cozoroc cînd țarul s-a urcat în trăsură". „Purtarea lui [Iakovlev] față de țar era extrem de curtenitoare — arăta istoricul Volkov. Cînd a văzut că țarul nu avea pe el decît mantaua, l-a întrebat: «Cum! Așa aveți de gînd să mergeți la drum?» Țarul i-a răspuns: «Întotdeauna călătoresc îmbrăcat așa». Iakovlev a protestat: «Nu, nu se poate» și a ordonat cuiva să i se aducă țarului încă o haină. I s-a adus o manta de ploaie care a fost pusă sub scaunul trăsurii". Atitudinea corectă față de membrii familiei imperiale este o normă generală, însă, după anumite gesturi ale lui Iakovlev, Nicolae își dă seama pe loc că, așa cum îi va spune lui Gilliard (preceptorul țareviciului Aleksei), „omul acesta nu este ceea ce vrea să pară".

[1] Fiica lui Botkin, doctorul Curții, care și-a urmat tatăl la Tobolsk.

[2] Persoană din suita țarului.

Un nou hobby al lui Nicolae II: grădinăritul

Popas în casa lui Rasputin

Ora 6. Toţi se aşază la locurile lor; se dă ultima comandă; în fine, convoiul se poate porni. Iakovlev stă alături de Nicolae; Aleksandra Feodorovna şi Maria se instalează comod pe pernele moi ale trăsurii lor acoperite, trasă de trei cai; în urma lor, într-o căruţă cu doi cai, vin prinţul Dolgorukov şi doctorul Botkin; după ei servitorii — Cemodurov, Trupp, Ivan Sednev, Anna Demidova şi alţii. În rînd cu echipajul lui Iakovlev şi Nicolae, Avdeev (adjunctul lui Hohreakov) şi Guzakov (al doilea adjunct al lui Iakovlev) călăresc voinicește pe doi cai cu coada tăiată scurt. Obligaţia lor este să menţină ordinea în convoi, să-i raporteze lui Iakovlev tot ce observă, să transmită dispoziţiile şi observaţiile lui. Înaintea şi în urma lor vin subunităţi speciale înarmate cu mitraliere: o unitate a detaşamentului de la Ufa sub comanda lui Zenţov (cealaltă a rămas la Tobolsk) şi o grupă de soldaţi din vechea escortă de la Tobolsk, condusă de plutonierul-adjutant Matveev. Înaintea tuturor, în fruntea coloanei, merge un grup de recunoaştere format din cavalerişti. Mult în urmă, păstrînd o distanţă constantă, însă fără a pierde din ochi convoiul, vin grupuri de cavalerişti din Ural şi Omsk.

Se trece Irtîşul pe care gheaţa este deja moale, acoperită de apă. Iakovlev mînă convoiul înainte fără oprire, nedîndu-i nici o clipă de răgaz. În văi este încă zăpadă, însă în locurile mai înalte pămîntul a rămas gol şi oamenii trebuie să se mute ba în sănii, ba în căruţe. Primul popas scurt se face la 90 verste (o verstă = 1,067 km) de Tobolsk. La han, pasagerii beau ceai pe săturate, apoi convoiul îşi continuă drumul.

Noaptea de 26 spre 27 aprilie este petrecută în satul Iovlev, situat în punctul unde Tavda se varsă în Tobol; în prima zi au fost parcurse 130 verste. Pentru cei trei membri ai familiei imperiale, însoţitorii instalează paturile pliante luate de la Tobolsk într-o casă cu etaj de la marginea drumului. La ora 8 dimineaţa, după micul dejun, se pleacă mai departe. În aceeaşi zi se traversează, nu fără dificultate, Tobolul, care, pe alocuri a început să se dezgheţe. Aleksandra Feodorovna refuză să treacă rîul pe gheaţă, spunîndu-i lui Iakovlev că se teme. Convoiul este trimis înainte, iar din satul cel mai apropiat sînt aduse scînduri şi se improvizează un podeţ. Aleksandra Feodorovna şi Maria, susţinute de braţ de Botkin şi Dolgorukov, trec una după alta pe acest podeţ, iar restul de vreo zece stînjeni cît mai rămîn pînă la mal îi străbat cu podul plutitor. Nicolae, însă, merge pînă la podul plutitor cu trăsura, direct pe gheaţă. În general, tot drumul, fostul ţar este foarte vioi, degajat, se întreţine mult cu Iakovlev şi cu ceilalţi. Vizitiul Sevastianov[1] a povestit după aceea că „ţarul tot discuta cu Iakovlev şi despre politică şi despre alte cele şi cu atîta foc vorbea că celălalt nici nu apuca să deschidă gura". La un moment dat, Nicolae îl roagă pe Sevastianov să-l lase să mîne caii, dar vizitiul îl refuză — caii, spune el, sînt „năbădăioşi, siberieni... aşa că tu, Măria

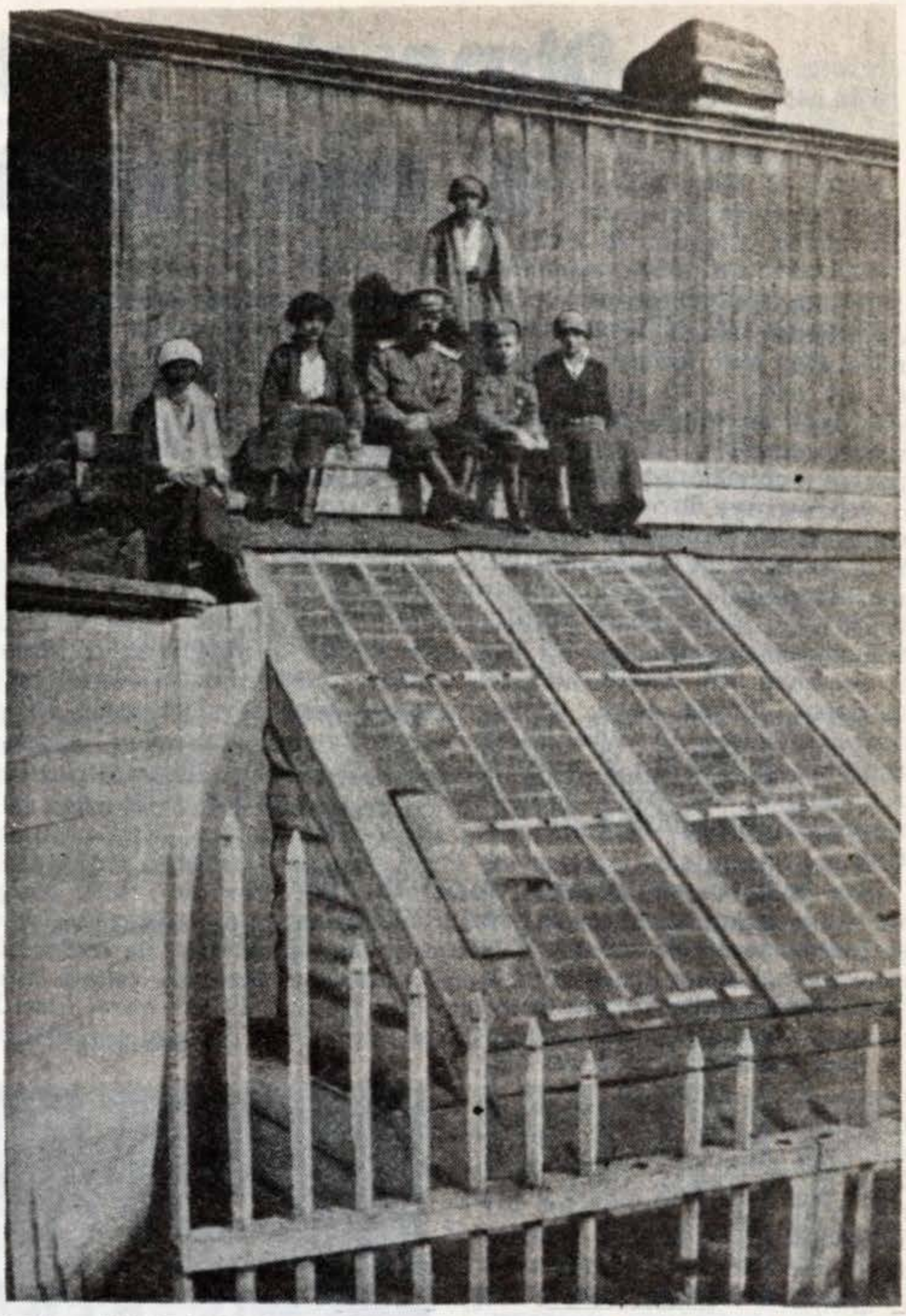

O zi însorită la Tobolsk. O parte din familia fostului ţar... pe acoperişul unei sere

[1] Albgardiştii l-au urmărit pe acest vizitiu — ţăranul Ivan Fomici Sevastianov din gubernia Tomsk — şi, găsindu-l, l-au supus la torturi cumplite; a fost împuşcat de albi la Tiumen, în septembrie 1918.

Ta, nu cred să te descurci cu ei...".

Pe Avdeev, care, călare, merge o bucată de drum în rînd cu trăsura, Nicolae îl întreabă cîți ani a servit în cavalerie. Acesta îi răspunde că nu a servit niciodată, „nici o zi", „Nicolae s-a uitat la mine neîncrezător; a trebuit să-i explic că am învățat să călăresc de mic, în stepele kirghize".

Spre deosebire de soțul său, Aleksandra Feodorovna este tot drumul posomorîtă, aproape că nu vorbește. Maria se arată comunicativă, sporovăind vesel cu ostașii din escortă. La popasuri, Iakovlev se învîrtește în jurul celor două doamne, se poartă ca un cavaler galant, nu mai contenește cu glumele și anecdotele. Din satul Pokrovskoe, unde convoiul poposește în casa lui Grigori Rasputin[1], el expediază o telegramă la Tobolsk pe numele lui Kobîlinski, șeful pazei de la Tobolsk: „Călătoria decurge bine. Cum se simte Micuțul[2]. Hristos cu voi. Iakovlev". Aici, chiar lîngă pereții locuinței sătești a călugărului decedat, fosta țarină are posibilitatea să-l plîngă încă o dată pe Rasputin.

Cînd părăsesc Pokrovskoe, Aleksandra Feodorovna, din trăsura ei, face semnul crucii spre grupul de țărani care s-au adunat la gard. Din mulțime se aud rîsete, exclamații batjocoritoare. Un mujic strigă: „Sașa, unde-i Grișa [aluzie la Rasputin] al tău?". Aleksandra Feodorovna lasă capul în jos și nu-l mai ridică pînă ce trăsura nu iese din sat.

În localitățile de pe traseu toți știu că îi duc pe fostul țar și pe fosta țarină, deși organizatorii s-au străduit să nu se afle. Acolo unde trec, ziua sau seara, străzile sînt pline de lume. Mulți, ca să vadă mai bine, se cațără pe acoperișurile caselor, în vîrful clopotnițelor, al copacilor, pe garduri. Trecerea convoiului este urmărită în cea mai mare parte în tăcere; uneori, însă, pînă la urechile lui Nicolae ajung replici batjocoritoare: „Ce, te-ai săturat de domnie?"; „Ei, cum e, momîie, nu mai vrei război?"; „Ne-ai frînt ciolanele, ai?".

Iakovlev la strîmtoare

Pe drumuri de pădure și pe cîmpie, transformate pe alocuri în mocirlă, peste podețe și poduri plutitoare, traversînd trei rîuri late, a căror gheață stă gata în orice clipă să crape, convoiul condus de Iakovlev parcurge în 40 ore 280 verste și la 10 seara pătrunde pe străzile Tiumenului.

La intrarea în oraș îi iese în întîmpinare, în fruntea unui escadron de cavalerie, N.M. Nemțov — conducătorul bolșevicilor din Tiumen și membru de partid din 1897 — care a participat activ la organizarea pazei drumului de la Tobolsk la Tiumen. Detașamentul urmează apoi convoiul, conducîndu-l prin tot orașul pînă la gară.

Curînd, la capătul peronului apare, pufăind și scrîșnind, o locomotivă de manevră. Ea trage o garnitură formată din șase vagoane de pasageri menționată în mersul trenurilor ca „trenul special nr. 42 al căii ferate Samara-Zlatoust". Începe îmbarcarea. Familiei Romanov i se dă un vagon separat la mijlocul garniturii. Iakovlev ocupă un compartiment în centrul acestui vagon. În dreapta îi are pe Nicolae și Aleksandra Feodorovna, în stînga pe fiica fostului țar și pe Anna Demidova. Alte trei compartimente sînt repartizate servitorilor și celor apropiați. În compartimentele de la ambele extremități se instalează comandantul de detașament Zențov și șeful gărzii. În capetele culoarului și pe platforme stau santinele. Întreaga escortă din acest vagon provine din detașamentul de la Ufa.

Puțin după miezul nopții (spre 28 aprilie), îmbarcarea este terminată; în cele trei compartimente din centrul vagonului principal, servitorii așternt paturile. Agitația se potolește, pe platformă și în tren se lasă liniștea. Iakovlev pleacă la oficiul telegrafic. Se întoarce repede și trecînd prin vagoane comunică cu voce scăzută soldaților că a avut o convorbire cu centrul și că s-a dat dispoziție să nu mai plece la Ekaterinburg, cum fusese vorba inițial, ci spre Moscova. De aceea ordonă: trenul să meargă în direcția Omsk-Celeabinsk-Samara. La ora 5 dimineața, în timp ce pasagerii dorm duși în compartimentele lor, trenul nr. 42 se pune încet în mișcare și pornește în direcția Omsk.

Ofițerul de serviciu al Sovietului din Ural așteaptă în dimineața aceea o confirmare telegrafică precum că trenul nr. 42 a pornit din Tiumen în direcția Ekaterinburg. Golôșcekin și Iakovlev s-au înțeles încă la Ufa să se trimită astfel de informări Sovietului, pe măsură ce trenul se deplasează. Primul semnal (despre plecarea trenului) trebuie să fie primit la Soviet în ziua de 28 aprilie, ora 6 dimineața. Semnalul nu sosește. Ofițerul de serviciu se alarmează. Din dispoziția președintelui Sovietului din Ural, A.G. Beloborodov, la Tiumen este trimisă o notă telegrafică. Ea rămîne fără răspuns. Abia cînd detașamentul de cavalerie din Ural, care a rămas în urma lui Iakovlev, ajunge la Tiumen și descoperă că trenul a plecat în direcția Omsk, autoritățile din Ekaterinburg află, printr-o telegramă trimisă de ostașii lor din gărzile roșii și primită la ora 10, că Iakovlev s-a lansat într-o aventură.

Este convocat de urgență prezidiul comitetului executiv. El hotărăște să fie luate măsuri excepționale. Sub titlul „Către toți, către toți, către toți", din Ekaterinburg sînt lansate în întreaga Rusie apeluri telegrafice de a se împiedica trădarea pusă la cale de Iakovlev. Sovietul din Ural îl declară trădător față de cauza revoluției și îl scoate în afara legii. La apelul celor din Ural răspunde Sovietul din Siberia de Vest. El anunță că un detașament de cavalerie din Omsk va încerca să captureze trenul. Îi va tăia calea lui Iakovlev la nodul de cale ferată Kulomzino, de unde trenul poate să-și schimbe direcția spre Celeabinsk.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967.

[2] Se referă, desigur, la țareviciul Aleksei.

Între timp, Iakovlev află că a început urmărirea. În gara Liubiinsk oprește, detașează locomotiva cu un vagon și, lăsînd trenul sub paza detașamentului, pleacă la Omsk. Reprezentantul Sovietului din Siberia de Vest, care îl întîmpină la gară, îi recomandă să se „răzgîndească pînă nu e prea tîrziu", să se supună ordinelor și să plece la Ekaterinburg. Iakovlev își exprimă dorința de a mai vorbi odată cu centrul. Căpătînd legătura cu Iakov Sverdlov, președintele Comitetului Executiv Central din toată Rusia, îl minte, spunîndu-i că cei din Ural și din Omsk s-au coalizat împotriva lui, că el și pasagerii de care răspunde sînt amenințați de o „răfuială" și îi cere permisiunea de a-i duce și a-i ascunde pe Romanovi „într-un loc potrivit", unde sub paza lui vor putea aștepta „pînă se lămurește situația". Sverdlov îi ordonă să plece la Ekaterinburg și să-i predea pe Romanovi autorităților regiunii Ural.

Iakovlev înțelege că este la strîmtoare. Să-și croiască drum prin Kulomzino nu poate. Nu e sigur că escorta și ajutoarele lui din tren vor continua să creadă în dispozițiile primite de la Moscova pe care le tot invocă. Revenind la gară, ordonă întoarcerea la Tiumen, cu destinația ulterioară Ekaterinburg.

„Oriunde, numai în Ural nu"

După toate probabilitățile, Iakovlev nu are un plan precis al acțiunii pe care vrea s-o întreprindă. El speră să-și atingă scopul adaptîndu-se la împrejurări. La început întrezărește posibilitatea de a răzbi în guberniile centrale, iar de acolo, în condiții favorabile, să ia direcția sud, spre granița cu zona de ocupație germană. După aceea, cum scriu admiratorii săi actuali, „în calculele lui și-a făcut loc și gîndul că dincolo de Omsk, dacă apucă să ajungă în acea zonă, se deschide cale liberă de mii de kilometri pînă la Oceanul Pacific". Apare apoi o a treia variantă: în drum spre Samara să-i debarce pe Romanovi și să-i ascundă în munți, în gubernia Ufa (de unde Iakovlev este originar). Probabil că și Romanovii simt că omul acesta pregătește evadarea lor; încetul cu încetul ei capătă încredere într-însul. La consfătuirile de familie care au loc în compartimentele centrale rezervate Romanovilor, Aleksandra Feodorovna spune: „Este un om bun, oameni buni ni l-au trimis, ne vrea binele". Nicolae crede la fel: „Este un om bun, sincer, îmi place". Această părere a Romanovilor despre Iakovlev decurge din presupunerea lor că — cu ajutorul lui „germanii îl aduceau pe țar și familia lui mai aproape de locul unde se aflau amplasate trupele lor pe teritoriul Rusiei" (M.A. Sokolov, **Uciderea familiei țariste,** Berlin, 1925; mărturiile lui Gilliard). După spusele aceluiași autor, fostul țar „l-a înțeles bine pe Iakovlev... Ascunzîndu-se sub masca de bolșevic, acesta încerca să-l salveze pe țar și pe moștenitorul tronului, făcînd voia germanilor. Nu se poate să nu vezi acest lucru dacă te gîndești mai bine la ceea ce a făcut Iakovlev la Tobolsk și pe drum. Țelul încercării lui avea categoric un caracter politic". În persoana lui Iakovlev, în acest „om bun și sincer", el vedea un trimis al germanilor... „Ostil bolșevicilor, Iakovlev era trimisul unei alte puteri, nebolșevice. Acționînd conform directivelor acesteia, el îl ducea pe țar nu la Ekaterinburg, ci încerca să-l ducă prin Omsk în alt loc, inaccesibil bolșevicilor".

Petrogradul se pregătește pentru a sărbători 1 Mai 1918. În centrul fațadei Palatului Mariinski, un enorm afiș pe care scrie: „Înrolați-vă în armata roșie!"

Încercarea nu reușește. Aventura eșuează. Goana nesăbuită pe drumurile de fier siberiene a spionului Iakovlev nu are nici un rezultat.

Pasagerul principal își dă seama de acest insucces mai tîrziu. El bănuiește că ceva nu e în regulă abia cînd trenul oprește la Liblinsk. După nu-

mele gărilor prin care trece, după forfota escortei, din frînturile de frază auzite, simte că nu merge spre Moscova. Noaptea cînd trenul trece prin Tiumenul cufundat în întuneric, este deja convins că se îndreaptă spre Ekaterinburg. În zorii zilei de 30 aprilie iese din compartiment și, văzîndu-l pe culoar pe P.M. Matveev, se îndreaptă spre dînsul vădit nervos. Matveev își amintește mai tîrziu:

„Tam-nesam m-a întrebat:

— Spune-mi, te rog, s-a hotărît definitiv să mergem la Ekaterinburg?

Primind răspunsul meu afirmativ, a continuat:

— Aș fi plecat bucuros oriunde, numai în Ural nu.

La observația mea că ar trebui să-i fie indiferent unde merge, de vreme ce în toată Rusia a învins puterea sovietică mi-a răspuns că, totuși, n-ar vrea să rămînă în Ural, deoarece, judecînd după ceea ce scriu ziarele locale, muncitorii îi sînt foarte ostili". Nicolae află că muncitorii din Ural îi sînt „ostili" din ziarele pe care Iakovlev i le cumpără în gări. Nu știe, însă, și probabil că aceasta nici nu-l mai interesează acum, că cei din Ural l-au demascat și pe Iakovlev.

La destinație

În ziua de 30 aprilie la ora 9 dimineața, trenul nr. 42 se apropie încet de Ekaterinburg. În piața din fața gării s-a adunat o mare de oameni. Sînt locuitorii orașului, în majoritate muncitori. Primejdia unor excese nu este exclusă. Veniți la gară, membrii prezidiului Sovietului dau dispoziții administrației căilor ferate să oprească trenul întîi la gara de mărfuri Ekaterinburg-III, unde cei trei Romanovi vor fi debarcați, apoi să tragă garnitura cu restul de călători în gara centrală.

Cu mult înainte de a ajunge la destinație, Romanovii s-au îmbrăcat și așteaptă în compartimentele lor, gata să coboare. Cu două verste înainte de gara principală, trenul se oprește. Cei trei pasageri coboară pe peron. Iakovlev își ia rămas bun de la ei fără nici un semn de emoție.

În mijlocul pieții pustii a gării Ekaterinburg-III, încercuită de un cordon de ostași din gărzile roșii, staționează două automobile. De după șirul lung de magazii apar cei trei membri ai familiei Romanov, trecînd peste linii însoțiți de Avdeev. În întîmpinarea lor vin președintele Sovietului din Ural, A.G. Beloborodov, locțiitorul lui, B.V. Didkovski și F.I. Goloșcekin, membru al prezidiului. Salutîndu-i pe noii veniți, Beloborodov îi invită să urce în mașini.

În primul automobil iau loc, pe canapeaua din spate, Nicolae, soția și fiica lui; lîngă șoferul Samohvalov[1] se așază Didkovski.

În al doilea automobil iau loc, pe canapeaua din spate, Beloborodov și Avdeev, iar Goloșcekin se așază lîngă șoferul Zagoruiko[2].

Fără escortă, neatrăgînd atenția trecătorilor matinali, mașinile traversează centrul orașului. La intersecția unei străzi largi cu o stradelă, automobilele opresc în fața intrării principale a unui imobil. Beloborodov coboară din automobil și, îndreptîndu-se spre Nicolae, care în clipa aceea iese și el din cealaltă mașină, îi spune:

— Cetățene Romanov, puteți intra.

---

[1] P.T. Samohvalov a figurat în listele de proscriși ale procuraturii lui Kolceak; a fost descoperit și împușcat la Omsk, în martie 1919.

[2] S.T. Zagoruiko a fost urmărit de oamenii lui Kolceak ca unul care figura în listele de proscriși implicați în „cazul Ekaterinburg"; a fost arestat în iulie la Vladivostok și împușcat la Cita, în august 1919.

. Clio anunță . Clio anunță . Clio anun

■ Muzeul de artă feudală

Chiar la începutul șoselei București-Ploiești, în dreptul fîntînii Miorița, într-o cochetă vilă, adăpostit de o masivă perdea de pomi, se află Muzeul de Artă Feudală „Ing. D. Minovici". Concepută în stilul englezesc din vremea dinastiei Tudorilor, clădirea realizează o îmbinare armonioasă cu peisajul înconjurător și, totodată, este construită astfel încît să asigure interiorului o iluminare propice unei instituții muzeale.

Organizat în 1945, muzeul reunește o valoroasă colecție de artă feudală, adunată de-a lungul anilor de către fondatorul său, în prezent director al instituției. Muzeul dispune de relativ puține încăperi: un vestibul, un hol, o bibliotecă și așa-numita „cameră toscană".

În vestibul întîlnim gravurile — unele în culori — ale lui J. Riedinger, halebarde, diverse obiecte de uz vînătoresc, un basorelief reprezentîndu-l pe Hubertus (patronul vînătorilor) și o veche teracotă, lucrată de elevii lui Luca Della Robbia.

Dintre exponatele din hol, o remarcă specială se cuvine monumentalului cămin de piatră din epoca Renașterii, precum și imensei tapiserii (5/6 m) executată la Bruxelles, în prima jumătate a sec. XVII, în atelierul lui Jacob van Segers, descendent al unei familii de țesători atestați documentar încă din 1442. Interiorul holului este completat de numeroase vitralii și tablouri (între acestea din urmă, o excelentă copie după un autoportret al lui Rembrandt — originalul fiind expus la Stadtgalerie din Viena — și o madonă — pictură atribuită elevilor lui Leonardo da Vinci).

„Camera toscană", cu pardoseala, grinzile plafonului, vitraliile și mobilierul originare din regiunea Florenței, adăpostește colecția de piese de ceramică și căni de zinc de factură germană.

Încăperea destinată bibliotecii este demarcată de hol prin două sculpturi în marmură (doi lei, replici ale celor de la Loggia dei lanzi, din Florența). Biblioteca, din nuc masiv, ornamentată cu sculpturi în torsadă, cuprinde peste 2000 volume, multe de o deosebită valoare.

Incursiunea noastră în acest mic dar valoros muzeu care în această vară a împlinit trei decenii de existență este, de fapt, o invitație la vizitarea lui, pentru a-i descoperi frumusețile artistice.

G. D.

Poşta MI

SATCHINEZ SAU VOIVOZI

GHIŢĂ BĂLAN ŞERBAN *din* Comloşul Mare, jud. Timiş; *dr.* VALERIU VÂRBONCU IUTCHIN *din* Timişoara; VASILE-VLADA IUTCHIN *din* com. Satchinez, jud. Timiş, *ne-au scris pe marginea articolului* Pavel Chinezul un vajnic luptător pentru libertate din veacul XV *(nr. 2/1975), semnalîndu-ne că acesta nu era originar din localitatea Kenez (azi Voivozi) din Crişana, ci din com. Satchinez, jud. Timiş. Autorul articolului,* C. Rezachevici *precizează:* „Deşi Pavel Chinezul a fost comite de Timişoara şi a luptat mult în Banat împotriva turcilor, aceasta nu înseamnă că era originar din Banat. Istoriografia maghiară, folosind izvoare diverse (inclusiv tradiţia) arată că Pavel Chinezul s-a născut în satul Kenez din comitatul Bihor (Crişana). Citäm în acest sens în lucrarea *A. Pallas Nagy Lexikona,* vol. X, Budapesta, 1895, pp. 553-554, articolul semnat de Szilágyi Geza şi Puky A. intitulat *Kinizsi-család Abauj-es Biharmegyében* (Familia Chinezu în judeţele Abauj şi Bihor).

Despre trecutul localităţii Kenez (Voivozi), atestată în Crişana încă de la sfîrşitul sec. XIII, referinţe se găsesc în lucrarea: Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania,* vol. II, Bucureşti, 1968, p. 257".

CEI PATRU

MIRON D. PAVEL *din* Iaşi, *ne roagă să-i comunicăm numele celorlalţi trei comandanţi de oşti care, împreună cu Pavel Chinezul (nr. 2/1975), sînt reprezentaţi în grupul statuar din Piaţa Libertăţii din Cluj. Personajele respective sînt: Blasiu Magyar — comandant de oşti; Ştefan Báthory — principe al Transilvaniei; Ştefan Zàpolya — guvernator al Vienei.*

PRECIZĂRI

Prof. GEORGE POTRA *din* Bucureşti, *ne trimite următoarele:* „La *Poşta Magazin istoric,* din nr. 3/1975, în nota intitulată *Piatra Cinzaiului* trimisă de cititorul Vasile Buta, socotim că s-a strecurat o greşeală constînd în folosirea eronată a cuvîntului *cinzai,* în loc de *chinzai,* cum este corect. În limba vorbită a ţăranilor din Transilvania, termenul *chinzai* este frecvent întrebuinţat. El provine din maghiarul *kin,* trecut în româneşte sub forma *chin,* dar cu acelaşi înţeles de «suferinţă», «tortură» etc".

★

OCTAV DE LA MUNTE *din* Iaşi: *cele scrise de dv. ne interesează. Aşteptăm alte comunicări şi... numele autorului lor.*

★

Ing. GH. ZĂGĂNESCU *din* Paris *şi viceamiral (r)* FLOREA DIACONU *din* Bucureşti: *în articolul* Bătălia convoaielor *(nr. 11/1974) se afirmă că „Tirpitz"-ul a fost* „cea mai puternică navă din ambele tabere angajate în cel de-al doilea război". *În manuscris, fraza continua cu patru cuvinte, omise ulterior:* „în operaţiile din Atlantic". *Comparativ cu „Tirpitz"-ul, care avea un deplasament de 42 900 t. Japonia deţinea două nave-mamut, „Jamato" şi „Musashi" (72 800 t), scufundate în octombrie 1944, în golful Leyte şi, respectiv, în aprilie 1945, la Okinawa.*

CÎND 1377=1212

TROFIN TÎRNĂVOI *din* Rupea, jud Braşov: „Sînt un pasionat cercetător al istoriei şi arheologiei. *Magazin istoric,* de la apariţia sa, din aprilie 1967 şi pînă în prezent mi-a fost de un real folos. Pe lîngă faptul că mi-a îmbogăţit substanţial cunoştinţele istorice, revista dv. mi-a fost de un preţios ajutor în alcătuirea monografiilor a două comune: Bunești (cu satele Viscri, Hoadeş, Criţ şi Mesindorf) şi, respectiv, Hoghir (cu satele Cuciulata, Lupşa, Fîntîna şi Dopca". *În continuarea acestor (de ce să n-o recunoaştem) măgulitoare cuvinte la adresa* Magazinului istoric, *cititorul nostru continuă:* „Aş vrea să vă comunic o nedumerire. Din lucrarea *Cetatea Bran,* de Ana Maria Henegariu am aflat că prima ştire scrisă referitoare la construcţia cetăţii Bran este din 1377. În calendarul de perete pe 1975, pe fila din 11 aprilie, este menţionat «castelul Bran datînd din anul 1212». Cine are dreptate?"

Lucrarea la care vă referiţi are dreptate: cea dintîi menţiune a construirii castelului Bran datează din 1377. Se pare, însă, că actualul castel ar fi fost ridicat pe temeliile unei cetăţi teutonice, construită între 1212-1222 de către magistrul teuton Ditrich (Theodoricus).

CIDUL, EL CAMPEADOR

TRAIAN NICHITOI *din* Sibiu, *ne solicită* „cîteva cuvinte despre viaţa şi luptele eroului spaniol cunoscut sub numele de El Cid".

Cidul, sau Rodrigo (Ruy) Díaz de Vivar (cca. 1043-1099), supranumit şi El Campeador (Luptătorul), şi-a legat numele de lupta pentru eliberarea teritoriilor spaniole ocupate de mauri. S-a născut în mica localitate Vivar, din apropierea Burgosului. Exilat, de către regele Castiliei, Alfons VI, Cidul a trecut în slujba emirului de Saragosa, luînd parte la lupta dintre fiii acestuia. La început l-a sprijinit pe Mutamin, apoi s-a unit cu fratele acestuia, pentru a cuceri Valencia (vîndută de către Alfons maurilor) pe care a ocupat-o, proclamîndu-se domnitor independent. Fiicele sale, doña Sol şi doña Elvira, s-au căsătorit cu regii Navarrei şi Leónului.

Întruchipare ideală a cavalerului spaniol, Cidul a inspirat încă de la sfîrşitul sec. XII, mai multe creaţii literare, evocatoare a faptelor sale de arme. Printre acestea, poemul epic El Cantar de Mío Cid *ocupă un loc de frunte, fiind, totodată, şi unul din primele monumente literare spaniole. Poemul, în care istoria se împleteşte cu legenda, narează faptele Cidului de la plecarea din Vivar şi pînă în momentul întoarcerii sale triumfale. Pierre Corneille i-a consacrat, de asemenea, o celebră tragedie, iar compozitorul J. Massenet l-a evocat în opera sa* Cidul.

EMINENŢA CENUŞIE

ALEXANDRU DUMITRESCU *din* Bucureşti *şi dr.* PETRE BARBU *din* Hunedoara, *referindu-se la articolul* Mazarin — un nedreptăţit al istoriei? *(nr. 6/1975) ne scriu că porecla* eminenţă cenuşie *a fost dată consilierului politic şi diplomatic al lui Richelieu François le Clerc du Tremblay cunoscut şi sub numele de „părintele Iosif" şi nu cardinalului, cum rezultă din articol. Aveţi dreptate. Adăugăm doar că expresia* eminenţă cenuşie *se foloseşte în sens figurat, în mod obişnuit în scrierile istorice, cînd este vorba de un confident sau sfătuitor influent din culise şi al cărui nume nu apare de obicei legat în chip oficial de acţiunile persoanei asupra căreia îşi exercită influenţa.*

CEI DOI FRAŢI AI LUI NICOLAE II

Referitor la articolul Sfîrşitul ţarismului *din nr. 6/1975 al revistei noastre,* BEJENUŢĂ TEODOR *din* municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău *face*

două observaţii: 1. casa inginerului Ipatiev nu s-ar afla la Ekaterinburg, cum se afirmă în introducerea la articol ci la Tobolsk; 2. Aleksandr III şi Maria Feodorovna, părinţii lui Nicolae II, au avut cinci copii, nu patru, cum a apărut într-un subsol la articolul citat. Răspundem conform aceleiaşi numerotări:

1. Sursele istorice sovietice cercetate indică totuşi localitatea Ekaterinburg; 2. Ne-am adresat Almanachului de Gotha *(almanahul familiilor imperiale regale şi cu... sînge albastru) pe anul 1915, în care figurau numai patru copii. După scrisoarea dv. ne-am întors cu cercetarea pînă la anii 1894-1899, unde lucrarea sus-amintită indică cinci copii; Gheorghi, al doilea fiu, în-ordinea vîrstei, al lui Aleksandr III, a murit în anul 1899 (născut în 1871), nemaifigurînd deci în* Almanachul de Gotha *pe următorii ani.*

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

NICOLAE N. PETRESCU. Întreprinderea de autoturisme, Cîmpulung Muscel, jud. Argeş, *solicită: nr. 1, 4/1967; 1, 5/1968; 10/1969; 1/1974.*

IOAN NĂSTASE *din* Bucureşti, Aleea Străduinţei, nr. 4, bl. A 5, ap. 6, tel. 84.75.35, *solicită: nr. 5/1968; oferă: nr. 4/1968, 6/1971.*

DIONISIE IONAŞCU *din* Cluj-Napoca, str. Bradului nr. 4, *solicită: nr. 1-4, 9/1967; 1, 2/1968; 1, 9/1969; 10/1970.*

IOAN MANGA *din* Oradea, str. Coziei. nr. 38, ap. 1, *oferă colecţia completă.*

NICOLAE BOVA *din* Bucureşti, str. Granitului, nr. 14, *oferă colecţia completă.*

V. CREANGĂ *din* Rupea, jud. Braşov, str. Cetăţii, nr. 16 F, sc. A, ap. 9. *solicită: nr. 1-9/1967; 1-12/1968.*

ANTON V. DODE *din* com. Modelu, jud. Ialomiţa, str. Stejarilor, nr. 13, *oferă: nr. 3/1971; 1/1972; 8, 12/1973; 11/1974.*

NICA GHEORGHE *din* com. Măgireşti, jud. Bacău, *solicită: nr. 1-9/1967; 1,5,6,9,12/1968; 2/1973; 6/1974; oferă: 4,10,11/1968; 1,3,4,6/1969; 1/1970.*

ION M. DRAGOMIRESCU *din* Bucureşti, str. Grigore Gabrielescu, nr. 4, telefon 35.47.14, *oferă colecţia completă.*

IOAN M. PIŢA *din* com. Drăgăneşti, sat Cornurile de Jos, jud. Prahova, *solicită: nr. 1/1968; nr. 9/1970; nr. 7/1971; nr. 8/1972.*

POŞTA CONCURSULUI

FLOREA NICOLAE, F. POPESCU, NICOLAE ARCAN şi TOMA MARIUS *din* Bucureşti: *dat fiind că în formularea întrebării nr. 11, publicată în nr. 9/1975, p. 54, s-a strecurat o eroare, reproducem această întrebare în forma ei corectă:*

„În ce oraş s-a ţinut conferinţa internaţională la sfîrşitul căreia s-a anunţat oficial pentru prima oară principiul capitulării necondiţionate a Germaniei, Italiei şi Japoniei în cel de-al doilea război mondial?"

(1974)

ŞT. TRIFU *din* Bucureşti: *este limpede că dacă nu vor fi mai mulţi participanţi cu acelaşi număr de răspunsuri exacte — ceea ce este puţin probabil — stabilirea cîştigătorilor se va face în ordinea numărului de răspunsuri corecte.*

PETRU MIHEŞ *din* satul Meziad, com. Remetea, jud. Bihor: *da, întrebarea conţine o afirmaţie a unei mari personalităţi. Se cere să menţionaţi numele.*

Prof. JEAN-JUSTINIAN DÎRMON *din* Goleneţi, jud. Dolj: *1) răspunsurile să fie cît mai concise, conţinînd, bineînţeles, elementele cerute de întrebare; 2) în ambele variante, vom considera scrierea numelui respectiv corectă.*

IOAN FOTU *din* Bucureşti: *important este ca răspunsurile să fie scrise cît mai citeţ.*

S. MICLE *din* Sighetul Marmaţiei: *1) da, cele două întrebări omise la nr. 8/1975 au apărut în nr. 9/1975; 2) bineînţeles că la tragerea la sorţi vor participa numai cititorii ale căror răspunsuri vor întruni condiţiile cerute; 3) nu aveţi dreptate. Mai calculaţi odată.*

VICISLAV ZAIONCICOVSCHI *din* Cernavodă, jud. Constanţa: *1) recitiţi cu atenţie indicaţia bibliografică dată de noi la întrebarea nr. 30 din* Magazin istoric, nr. *8/1975; 2) nu, nu este vorba de o cursă nici de o scăpare. Calculul este corect în ambele variante.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Vlaicu Vodă — „marele voievod, domnul de bun neam" ● Luptătorul comunist, istoricul şi profesorul Lucreţiu Pătrăşcanu ● Memoriile mareşalului Foch: tratativele din pădurea Compiègne ● Un erou şi un martir: cneazul Lazăr ● Iorga împotriva Gărzii de fier ● Neobositul cărturar Antim Ivireanul ● 14 aprilie 1924: protestul Elenei Filipovici ● „În mîinile noastre stau destinele României": 1858, două documente ale Unirii ● Oraşe medievale: Köln ● Ecouri ale timpului trecut în Albania ● Ioniţă Tunsu — haiducul ● Sfîrşitul ţarismului: ultimele zile ale lui Nicolae II ● Un răsfăţat al literaturii: Don Carlos

CONTENTS (Romanian History) **D. ALMAŞ** Miron Costin (1633-1691), a historian of the Romanians ... 2 • **M.C. STĂNESCU** 1924. The Communists of Galaţi Challenge the Secret Police... 5 • **N. COPOIU** and **I. URSU** August 19, 1858. The Paris Convention on the Union of Moldavia and Wallachia ... 8 • **C. REZACHEVICI** A New Interpretation of a Note Made by Michael the Brave ... 13 • **C. POPIŞTEANU** London 1939. The "Case" of the Romanian Diplomat Tilea ... 16 • **N. POPESCU** and **A. CARDAŞ** Political History Records: The Peasant-Worker Bloc ... 21 • **L. LØVENDAL-PAPAE** The Invincible Løvendal in Timişoara (1716) ... 30 • **P.I. PANAIT** The Eventful Story of the Princely Residence on Dealul Spirii ... 34 • **I. BABICI** 1910. The Portuguese Republic. Its Echo in Romania ... 38

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. ALMAŞ** Miron Costin (1633-1691), un historien de tous les Roumains ... 2 • **M.C. STĂNESCU** 1924. Les communistes de Galatzi défient la Sûreté ... 5 • **N. COPOIU** et **I. URSU** 19 août 1858. La Convention de Paris concernant l'union des principautés de Moldavie et de Valachie ... 8 • **C. REZACHEVICI** Une nouvelle interprétation donnée à une note de Michel le Brave ... 13 • **C. POPIŞTEANU** Londres 1939. Le „cas" du diplomate roumain Tilea ... 16 • **N. POPESCU** et **A. CARDAŞ** Fiches d'histoire politique: Le Bloc Ouvrier-Paysan ... 21 • **L. LØVENDAL-PAPAE** L'invincible Løvendal à Timisoara (1716) ...30 • **P.I. PANAIT** La résidence princière de Dealul Spirii et son histoire mouvementée ... 34 • **I. BABICI** 1910. La République portugaise (échos en Roumanie) ... 38

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. АЛМАШ** Мирон Костин (1633-1691), историк всех румынов ... 2 • **М. К. СТЭНЕСКУ** 1924: Галацкие коммунисты против румынской Охранки ... 5 • **Н. КОПОЮ, И. УРСУ** 19-ое августа 1858 г. Парижское соглашение по воссоединению княжеств Молдовы и Валахии ... 8 • **К. РЕЗАКЕВИЧ** Заметка Михая Храброго в новом толковании ... 13 • **К. ПОПИШТЯНУ** Лондон 1939 г: „Казус" румынского дипломата Тиля ... 16 • **Н. ПОПЕСКУ, А. КАРДАШ** Заметки по политической истории: Рабоче-крестьянский блок ... 21 • **Л. ЛЁВЕНДАЛ-ПАПАЕ** Непобедимый Лёвендал в Тимишоаре (1716) ... 30 • **П. И. ПАНАИТ** Беспокойная история господарской резиденции Дялул Спирий... 34 • **И. БАБИЧ** 1910: Португальская республика (отголоски в Румынии)... 38

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. ALMAŞ** Miron Costin (1633-1691) — Historiker aller Rumänen ... 2 • **M.C. STĂNESCU** 1924 — Galatzer Kommunisten trotzen der Sigurantza ... 5 • **N. COPOIU, I. URSU** 19. August 1858 — Das Pariser Abkommen hinsichtlich der Vereinigung der Fürstentümer Moldau und der Walachei... 8 • **C. REZACHEVICI** Eine Aufzeichnung Mihai Viteazul's in neuartiger Auslegung... 13 • **C. POPIŞTEANU** London 1939. Der „Fall" des rumänischen Diplomaten Tilea ... 16 • **N. POPESCU, A. CARDAŞ** Aus politisch-geschichtlichen Vermerken — Der Arbeits-Bäuerliche Block... 21 • **L. LØVENDAL-PAPAE** Der unüberwindliche Løvendal in Temesvar (1716) ... 30 • **P. I. PANAIT** Die bewegte Geschichte der herrschaftlichen Residenz am Dealul Spirei ... 34 • **I. BABICI** 1910: Die portugiesische Republik (Widerhall in Rumänien) ... 38

SUMARIO (Historia rumana) **D. ALMAŞ** Miron Costin (1633-1691) historiador de los rumanos... 2 • **M. C. STĂNESCU** 1924, los comunistas de Galaţi enfrentar la Policia... 5 • **N. COPOIU, I. URSU** 19 de agosto de 1858. La Convención de Paris con respecto a la unión de los principados Moldavia y Valaquia ... 8 • **C. REZACHEVICI** Una nota de Miquel el Valiente en una interpretación nueva ... 13 • **C. POPIŞTEANU** Londra 1939. „El casó" del diplomático rumano Tilea... 16 • **N. POPESCU, A. CARDAŞ** Fichas de historia politica. El Bloque Obrero-Campesino ... 21 • **L. LØVENDAL-PAPAE** El invencible Løvendal a Timişoara (1716) ... 30 • **P. I. PANAIT** Una historia agitada de la residencia real de Dealul Spirii ... 34 • **I. BABICI** 1910: Republica portuguésa (Ecos en Rumania) ... 38

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

Caspar Krebs
Anno Domini 1590